

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÖZELLEŞTİRME VE ÇALIŞANLAR:
TÜPRAŞ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz SAKA

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Engin YILDIRIM

Mayıs – 2006

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZELLEŞTİRME VE ÇALIŞANLAR:
TÜPRAŞ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz SAKA

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : İnsan Kaynakları Yönetimi

Bu tez 27/06/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Engin YILDIRIM
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Adem UĞUR
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Kemal AYDIN
Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Yeliz SAKA

30/05/2006

ÖNSÖZ

“Özelleştirme ve Çalışanlar - TÜPRAŞ Örneği” adlı çalışmada, içinde bulunduğumuz zamanın kaçınılmazı olarak görülen özelleştirme girişimlerine karşı, özelleştirilme sürecine dahil olmuş bir kuruluştaki çalışanların, özelleştirmeye bakış açıları incelenmeye değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Engin YILDIRIM’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, araştırma sırasında sürekli desteğini gördüğüm değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Tuncay YILMAZ’a, Tüpraş çalışanlarına ulaşmamda büyük yardımları olan Petrol-İş Sendikası Kocaeli Şubesi’ne ve bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme, bu çalışmanın yazım aşamasında büyük emeği olan yeğenlerime teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

30/05/2006

Yeliz SAKA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÖZELLEŞTİRME.....	6
1.1. Kavram Olarak Özelleştirme	6
1.1.1. Özelleştirmenin Dar Kapsamı	6
1.1.2. Özelleştirmenin Geniş Kapsamı.....	6
1.2. Özelleştirme Akımının Doğuşu	7
1.3. Özelleştirmenin Amaçları.....	8
1.3.1. Ekonomik Amaçlar.....	9
1.3.2. Mali Amaçlar.....	11
1.3.3. Sosyal Amaçlar.....	12
1.3.4. Siyasal Amaçlar.....	13
1.4. Özelleştirme Yöntemleri.....	13
1.5. Dünyada Özelleştirme	14
1.5.1. Batı Avrupa Ülkeleri.....	15
1.5.2. Güney Amerika Ülkeleri.....	17
1.5.3. Doğu Avrupa Ülkeleri	18
1.6. Türkiye’de Özelleştirme	19
1.6.1. 1923-1980 Dönemi	19
1.6.2. 1980 Sonrası Dönem	21
1.6.3. Yasal Düzenlemeler.....	24
BÖLÜM 2: TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ ANONİM ŞİRKETİ	27
2.1. Sektör İle İlgili Genel Bilgiler	27
2.1.1. Türkiye Petrol Sektörünün Gelişimi.....	28

2.1.2. Dünya’da Rafinaj Sektörü.....	29
2.1.3. Türkiye’de Rafinaj Sektörü.....	30
2.2. Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi.....	33
2.2.1. TÜPRAŞ’ın Kuruluşu Ve Yasal Konumundaki Gelişmeler.....	33
2.2.2. Rafineri Faaliyetleri	34
2.2.3. TÜPRAŞ’ın Özelleştirilme Süreci	38
2.2.4. Özelleştirme Sürecinde Petrol-İş Sendikası’nın Faaliyetleri	43
2.2.4.1. Petrol-İş Sendikası	43
2.2.4.2. Petrol-İş Sendikası’nın Yapmış Olduğu Yargısal Mücadeleler	44
2.2.4.3. Petrol-İş Sendikası’nın Yapmış Olduğu Eylemler.....	48
BÖLÜM 3: ÖZELLEŞTİRMENİN TÜPRAŞ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR UYGULAMA.....	54
3.1. Araştırmanın Amacı	54
3.2. Araştırmanın Yöntemi	55
3.3. Genel Bulgular	59
3.3.1. KİT’lerinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular.....	59
3.3.2. KİT’lerin Özelleştirilmesinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular	63
3.3.3. TÜPRAŞ’ın Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular	69
3.3.4. TÜPRAŞ’ın Özelleştirilmesinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular	72
3.3.5. TÜPRAŞ’ın Özelleştirilmesi Sürecinde Sendikal Faaliyetlerin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular	74
3.3.6. Özelleştirmeye Karşı Mücadele Yolları ile İlgili Bulgular.....	77
SONUÇ VE ÖNERİLER	80
KAYNAKLAR	88
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR LİSTESİ

ATAŞ	: Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi
BOTAŞ	: Boru Hatları Petrol Taşıma Anonim Şirketi
DİTAŞ	: Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği Anonim Şirketi
ETKB	: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
İPRAŞ	: İstanbul Petrol Rafinerisi Anonim Şirketi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
PETKUR	: Türkiye Petrol Kurumu
POAŞ	: Petrol Ofisi Anonim Şirketi
PETROL-İŞ	: Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası
PETKİM	: Petrokimya Holding Anonim Şirketi
SPK	: Sermaye Piyasa Kurulu
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TKKOİ	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Rafinerilerin Mülkiyet Durumları ve Kuruluş/Kapanış Tarihleri.....	30
Tablo 2: Günümüzde Rafinaj Sektöründe Faaliyet Gösteren Kuruluşlar	32
Tablo 3: Tüpraş'ta Personel Durumu.....	36
Tablo 4: Tüpraş'ın Özelleştirilmesi Sürecinde Petrol-İş Sendikası Eylemleri.....	48
Tablo 5: Ankete Katılanların Demografik Özellikleri	57
Tablo 6: Katılımcıların Gelir Durumları ve Hizmet Süresi.....	58
Tablo 7: KİT'lerin Başarı Değerlendirmesi İle İlgili Genel Bulgular	59
Tablo 8: KİT'lerin Başarı Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	60
Tablo 9: KİT'lerin Ekonomideki Önem Derecesine Göre Değerlendirmeler	60
Tablo 10: KİT'lerin Başarısız Olma Nedenleri	61
Tablo 11: KİT'lere Uygulanan Hükümet Politikalarının Değerlendirilmesi	62
Tablo 12: KİT'lerin Özelleştirilmesinin Değerlendirilmesi	64
Tablo 13: Özelleştirme Uygulamaları Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	65
Tablo 14: Parlamentodaki Partilerin Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi	67
Tablo 15: Parlamento Dışı Partilerin Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi	68
Tablo 16: Tüpraş'ın Ekonomideki Önem Derecesine Göre Değerlendirmeler	69
Tablo 17: Tüpraş'ın, Ülkenin Ekonomik Bağımsızlığına Göre Değerlendirmeler	69
Tablo 18: Tüpraş'ın, Başarı Değerlendirmesi İle İlgili Genel Bulgular	70
Tablo 19: Tüpraş'ın, Başarı Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi	70
Tablo 20: Tüpraş'ta, Bugüne Kadar Görev Yapan Yönetimlerin Faaliyetleri Ve Tavırları Konusundaki Görüşler.....	71
Tablo 21: Tüpraş'ın, Özelleştirilmesine Bakış	72
Tablo 22: Danıştay'ın Yürütmeyi Durdurma Kararı.....	73
Tablo 23: Özelleştirme Sonrasında İşsiz Kalma Konusunda Beklentiler	73
Tablo 24: Özelleştirme Sonrasında Ücret Konusunda Beklentiler	73
Tablo 25: Özelleştirme Sonrasında Ayni, Maddi Kazanç	73
Tablo 26: Özelleştirme Sonrasında Sendika Üyeliğine Müdahale	74
Tablo 27: Özelleştirme Sonrasında Sendika Üyeliğinden Ayrılma İsteği	75
Tablo 28: Özelleştirme Sürecinde Mücadele.....	75
Tablo 29: Sendikanın Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi	75

Tablo 30: Konfederasyonun Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi	76
Tablo 31: Başka Kuruluşların Özelleştirme Girişimlerine Katılım	77
Tablo 32: Özelleştirme Karşıtı Mücadele Yolları.....	77
Tablo 33: Özelleştirme Karşıtı Kampanyalar	78

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri (1986-2006)	14
Şekil 2: Yıllar İtibariyle Özelleştirme Gelirleri (1986-2006)	23

Tezin Başlığı: Özelleştirme ve Çalışanlar: Tüpraş Örneği**Tezin Yazarı:** Yeliz SAKA**Danışman:** Prof.Dr.Engin YILDIRIM**Kabul Tarihi:** 27 Haziran 2006**Sayfa Sayısı:** viii(ön kısım) + 95(tez)**Anabilimdalı:** Çalışma Eko. ve End. İlişkileri **Bilimdalı:** İnsan Kaynakları Yönetimi

Araştırmanın anafikri çalışanların özelleştirme hakkındaki bakış açılarını anlamaktır. Bu bağlamda; çalışmanın amacı Tüpraş çalışanlarının özelleştirme uygulamaları hakkındaki değerlendirmeleri, Tüpraş özelleştirilmesinden sonraki beklentilerini ve özelleştirmeye karşı sendikal faaliyetlerin boyutunu ifade etmektir. 100 katılımcı üzerinde “ Özelleştirmenin Tüpraş Çalışanları Üzerindeki Toplumsal Etkilerinin Araştırılması” adlı bir anket çalışması uygulanmıştır. Tüpraş çalışanları KİT’ leri önemli görmelerine rağmen, bunları kısmen başarılı bulmuşlardır. Bazı koşullarda kamu kuruluşlarının özelleştirilmesine evet diyen katılımcılar, kendi kuruluşlarının özelleştirilmesine karşıdırlar.

Özelleştirme sonrasında, katılımcılar işsiz kalma korkusu yaşamakta ve ücretlerin düşürüleceğini düşünmektedirler. Sendika üyeliğinden ayrılmayı düşünmeyen katılımcılar; özelleştirme karşıtı mücadelenin birlik içinde kamuoyunu aydınlatarak yürütülmesinden yanadır.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Çalışanlar, Tüpraş, Petrol-İş Sendikası.

Title of the Thesis: Privatization and Employees: TUPRAS

Author: Yeliz SAKA

Supervisor: Prof. Dr. Engin YILDIRIM

Date: 27 June 2006

Nu. of pages: viii(pre text) + 95(main body)

Department: Labour Economics and Industrial Relations

Subfield : Human Resources Management

The main idea of this research is to conduct a study to understand workers views regarding privatization. The aim of the study is analyse of Tüpraş worker's views concerning implementation of privatization expectations after privatization of Tüpraş and the extent of labour union activities against privatization. To this end, a survey was conducted Tüpraş Workers among 100. Workers although participants are aware the crucial role of public establishment, they find them partially successful. Participants who said "yes" for privatization of public establishment in certain conditions, are against the privatization of their own establishment. Participants are scared of unemployment and decrease at salaries after privatization. Participants who don't want to leave from the membership of the union, are in the side of performing anti- privatization struggle.

Keywords: Privatization, Public Establishment, TUPRAS, Petrol-İs Union, Employees.

GİRİŞ

Geçmiş dönemlerde bir çok ülke ekonomik yapısını güçlendirmek, hatta ekonomisini kurabilmek için devlet kaynaklarından yararlanmışır. Ülkelerin bu şekilde politikalar üretmesinde sermaye birikiminin yetersizliği, girişimcilere destek sağlayacak mali alt yapı ve kurumların oluşturulmamış olması da önemli bir nedendir.

1929 Ekonomik Bunalım ve II. Dünya Savaşı sonrasındaki koşullar, ülkelerin ekonomilerinde devletin gücünü arttırmıştır. Devletleştirme diyebileceğimiz bu politikalarla, devlet ticari faaliyetlere öncülük etmekte, kuruluşlar kurmakta ve yönetmektedir. 70'lerin ortalarına kadar devam eden bu süreçte, KİT'lerin ülkelerin kalkınma politikalarında itici güç olarak kullanıldığını görmekteyiz. 1929 ekonomik krizinden çıkış için şiddetle önerilen kamu girişimciliği, yerini 1970'li yıllarda yaşanan krizden sonra devletin ekonomik hayatta sadece düzenleyici olmasını savunan görüşlere bırakmıştır. Ortaya çıkan krizlerin nedeni olarak serbest piyasa ekonomisinin işlememesi gösterilmiş ve bunda en büyük engelin devlet olduğu düşünülmüştür. Bu çerçevede devletin ekonomik alandaki rolünün daraltılması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bu anlamda özelleştirmeyi; serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek amacıyla, ekonomi içinde kamunun ekonomik etkinliğinin en aza indirilmesi ya da tümüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar bütünü olarak tanımlayabiliriz.

Özelleştirmenin ana felsefesi, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir.

Serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, sermaye piyasasını geliştirmek, yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlamak ve artırmak, verimliliği yükseltmek, enflasyonu önlemek, KİT'lerdeki gizli işsizliği ortadan kaldırmak gibi ekonomik amaçlara sahip olan özelleştirmenin aynı zamanda toplumsal, sosyal ve siyasi hedefleri de bulunmaktadır. Özelleştirmeyi bir amaçtan çok, belirlenen hedeflere ulaşmak için kullanılan bir politika aracı olarak görmek mümkündür. Özelleştirmenin

uygulanabilirliği, özelleştirilecek kamu kuruluşları ve varlıklarının yapısı, ülkenin sosyo-ekonomik durumu ve siyasi şartları ile yakından ilgilidir.

1930'larda özel teşebbüsün yetersizliği nedeniyle, ekonomik kalkınmanın temel aracı olarak Kamu İktisadi Teşebbüsleri birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kurulmaya başlanmış ve giderek yaygınlaşmıştır. Devletçilik politikaları 1946 yılına kadar devam etmiş, 1946'lı yıllarda Türkiye, çok partili siyasal hayata geçmiş ve karma ekonomi sistemine geçmeyi hedeflemiştir. 50'lerde hükümet, özelleştirmeyi programına almış olsa da, özelleştirme bir yana KİT'lerin sayısında artışlar yaşanmıştır. 1980'lere kadar KİT'ler, ulusal sanayinin oluşmasında yatırım ve işletmecilik faaliyetleriyle yer almışlardır.

1980 yıllarına doğru dünyada oluşan liberalleşme eğilimleri Türkiye'yi de etkisine almıştır. 24 Ocak 1980'lerde alınan kararlarla; serbest piyasa ekonomisine geçişin adımları atılmıştır. Böylece ekonomik alanda yeni bir dönem başlamıştır. Devlet müdahalesini azaltan önlemler alınıp, kamu sektörünün küçültülmesi amacıyla özelleştirme konusu gündeme gelmiştir. 80 sonrasında, özelleştirme için yasal ve yönetsel hazırlıkların yapıldığı döneme girilmiştir. Türkiye'de özelleştirme fiilen 1985 yılında başlamış olmasına rağmen, yasal ve yönetsel yapının oluşturulması çalışmalarının uzun sürmesi, uygulamadaki sorunlar, özelleştirmede önemli aşamalar kaydedilmesini engellemiştir.

Petrol, dünya ekonomilerini ve siyasal ilişkilerini etkileyen önemli bir enerji kaynağıdır. Kullanım oranının yüksek olması, enerji ve sanayi hammaddesi olarak kullanılması nedeniyle petrol, ülkelerin ekonomik gelişmelerinde kuvvetli bir itici güçtür. Dünyada çok uluslu şirketler halinde faaliyet gösteren dünya petrol şirketlerinin tamamına yakını dikey entegre bir yapıdadır. Sanayileşmenin gerçekleşmesinde önemli gücü olan petrol sektörünün geliştirilmesi amacıyla Türkiye'de de dikey bir yapı oluşturulmaya çalışılsa da; yıllar geçtikçe özelleştirme politikaları doğrultusunda Türkiye'deki bu entegre yapı parçalanmıştır.

Tüpraş, 1990 yılında özelleştirme kapsamına alınmış ve 1991 ve 2002 yıllarında gerçekleştirilen halka arz sonucunda işlem gören hisse oranı %34,24'e yükseldi. Ekim 2003 tarihinde %65,76 oranındaki hissenin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi için

ihale yapılmış ve Ocak 2004'te Efremov-Kautschuk şirketine devir işlemleri onaylanmıştır. Petrol-İş Sendikası tarafından açılan dava neticesinde bu ihale iptal edilmiştir. Hisselerin %14,76'sı ise 4 Mart 2005'te, borsada yatırımcılara satılmış ancak; bu satışta, sendikanın açtığı dava sonucunda 23 Mayıs 2006'da iptal edilmiştir. Tüpraş'ın %51 oranındaki hissesi için ise, 29 Nisan 2005'te ihale ilanı verilmiş. Ve ihaleyi kazanan Koç-Shell ortaklığına 26 Ocak 2006 günü devir işlemi tamamlanmıştır. Bu satışta da sendika yargısal mücadeleler vermiş, ancak son kararlar Danıştay, Tüpraş'ın Koç Holding'e satışını kabul etmiştir.

Tüpraş'ın özelleştirilme sürecinde ilgili sendika, gerek yargısal yollarla gerekse kitlesel eylemlerle kuruluşun özelleştirilmesine karşı durmuştur. Sendika, bu konuda çalışanlarla birlikte iş yavaşlatma, iş bırakma, basın açıklamaları, eylem çadırları şeklinde eylemler yapmışlardır. Sendika, ihale süreçlerinde, satış sözleşmelerinde buldukları eksiklikler ve aykırılıklar için de yargısal yollara başvurmuş; bazı davalarda iptal istemlerine kabul kararları verilirken, bazı davalarda iptal istemleri reddedilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, özelleştirme sürecinde çalışanların özelleştirme uygulamaları karşısında özelleştirmeye karşı tutum ve davranışlarını anlamaya yönelik bir çalışmadır. Özelleştirme uygulamaları karşısında herkesin fayda ve sakıncalar ürettiği bir ortamda, özelleştirme sürecinden en çok etkilenen kesim olan çalışanların bu konudaki düşünceleri değerlendirilmek istenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bilgilerin, özelleştirme konusunda katılımcıların, sınıf bilinci ile hareket etmemesinin nedenlerinin araştırılması için yol gösterici bir ön çalışma olduğu inancını taşımaktayız.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, kamu kuruluşlarına yönelik özelleştirme girişimlerine karşı, çalışanların özelleştirmeye bakış açılarını, özelleştirme sonrası beklenti ve endişelerini ve mücadele anlayışlarını tespit edebilmek için, özelleştirilme işlemleri henüz tamamlanan bir kuruluşteki çalışanların görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Anket yöntemi ile yapılan bu çalışmada, KİT'lerin genel değerlendirmesi, KİT'lere

uygulanan hükümet politikalarının etkileri, Tüpraş'ın genel değerlendirmesi, Tüpraş özelleştirmesi sonrasında çalışanların yapılacak uygulamalar hakkındaki beklenti ve endişeleri ve özelleştirme sürecinde sendikal mücadele yolları hakkında çeşitli öneri ve tanımlamalar yoluyla sorular hazırlanmıştır. Böylece araştırma kapsamında bulunan katılımcıların genelde kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi ve özelde Tüpraş'ın özelleştirilmesi konularındaki düşünceleri ve bu noktada sendikal faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın Metodolojisi

Bu araştırmada amaç; kamu kuruluşlarına yönelik özelleştirme girişimlerine karşı, çalışanların özelleştirmeye bakış açılarını, özelleştirme sonrası beklentilerini ve mücadele anlayışlarını tespit edebilmek için, Tüpraş çalışanlarının görüşlerini değerlendirmektir.

Bu değerlendirmeyi yapabilmek için ise; veri toplanırken 100 Tüpraş çalışanına, özelleştirmenin çalışanlar üzerindeki etkilerinin araştırılması için anket yöntemi ile uygulama çalışması yapılmıştır. Katılımcılardan, KİT'lerin başarısını ve önemini değerlendirmeleri istendikten sonra, KİT'lere uygulanan hükümet politikaları ve bugüne kadar yapılmış olan özelleştirme uygulamalarının sonuçlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Bu noktada amacımız, Tüpraş çalışanlarının diğer kamu kuruluşlarını nasıl değerlendirdiklerini ve uygulamaların sonuçları hakkında ne düşündüklerini anlayabilmektir. Daha sonra katılımcıların kendi kuruluşlarının başarısını ve önemini değerlendirerek, özelleştirme sonucundaki uygulamalar konusundaki beklentileri incelenmiştir. Böylece katılımcıların, kamu kuruluşlarının ve Tüpraş'ın özelleştirilmesindeki düşünce farklılıklarının açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışanların sendikal mücadelede ne aşamada olduklarını anlamaya yönelik sorular sorularak; mücadele yolu olarak tercihleri, bağlı oldukları sendikanın ve konfederasyonun özelleştirme politikaları konusundaki düşünceleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu anket çalışması yapılırken; Tüpraş çalışanlarına sendika aracılığıyla ulaşılmıştır. Anketler sendika tarafından çalışanlara gönderilmiş ve yine sendika aracılığıyla toplanmıştır. Ayrıca, Tüpraş özelleştirilmesi sürecindeki davaların sonuçlanmasının

uzun zaman alması nedeniyle anket uygulaması 22 Mart'tan sonra yapılabilmektedir. Anketlerin geri dönmesi de 15 Nisan 2006 tarihinde gerçekleşmiştir.

Çalışma üç ana kısımda incelenmiştir. İlk bölümde özelleştirme kavramına açıklık getirilmeye çalışılarak özelleştirme akımının doğuşu, amaçları, yöntemleri üzerine açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra Dünya'da özelleştirme uygulamaları anlatıldıktan sonra Türkiye'de 80 öncesi ve sonrası dönem olarak özelleştirme uygulamaları ele alınmış ve yasal düzenlemeler hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, Tüpraş kuruluşunun ait olduğu sektör olarak Rafinaj Sektörü'ne ait bilgiler açıklanmıştır. Tüpraş'ın kuruluşu ile rafineri faaliyetlerine yer verilerek Tüpraş'ın özelleştirilme süreci ve bu süreçte Petrol-İş Sendikası'nın yargısal ve eylemsel mücadeleleri anlatılmıştır.

Son bölümde ise, özelleştirme karşısında çalışanların tutum ve davranışlarını anlamak üzere bir anket uygulaması yapılmıştır. Araştırmanın amacı ve yöntemi hakkında bilgi verildikten sonra anket çalışması sonucunda elde edilen bulgular açıklanarak araştırma, gerçek verilerle sonuca ulaştırılmıştır.

BÖLÜM 1: ÖZELLEŞTİRME

1.1. Kavram Olarak Özelleştirme

Özelleştirme (privatization) sözcüğü ilk defa 1983 yılında Webster's New Collegiate Dictionary'nin 9. baskısında yer almış ve "özel hale getirmek, sınai veya ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti, kamu kesiminden özel kesime aktarmak" olarak tanımlanmıştır. Sözcüğün ilk kullanılışı ise, Peter F. Drucker'ın 1969 yılında basılan "The Age of Discontinuity" isimli eserinde "reprivatization" şeklinde olmuş, 1976 yılında ise Robert W. Poole bu terimi, "privatization" olarak kısaltmış ve "Reason Foundation" isimli çalışmasında kullanmıştır (Öztürk, 2002).

1.1.1. Özelleştirmenin Dar Kapsamı

Dar anlamda özelleştirme, sadece kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özel kesime devrini ifade etmektedir. Gerçekten de günümüzde özelleştirme deyince bundan çoğunlukla kamu iktisadi teşebbüslerinin satışı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bazı yazarlar, dar anlamda özelleştirme için mutlak olarak bir mülkiyet devri söz konusu olmasının ve bu devir işleminin kamu iktisadi teşebbüsü sermayesinin en az %51'i kadar olması gerektiğini belirtmektedirler. Bunun dışında bazı yazarlar da devredilecek sermaye payının pek önemli olmadığı, %10 veya %20 gibi bir pay devrinin de özelleştirme olarak kabul edilebileceği görüşündedirler (TÜSİAD, 1992: 9).

KİT'lerin özel kesime devri, satışı, kiralanması biçiminde anlaşılan ve özde mülkiyet ile yönetimin özel kesime devri olan dar kapsamlı özelleştirme tanımına açıklık getirmek gerekmektedir. Dar kapsamlı özelleştirmede, mutlak olarak mülkiyet devri temel ilkedir. Çünkü, mülkiyetin özel kesime ait olabilmesi için KİT'in yarıdan fazla pay senedinin elden çıkarılması zorunludur. Böylece yönetimin de özelleştirilmesi sağlanmış olacaktır (Cevizoğlu, 1989: 20-21).

1.1.2. Özelleştirmenin Geniş Kapsamı

Geniş anlamda özelleştirme; serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek için ulusal ekonomi içinde kamunun ekonomik etkinliğinin en aza indirilmesi ya da tümüyle

ortadan kaldırılmasına yönelik düzenleme ve uygulamaların bütünüdür. Bu kavram doğrultusunda özelleştirme; kamunun sahip olduğu ticari ve sınai teşebbüslerin (KİT) mülkiyet, yönetim ve denetimlerinin tamamen ya da kısmen özel kişi ve kuruluşlara devredilmesi, kamusal veya yarı kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının ya da üretiminin özelleştirilmesi, kamu hizmetlerinin ihale, imtiyaz verme gibi yollarla özel kesime yaptırılması, kiralama ve finansal kiralama, ortak yatırım ve hizmet alımları için yardımda bulunulması, piyasa mekanizmasının işleyişine yönelik her türlü yasal ve kurumsal engellemelerin kaldırılması, düzenleme ve uygulamalarını kapsamaktadır (Afşar, 1999: 133)

1.2. Özelleştirme Akımının Doğuşu

1980’li yıllardan itibaren baş döndürücü teknolojik gelişmelerle birlikte, dünyanın ekonomik ve siyasi görünümü de hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu sürece; küreselleşme, demokratikleşme ve özü itibariyle teknik bir işlem ve iktisadi politika aracı olan özelleştirme sözcükleri damgalarını vurmuştur. Ekonomik ve siyasal nedenlerle 1980’li yıllara kadar hemen bütün ülkelerde kamulaşturmaların yanında, münferit uygulamalar olarak özelleştirmeler de söz konusu olurken, 1980’li yıllardan bu yana özelleştirme, gerek gelişmiş, gerekse azgelişmiş ülkelerin gündemindeki en önemli konu haline gelmiş, kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılmasından, demokratikleşmeye kadar bir çok sorunun çözümü bu sözcüğe endekslenmiştir (Öztürk, 2002).

1929’da dünyadaki büyük ekonomik krizin yarattığı koşullar ve daha sonra 1945’te II. Dünya Savaşı’nın ardından özellikle Avrupa ülkelerinde ekonomilerin yeniden yapılanması ile devletleştirme (ulusallaştırma) ya da devletin sınai ve ticari girişimlere öncülük etme politikaları, kamunun genel ekonomi içindeki payını arttırmıştır (Cevizoğlu, 1989: 16). 1970’li yılların ortalarına kadar devam eden bu süreçte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, KİT’ler kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir araç olarak kullanılmış, bu ülkelere gelişmiş ülkelere teknoloji transferleri ve sermaye hareketleri ağırlıklı olarak KİT’ler üzerinden gerçekleştirilmiştir (Öztürk, 2002).

1970'li yıllardaki petrol krizi ile iyice belirginleşen ekonomik küçülmeler, kuramda ve uygulamada yeni çıkış yolları aranmasına, piyasa ekonomisi modelinin yeniden ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Süper güçler dahil, çok sayıdaki ülkede ekonomik büyüme hızlarındaki düşme, enflasyon ve işsizlik gibi sorunların birlikte yaşanması sonucu krizler ve darboğazlar ortaya çıkmıştır (Cevizoğlu, 1989: 16). Söz konusu kriz ve krize karşı çözüm arayışları, devletin ekonomik ve sosyal yaşamda işlevlerinin tartışılmasına, yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur (Altıntaş, 1988: 141). Bu sorunlara ve dengesizliklere ciddi çözümler öneremeyen Keynezyen İktisat politikası giderek önemini yitirirken, 1970'li yılların sonlarına doğru yeni iktisat politikaları arayışları gündeme gelmiştir. Bunlar, temelde klasik iktisadı kimi yönlerden eleştiren, yeni yorumlar getiren iktisat politikası yaklaşımları olarak ele alınabilir (Suiçmez ve Yıldırım, 1993: 17).

Keynes sonrası Klasik iktisadın yeniden yorumlanması ile ortaya çıkan bu ekollerin başlıcaları, monetarizm, neo-liberaller, arz yönlü iktisat teorisi, yeni muhafazakarlar, rasyonel beklentiler teorisi olarak sıralanabilir. Bu ekollerin tamamı, farklı yoğunlukta olmalarına rağmen, krizi, serbest piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak işlemesini engelleyen unsurların varlığına bağlamışlar, bu bakımdan en büyük engeli de, iktisadi organizasyon içindeki yeri ve rolü genişleyen, büyük bir müdahale potansiyeli olan devlet olarak görmüşler, krizden kurtulmanın yolunun ise, serbest piyasa mekanizmasına tekrar işlerlik kazandırılması, bu çerçevede devletin ekonomik yaşamdaki yerinin ve rolünün daraltılması olduğunu savunmuşlardır (Öztürk, 2002).

Bu anlamda özelleştirme, eski dünya düzenini, ekonomik modelinin kalıntılarını tasfiye etmek ve yeni dünya düzeninin temel prensiplerinden biri olan piyasa ekonomisi modelinin ülke ekonomileri ve dünya ekonomisine hakim olmasını sağlamak için izlenecek bir yol (politika ve yöntem) olarak görülmektedir (Ruhi, 2003: 82).

1.3. Özelleştirmenin Amaçları

Dünyada özelleştirmeyi uygulayan ülkelerin kendi özel durumlarına bağlı olarak özelleştirme programlarının yürütülmesinden bekledikleri bazı farklı öncelik ve amaçları vardır. Bununla birlikte genel olarak aslında bütün ülkelerde özelleştirme ile

yapılmak istenen, ekonomide özel sektör ağırlıklı ve liberal piyasa ekonomisinin etkin şekilde işlediği bir yeniden yapılanmanın sağlanmasıdır. Bu bağlamda devletin ekonomiye müdahalesini, özellikle müteşebbis niteliğini ortadan kaldırmak ve devletin ekonomideki rolünü kısararak klasik fonksiyonlarını daha etkin şekilde yerine getirmesini sağlamak özelleştirme politikalarının temel beklentisidir (Ruhi, 2003: 138).

Gelişmiş ülkeler için özelleştirme, kamu finansman açıklarını azaltmanın, ekonomik etkinliği, rekabeti ve verimliliği artırmanın araçlarından birisi; gelişmekte olan ülkeler için ise büyümeyi hızlandırmanın, kamudaki yapısal dengesizlikleri düzeltmenin, kamu finansman açıklarını azaltmanın ve enflasyonu düşürmenin aracı olarak sunulmuştur (Petrol-İş, 1997: 11).

1.3.1. Ekonomik Amaçlar

Verimliliği Arttırmak

Tüm dünya ülkelerinde kamu sektöründeki ortalama verimlilik oranı hemen her zaman özel sektördekinden düşüktür. Kamunun verimliliğini yükseltecek çağdaş, teknolojik gelişmelerin yakından izlenememesi, işgücü maliyetini yükselten siyasal tercihi istihdam politikalarının uygulanması, ücretlerin düşüklüğü ve rasyonel yatırım programlarının uygulanmaması kamudaki verimsizliğin başlıca nedenleridir. Verimliliği arttırıcı genel politikaların yanı sıra kamu sektörünün sınırlandırılması da bir yönde önemli bir etken olacaktır (Cevizoğlu, 1989: 28).

Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

KİT'ler genelde fiyat ve kalite yönünden piyasa istemlerine karşı duyarsızdırlar. KİT'lerin bir kısmı ekonomide tekeli ya da tekel eğilimli yapıları nedeniyle piyasanın denetimini ellerinde bulundurmakta ve tam rekabeti engellemektedirler (Cevizoğlu, 1989: 29). KİT'lerin çoğunlukla iflas tehlikesi ile karşı karşıya bulunmamaları, zararlarının genel bütçe içerisinde karşılanması bu eşitsizliği arttıran faktörlerdir (TÜSİAD, 1992: 24).

Tüm bu olumsuz gelişmelerin önüne geçmek toplumun refahını arttırmak açısından kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmak düşüncesi içindeki iktisat politikaları önem kazanınca devletler zamanla yeni uygulamalara gitmişlerdir. Devletlerin iç yapılarına

bağlı olarak uyguladıkları politikalar değişmekle birlikte 1980'den sonra hakim olan ortak görüş, toplumun refahının artması için serbest piyasa koşullarını uygulamaya sokmak, bunun için kamunun ağırlığını azaltmak olmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesinde bazı mal ve hizmetlerin üretiminin kamu tarafından özele devredilmesi; yani özelleştirme önemli bir etkidir. Özelleştirme ile mülkiyet ve teşebbüse özele hakim olduğu, fiyatların arz ve talebe göre belirlendiği, tam rekabet şartlarının olduğu bir piyasa ekonomisinin gerçekleşmesi sağlanabilecektir (Çetinkaya, 2001: 173-174).

Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Sermaye piyasası; belirli bazı özelliklere sahip hak taşıyıcı belgeler ile ödünç verilebilir orta ve uzun vadeli fonların arz ve talebinin karşılaştığı organize piyasalardır. Daha dar bir ifadeyle sermaye piyasası, hisse senetleri ve tahvillerin alınıp satıldığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır (TÜSİAD, 1992: 26). Sermaye piyasasının amacı kişi ve kurumların elindeki ya da yastık altındaki tasarruflarını menkul kıymetler aracılığıyla sermayeye ihtiyaç duyan girişimcilere, dolayısıyla yatırım alanlarına kaydırılmasını sağlamaktır (Çetinkaya, 2001: 174).

Yeterli menkul kıymet arzı bulunmayan ülkelerde, sermaye piyasasının güçlendirilmesi için devlet tahvili, hazine bonosu ve gelir ortaklığı senedi gibi araçlardan yararlanılmaya çalışılmaktadır. Bu manada, özelleştirme kapsamına alınan KİT'lerin hisse senetlerinin sermaye piyasasında satışa sunulması, bu piyasaya canlılık kazandırmakta, dolayısıyla ülkedeki tasarrufların yatırımlara dönüşmesi imkan dahiline girmektedir (Çankaya ve Öz, 2001: 103).

Döviz Gelirlerini Arttırmak

Özellikle gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler yapısal durumlarından dolayı (az üretim, çok tüketim, az ihracat, çok ithalat, tasarruf-yatırım azlığı v.s.) ödemeler dengesinde verdikleri açıkları gidermek, yatırımları arttırmak için kaynak bulmada yabancı sermayeyi ülkeye çekmek zorundadırlar. Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesiyle hem yatırımlar hem de döviz gelirleri artmış, kaynak sağlanmış olacaktır.

Yabancı sermayenin ülkeye girişi özelleştirme ile sağlanabilecektir (Çetinkaya, 2001: 174).

Yabancı sermaye yatırımlarına özendirerek ülkeye çekmek, dolaysız yatırımlar ve portföy yatırımları biçiminde gerçekleştirilir. Dolaysız yatırımlar, bir şirketin yabancı bir ülkeden doğrudan ya da iştirak biçiminde yatırım yapması ve yatırımın yönetimine katılması demektir. Bu tür yatırımlar genellikle çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Gelişme yolundaki ülkelerdeki KİT'lerin özelleştirilmesi ile yabancı sermayeye bu tür bir yatırım olanağı sağlanabilecektir. Portföy yatırımları ise birikim sahiplerinin faiz ya da temettü geliri sağlamak için uluslararası sermaye piyasalarında menkul değerler satın almalarıdır. New York, Londra, Zürih ve Tokyo borsalarına sürülerek KİT'lerin pay senetlerinin satılması uluslararası sermayeye bir davet niteliğindedir (Cevizoğlu, 1989: 31).

1.3.2. Mali Amaçlar

Devlete Gelir Sağlamak

Devletler özelleştirmeyi geniş anlamıyla ele aldıklarında iki açıdan gelir sağlarlar. Birincisi, sahip oldukları iktisadi nitelikteki işletmeleri ve mal varlıklarını satarak doğrudan gelir, ikincisi sundukları bazı hizmetlerin üretimini özel kesime devrederek dolaylı gelir elde edilmesidir. Devlet işletmelerinin devlete gelir sağlamak amacıyla satılmasında önemli olan, işletmenin yüksek gelir getirecek bir yapıya sahip olmasıdır. Özelleştirmeyle devlete gelir sağlamanın ikinci yolu olan bazı hizmetlerin sunumunun özele devredilmesinde ise, devletin asli görevlerinin dışında olan hizmet sunumlarına harcadığı para ve zaman konusunda yeterli etkinlik ve verimlilikte olamaması etkili olmuştur. Ayrıca özelleştirilen kuruluşların verimli çalışmaları sonucu ödedikleri vergilerde de artışlar olması vergi gelirlerinin artmasının sağlayacaktır (Çetinkaya, 2001: 175-176).

Diğer taraftan, kamu açığını gidermek için temel mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi, gelir dağılımı bozukluğuna yol açar, fırsat eşitliğini kaldırır. Özelleştirme gelirinin, yeni yatırım alanlarında ve toplam üretim kapasitesini arttırmaya yönelik kullanılması halinde, rasyonel olacağı savunulmaktadır (Öztürk, 2002).

Devlet İşletmelerinin Zararlarından Kurtulmak

Ekonomik yönden çoğu zaman kendilerine yetmeyen ve gelirlerinin giderlerinin karşılayamadığı oranda hazineden ve genel bütçeden yardım alan KİT'lerdeki ek finansman ihtiyaçları mal ve hizmetlerin fiyatlarını devamlı arttırmaları sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Bu bakımdan özelleştirme yoluyla gerçek maliyetlerin ortaya çıkarılması ve rekabetçi bir fiyat yapısının oluşturulması sağlanması gerekmektedir (Eker, 1995: 85).

1.3.3. Sosyal Amaçlar

Sermayenin Tabana Yayılmasını Sağlamak

Özelleştirme ile güdülen bu sosyal amaç, geniş kitleleri sermayenin tabana yayılması amacıyla hisse senedi sahibi yaparak gelir düzeylerini iyileştirmek bu yolla refahı arttırmayı sağlamaktır. Sermayenin tabana yayılması devlet işletmelerinin sermayelerinin paylara bölünerek halka satılması ile mümkün olmaktadır. Ancak senetlerin öncelikle küçük tasarruf sahiplerine, işçilere ve memurlara *özendirici uygulamalarla* satılması gerçek anlamda sermayenin tabana yayılmasını sağlayacaktır. Bu açıdan blok satış ya da pazarlık usulüyle satış bu amacı gerçekleştirmez (Çetinkaya, 2001: 177). Özellikle düşük gelir gruplarına pay senetleri satmak ve bunların büyük sermayenin elinde toplanmasını engellemek yolu ile sermayenin tabana yayılması bir "toplumsal özelleştirme" kavramı içindedir (Cevizoğlu, 1989: 32-33).

Gelir Dağılımını Adil Hale Getirmek

Kârlılık oranı yüksek KİT'lerin hisse senetlerinin çalışanlara, yönetici ve küçük tasarruf sahiplerine belirli avantajlarla satılması bu kesimlere gelir transferi anlamına gelir. Bu yöntem işletmede verimliliğin artırılmasında bir teşvik ve çaba unsuru olabilir. Artan verimlilik yine hisse sahiplerine gideceğinden, gelir dağılımında da bir düzelme meydana gelecektir. Hisse sahiplerinin işletmede çalışanlar olması iş anlaşmazlıklarını büyük ölçüde giderecek ve performansın artması söz konusu olacaktır (Çankaya ve Öz, 2001: 103).

1.3.4. Siyasal Amaçlar

Siyasal sonuçlar elde edilebilen özelleştirme, siyasal amaçlarla da uygulamaya konulabilmektedir. Özellikle siyasal partilerin görüşlerinin sosyalizme veya liberalizme yatkın olması halinde, özelleştirme özellikle siyasal amaca yönelik olarak, yani liberalizme uygun ortam yaratmak amacıyla ortaya çıkabilmektedir. İngiltere’de İşçi Partisi’nin devletleştirmeden, Muhafazakar Parti’nin özelleştirmeden, aynı şekilde Fransa’da sosyalist ve komünist eğilimli partilerin millileştirmelerden, sağ partilerin özelleştirmelerden yana tavır koymaları konunun siyasal ve ideolojik yanını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Ancak, son yıllarda ekonomik şartlarında zorlamasıyla, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere birçok ülkede, özelleştirmeye karşı olan partilerin görüşlerinde bir yumuşama izlenmektedir (Atasoy, 1993: 185).

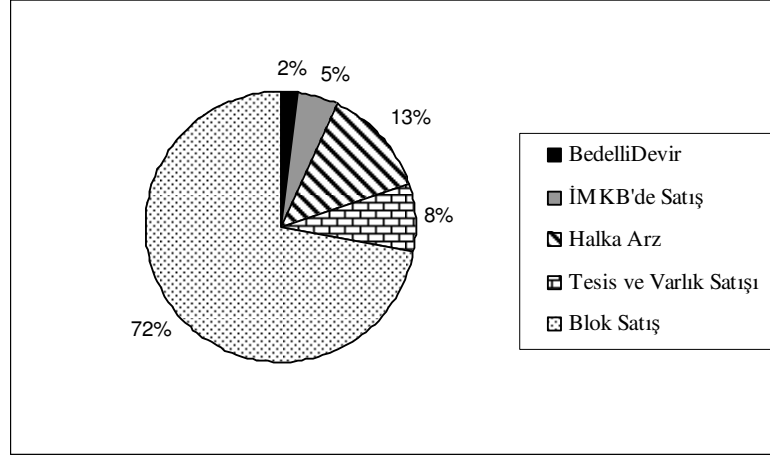
Özelleştirmeden beklenen amaçlar genel olarak bunlar olmakla birlikte uygulamada, özelleştirmenin yukarıda sayılan amaçlardan sadece birine yönelmediği, çoğu kez birden çok amacın birlikte düşünüldüğü ve amaçlar arasında çeşitli önceliklerin belirlendiği görülmektedir (Afşar, 1999: 139).

1.4. Özelleştirme Yöntemleri

Bir ekonomide özelleştirme yöntemlerinden hangisinin uygulandığı, ülkenin genel ekonomik şartlarına, sermaye piyasasının durumuna, özelleştirilecek teşebbüsün niteliğine, teşebbüsün içinde bulunduğu mali şartlara, özelleştirmenin amaçlarından hangisine ağırlık verileceğine bağlıdır (Karluk, 1994: 136). Genel bir yaklaşımla, özelleştirmenin çok sayıda yöntemi olduğu kabul edilmektedir. Kanımızca, gerçek ve tam bir özelleştirmeden söz edebilmek için, kamu şirketinin en az %51’lik payının devri gereklidir (Cevizoğlu, 1989: 67). Ayrıca yönetimin mutlaka özel kesimin elinde olması, tam bir özelleştirme için kaçınılmazdır (Karluk, 1994: 136).

Özelleştirme yöntemleri arasında sayılan kamu-özel sektör ortaklığı, finansal kiralama, yönetimin devri (işletme sözleşmesi), ihale, imtiyaz, yasal düzenleme-kurumsal serbestleştirme gibi yöntemlerin hiçbirinin “mülkiyet devri”ni öngörmemesi nedeniyle, özelleştirme benzeri uygulamalar olarak ele almak doğrudur (Cevizoğlu, 1989: 67).

Şekil 1: Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri (1986-2006)

Kaynak: www.oib.gov.tr (2006c)

Satış, Yasal–Kurumsal Serbestleşme, Ortak Girişim, İmtiyaz Devri, Kiralama (Leasing), İhale, Yönetim Devri, Diğer Yöntemler, Yap–İşlet–Devret, Fiyatlama, Kupon yöntemi ve Sübvansiyon uygulanan özelleştirme yöntemleridir.

1.5. Dünyada Özelleştirme

1929'daki büyük ekonomik kriz ve daha sonra dünya savaşlarının yol açtığı genel ekonomik zorluklar, hemen tüm ülkelerde hükümetleri sert önlemler almaya zorlamıştır. Çok sayıdaki ülke, krizin getirdiği ekonomik güçlüklerin zorlamasıyla, liberalleşme eğilimi etkisinde kalmıştır. Özelleştirme de; bu liberalleşme eğiliminin ideolojik sınırları aşan bir uygulaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Özellikle İngiltere başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde de çok geniş bir uygulama alanı bulan özelleştirme, “kapitalizme dönüş” tartışmaları arasında sosyalist ülkelere de yayılmaktadır (Cevizoğlu, 1989: 123).

Dünyada özelleştirme uygulamalarının son yıllarda hız kazandığı ve uygulamada özellikle dört sektörün başı çektiği görülmektedir. Özelleştirmenin yoğunlaştığı bu sektörler, telekomünikasyon, bankacılık-sigortacılık, enerji ve kamu hizmetleri sektörleridir (Afşar, 1999: 141).

Dünyadaki özelleştirme uygulamalarına bakıldığında genel olarak, ekonomide etkinlik sağlama, rekabeti artırma, sermaye piyasalarının geliştirilmesi, sermayenin tabana

yayılması gibi amaçlar özelleştirmeden gelir elde etme amacının önünde yer almaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, özelleştirmede düşük değere/fiyata satışlar genel bir politika olarak uygulanmakta ve genelde çalışanlara doğrudan veya borsada hisse senedi arzı şeklinde satışlar yapılmaktadır (Yazıcı, 1997: 153).

1.5.1. Batı Avrupa Ülkeleri

İngiltere

İngiltere’de 1980’li yıllara kadar kamu işletmeleri özellikle enerji sektöründe (kömür, gaz, elektrik), petrol sanayinde, demiryolu, denizyolu taşımacılığında, haberleşme hizmetlerinde, gemi sanayinde faaliyette bulunmaktaydılar. Ancak 1970’lerdeki ekonomik krizlerin ortaya çıkmasıyla (1973 ve 1979 petrol krizlerinin ekonomideki olumsuz etkilerinin) tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi İngiltere’de de büyük bir durgunluk başlamıştır (Çetinkaya, 2001: 188).

ABD’de R.Reagan’ın Başkanlığı döneminde uygulanan “Reagan-omics” adıyla anılan ve özelleştirmeyi de içeren ekonomi politikasının İngiltere’deki izleyicisi M.Thatcher olmuş ve 1979-1987 yılları arasında özelleştirme uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Bu dönemde kamu sektörünün %30’u özelleştirme işlemi sonucu özel kesime geçmiştir (Serim, 1996: 36). İngiltere’nin kamu işletmeciliği konusunda uyguladığı genel politika; bütün millileştirilmiş sanayileri özelleştirilebilir verimli ticari işletmeler haline dönüştürmek, mümkün olan en yüksek sayıda kamu işletmesini özelleştirmek, geri kalan işletmeleri de özel işletme gibi çalıştırmak, devlet hazinesine fazla yük getirmemek olarak özetlenmektedir (Atasoy, 1993: 191).

Fransa

Avrupa’da özelleştirmenin geniş bir şekilde yapıldığı ikinci ülke Fransa’dır. Kamu sektörünün oldukça büyük olduğu Fransa’da daha önce devletleştirilen kuruluşlar bile 1986 yılından itibaren özelleştirilmeye başlanmıştır. Bu anlayış değişikliği J.Chirac hükümetiyle gerçekleşmiştir (Ruhi, 2003: 117). Özellikle 1986 yılından sonra kapsamlı bir şekilde uygulanan özelleştirme hareketinde üç temel amaç dikkat çekmektedir. Bunlar; özelleştirilen kamu işletmelerinin ekonomik ve mali açıdan

etkinliğini sağlamak, özelleştirilen kuruluşların bütçeye olan yüklerinden kurtulmak ve sermaye piyasasını geliştirmektir (Afşar, 1999: 143).

Fransa'da daha az verimli fakat topluma yararlı hizmet veren girişimler özelleştirme dışında tutulurken, tekelleşmenin ve yabancılaştırmanın önlenmesi için önemli kurallar getirilmiştir. Örneğin; bir kişinin %5'ten fazla pay senedi alması yasaktır. Yine pay senedinin toplam en çok %20'lik kısmı yabancılara satılabilmektedir (Serim, 1996: 37).

Almanya

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölünen Almanya'nın doğu bölümünde özel işletmeler devletleştirilirken, batı bölümünde tam karşıtı bir politika uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra Almanya'da özelleştirme rüzgarları tekrar esmeye başlamıştır (Eker, 1995: 121-122). Bu ülkede özelleştirmenin esas amacı, kamunun genel ekonomi içindeki faaliyetlerini azaltmak ve kamuya ait kuruluşları özelleştirerek rekabetçi piyasa ekonomisinin işleyişine uyum sağlamalarını gerçekleştirmektir (Afşar, 1999: 145).

Almanya'da özelleştirme işlemlerini yapan Treuhand kurumu özelleştirmeden en yüksek faydayı elde etmek düşüncesi içinde satış gelirlerinin yüksekliğinden çok satış sonrasında ilave yatırım ve istihdam taahhütlerinin ağırlığı üzerinde durmuştur. Treuhand kurumu en yüksek rakamı verene değil, en iyi işletmecilik teklifini yapan kuruluşa şirketi devretmeyi ekonomi ve toplum için önemli kabul etmiştir (Çetinkaya, 2001: 193).

İtalya

Gelişmiş ülkeler arasında, ekonomide kamu kesiminin önemli bir paya sahip olduğu ülkelerden birisi de İtalya'dır. Bu ülkede kamu kuruluşlarının elektrik, hava yolu taşımacılığı ve telekomünikasyon sektörlerindeki tekeli konumlarının yanı sıra, diğer bir çok sektörde de büyük ağırlıkları bulunmaktadır (Afşar, 1999: 144).

İtalya'da KİT ve diğer kamu iştirakleri, 400'den fazla işletmeyi denetimi altında tutan IRI (Istituto per la Ricostituzione Industriale) çatısı altında bir araya toplanmışlardır. IRI şirketlerinin yeniden yapılandırılması stratejilerinden birini oluşturan

özelleştirmenin amacı, kamu teşebbüslerinin ayrıcalıklarının kaldırılmasıyla serbest piyasa şartlarında çalışmaya zorlanmaları ve hisselerinin sermaye piyasalarına satılmalarını sağlayarak, sermayenin tabana yayılmasının sağlanması olarak ifade edilmektedir (Eker, 1995: 123).

1.5.2. Güney Amerika Ülkeleri

Şili

Geniş kapsamlı bir özelleştirme uygulamasının dünyada ilk kez gerçekleştirildiği ülke Şili olmuştur. Bu ülkede özelleştirme girişimi sosyalist Allende hükümetinin ekonomik politikasına bir tür reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Allende hükümeti yoğun bir millileştirme politikası sonucu kamu mülkiyetini %50 oranında arttırmış, ancak daha sonra yönetime gelen Pinochet askeri rejimi millileştirme uygulamasına son vererek kapsamlı bir özelleştirme programını uygulamaya koymuştur. İlk aşamada 240 kamu kuruluşu bedava olarak ilk sahiplerine geri iade edilmiş, daha sonra da Allende hükümeti tarafından yeni kurulan ve ayrıca hisse satın alımı yoluyla millileştirilen 110 kamu kuruluşunun özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir (Afşar, 1999: 146).

Meksika

Yakın geçmişteki Meksika deneyimi, dikkatlice planlanarak uygulanan bir özelleştirme programının önemli bir örneği sayılmaktadır. Küçük çapta özelleştirmelerle başlayan bu program, kısa sürede, sık aralıklarla yapılan daha büyük ve karmaşık şirketlerin özelleştirilmeleriyle tam kapsamlı bir programa dönüşmüş ve kamuoyundan da destek görmüştür. Meksika, kapsamlı ve istikrarlı bir paketle hem kamunun ekonomideki ağırlığını azaltmış, hem de elde ettiği özelleştirme gelirleri ile enflasyon, faiz oranları ve kamu borç yüklerinde belirli gerileme sağlamıştır. Bu nedenle de, başarılı özelleştirme programı uygulaması örneği olarak gösterilmektedir (Sarısü, 2003).

Arjantin

Arjantin için 1989 yılı yaygın özelleştirme uygulamalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ülkede özelleştirme uygulamalarına, geçilmesinin en önemli nedenlerinden biri kamu borçlanma gereksiniminin %18'e yükselmiş olmasıdır. Bununla birlikte, Arjantin'de özelleştirme politikaları, vergileme, dış ticaret, teşvik

uygulamaları ve dış dünya ile bütünleşmeyi içeren genel ekonomik reform paketinin bir amacı olarak uygulanmıştır (Afşar, 1999: 149).

Gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda verimsiz devlet işletmelerine sağlanan hükümet desteği sağlanmış, büyük nakdi gelirler elde edilerek, sıkışık dönemlerde hükümete rahatlık sağlayarak, bütçe açıkları azaltılmış, borç krizi aşılarak enflasyonun makul seviyelere indirilmesi sağlanmıştır. Özelleştirme adına sağlanan bu başarıda, siyasi iradenin kararlılığı yanında toplumsal kabullenme de önemli rol oynamıştır (Eker, 1995: 130).

1.5.3. Doğu Avrupa Ülkeleri

Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra bu bloka dahil ülkeler hızlı bir özelleştirme süreci içine girmişlerdir. Bu ülkelerde özelleştirmeye böylesine hızlı girilmesini bizim durumumuzla karşılaştırmamak gerekir. Çünkü, o ülkeler yıllarca devlet despotizmi altında ezilmişlerdir. Her şey aslında halkın iken, halk yoksulluk içinde sürünmüş, bir avuç bürokrat tüm olanaklardan yararlanmışlardır. Etki-tepki sonucu olarak, rejim yıkılınca da özelleştirme eski rejimi cezalandırmanın bir yöntemi biçiminde algılanmıştır. Aslında yapılmaya çalışılan, özelleştirme değil, bu cezalandırılmanın tepkiye dönüşmüş biçimi, yani devletsizleştirmedir (Serim, 1996: 40-41).

Dünyadaki özelleştirme çalışmalarından alınacak birtakım dersler bulunmaktadır. Özelleştirme, her ülkenin sahip olduğu ekonomik ve siyasal koşullara bağlı olarak yasal ve kurumsal yapılar gerektirmektedir. Özelleştirme, tek başına büyük yararlar sağlayacak bir hedef değildir. Özelleştirme ile ilgili hedefler net ve açık bir biçimde belirlenmeli ve tartışmaya açılmalıdır. Kamuoyunun, çalışanların ve sendikaların desteği mümkün olduğu ölçüde sağlanmalıdır. Özelleştirme ile ilgili gerekli idari ve yasal yapı oluşturulmalıdır. Devlet, tüm işlemler sırasında şeffaf davranmalı, kamuoyu ve ilgili çevreler her aşamada bilgilendirilmelidir. Sermaye piyasaları ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Özelleştirme çalışmalarına küçük işletmelerden başlanılmalı, deneyim arttıkça daha büyük ve kapsamlı özelleştirme uygulamalarına geçilmelidir (Yiğitgüden, 1999: 60).

1.6. Türkiye’de Özelleştirme

1.6.1. 1923-1980 Dönemi

Tarih içinde bazı Batı ülkeleri dahi sanayileşmenin hızlandırılmasında devlet kaynaklarını kullanmışlardır. Bu politikanın başlıca nedenleri o tarihlerdeki sermaye birikimi yetersizliği, geleneksel olarak sermayenin daha çok tarım ve ticaret alanlarında kullanılması, ayrıca sanayi alanındaki girişimcilere finansal destek sağlayacak mali altyapı ve müesseselerin çoğunun daha kurulmamış veya yeteri kadar gelişmemiş olması idi (Alkin ve diğ., 1996: 7).

Türkiye de, XX. yüzyılın başlarında başlayan ve kamu sektörünün gelişmesine yol açan gelişmelerin dışında kalamamıştır. Cumhuriyet yönetiminin başlangıç yıllarında liberal bir ekonomi politikası izlemesine rağmen, 1929 yılından itibaren; toplumda yeterli bir sermaye birikiminin olmayışı, devleti yönetenleri yeni bir arayış içine itmiştir. Ülkemizde de Dünya’daki gelişmelere paralel bir biçimde, ekonomik alanda devlet müdahaleciliği anlayışı uygulamaya geçirilmiştir. Kısaca, **devletçilik** olarak adlandırılan bu uygulamalar, çok partili siyasal hayatın başladığı 1946 yılına kadar devam etmiştir (Atasoy, 1993: 272).

Bu döneme kadar yapılan çalışmalara bakacak olursak; 1924’te T.C. Ziraat Bankası’na hareket serbestisi kazandırıldı, 1924’te Türkiye İş Bankası, 1925’de Sanayi ve Maadin Bankası, 1927’de Emlak ve Eytam Bankası kuruldu, 1926’da Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı (Cevizoğlu, 1989: 78).

Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası’nın başarılı olamaması nedeniyle faaliyetine son verilerek yerine 1932 yılında Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası olmak üzere iki ayrı kamu iktisadi teşebbüsü oluşturulmuştur. Ancak bu iki kuruluş kamu iktisadi girişimciliğinde yeterli ölçüde başarılı olamamıştır. Bu nedenle bu iki kuruluş 1933 yılında kaldırılarak bunların yerine 2262 sayılı Kanun’la her türlü sanayi işleriyle bankacılık alanında faaliyet göstermek üzere Sümerbank kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı’nda (1934–1938) öngörülen esaslar çerçevesinde, Türkiye Şeker İşletmeleri A.Ş., Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu ve Etibank kurulmuştur.

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın yürürlüğe konulmaması ve 1939 yılında savaşın başlaması neticesinde yeni KİT'lerin kuruluşu yavaşlamıştır (TÜSİAD, 1992: 38-39).

1946'lı yıllar Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmiş ve geçmiş dönemde uygulanan kapalı, korumacı, içe dönük ekonomik politikaların bırakılması ve karma ekonomiye geçilmesi hedeflenmiştir (Yiğitgüden, 1999: 61).

1950 seçimleri öncesinde ana muhalefet partisi, 1950'de de iktidar olan Demokrat Parti, KİT'leri özel sektöre devretme vaadinde bulunmuş ve iktidarı döneminde de bu hususa hükümet programında yer vermişse de iktidar yıllarında KİT'lerin özel sektöre devri bir yana, KİT sayısında ve büyüklüklerinde önemli bir artış yaşanmıştır (Gülerman, 1994: 121).

1960'larda, bir yandan "ithal ikameci sanayileşme" anlayışının gereği olan dışa kapalı, "korumacı" bir yaklaşım benimsenirken, diğer yandan da, 1930'ların devletçiliğinden esinlenmiş bir merkezi planlamaya dayalı kalkınma anlayışı, hükümetlerin ekonomik politika tercihlerine olanak vermeyen anayasal bir kurumlaşma haline getirilmiştir. Dünya ekonomisinde yaşanan durgunluğun da katkıda bulunduğu 1960'ların anlayış ve uygulamaları ile ithalata getirilen sınırlamalar sonucunda, zamanla artan iç talebi karşılama yükü KİT'lerin üzerinde kalmış ve bunun ürünü olarak KİT'lerin üretim maliyetleri azalırken karlılıklarında bir artış gözlenmiştir. 1970'lerin ikinci yarısına doğru ise, kaynak yetersizliği ve dünyadaki ekonomik kriz ile birlikte, ihracat imkanları kısıtlanan ülke ekonomisi güç bir döneme girmiştir (Karataş ve Öniş, t.y.: 76).

1980'lerde başlayan dönüşüm hareketine kadar KİT'ler, uygulanan ekonomi politikaları doğrultusunda, bir yandan ulusal sanayinin oluşturulmasında doğrudan yatırım ve işletmecilik faaliyetleriyle yer alırken, diğer taraftan özel sermayeyle tamamlayıcılık amaçlarına yönelik olarak alt yapı ve ara malı yatırımlarında yoğunlaşıp, düşük fiyat politikaları uygulamak suretiyle özel sektörün gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Öztürk, 2002).

1.6.2. 1980 Sonrası Dönem

Türkiye, 1980'lere doğru Dünya'da esmeye başlayan liberalizm rüzgarının sonucu meydana gelen ekonomik gelişmelerin dışında kalamamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde alınan bir dizi kararlar, serbest piyasa ekonomisine geçiş yolunda önemli bir adım atılmıştır. Böylece ülkemizde, yeni bir ekonomik anlayış benimsenerek, ekonomik alanda yeni bir dönem başlamıştır. Bunun sonucu olarak, devlet müdahaleciliğini azaltacak tedbirlerin yanında, kamu sektörünün küçültülmesi amacıyla, özelleştirme konusu ülke gündeminde yer almıştır (Atasoy, 1993: 272).

24 Ocak 1980 sonrası dönemde, özelleştirme için bir yandan yasal altyapı oluşturulurken, öte yandan da uygulamaya yönelik uluslararası düzeyde hazırlık çalışmaları sürdürülmüştür. Bu amaçla, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 15 Mart 1985'te uluslararası mali piyasaya çıkarak, iki Amerikan ve beş İngiliz şirketten Türkiye'deki özelleştirme için bir Ana Plan (Master Plan) hazırlamaları için teklif istemiştir (Cevizoğlu, 1989: 87). Bu amaçla açılan uluslararası ihale sonucunda Morgan Guaranty Trust Company Of New York Firması , Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Finansman A.Ş. ve Price Waterhouse/Muhasebe A.Ş. ile birlikte özelleştirme ana planı hazırlanmıştır ([Petrol-İş, 2004a](#)).

Master planda; özelleştirme genel ve özel faaliyet planları, özelleştirme programının hedefleri, mevcut KİT'lerin rehabilitasyonu ve yeniden yapılandırılması için çeşitli öneriler yer almıştır. Plana göre öneme sahip ilk amaç, serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak, ikinci amaç da endüstriyel verimliliğin yükseltilmesi olarak belirtilmiştir. Ayrıca, planda devlete gelir sağlanması özelleştirme programında, en son önem verilmesi gereken amaç olarak belirtilmiştir (Kardeş ve Güzel, 1995: 45).

Morgan Guaranty (ya da Morgan Bank), hazırladığı ana planda özelleştirilecek 32'i KİT'i, ekonomik yaşayabilirlik ve yatırım gereksinimlerini dikkate alarak "öncelik" açısından üç sınıfa ayırmıştır. Bu üç ana sınıf, satışa çıkarılacak pay senetlerinin oranı (tüm ya da kısmi satış) ve biçimi açısından da alt sınıflara bölünüyordu (Cevizoğlu, 1989: 89). Ancak, Morgan Bank'ın hazırladığı bu Ana Planı Türkiye'nin gerçeklerine tam uymadığı gerekçesiyle yerinde bulmayarak uygulamaya koymayan hükümet, her

KİT'e uygun ayrı özelleştirme raporları hazırlaması için çalışmaya girmiştir (Cevizoğlu, 1989: 91).

Özelleştirmenin Türkiye'de, merkez sağ partiler başta olmak üzere siyasi iktidarların politikalarıyla orantılı olarak çeşitli derece ve yoğunluklarda uygulandığı görülmektedir. Dünyada özelleştirme yapılan ülkelerin tümünde, sosyalist partiler, özelleştirmeye karşı kesin ve eylemli tavır koymuşlar ve sosyal demokrat partiler de bazı bakımlardan özelleştirmeye karşı çıkmışlarken, Türkiye'de TBMM'nde temsil edilen iki merkez sol parti olan CHP ve DSP yönetimlerinin özelleştirmeden yana görüş ve uygulamalar benimsemiş oldukları ileri sürülmektedir (Türk-İş, 1998: 213).

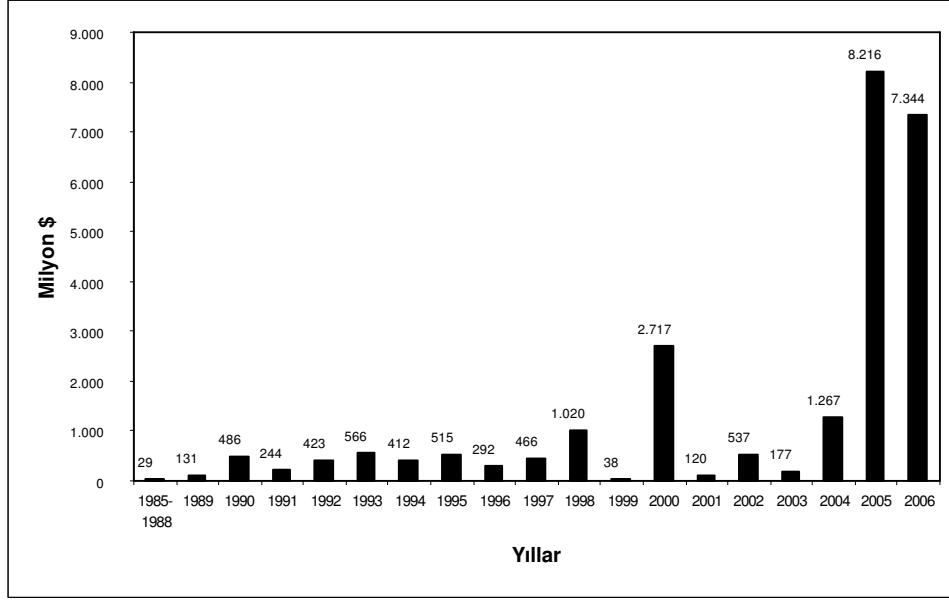
Türkiye'de özelleştirme fiilen 1985 yılında başlamış, ancak gerek yasal ve yönetsel yapının oluşturulması çalışmalarının uzun sürmesi, gerekse uygulamalar konusunda ortaya çıkan sorunlar, özelleştirmede önemli aşamalar kaydedilmesini engellemiştir (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, 2000: 233).

1990'lı yıllar özelleştirme politikaları konusunda Türel (2003), "bu yıllar özelleştirme satışları için değişik bir konjonktür getirdi. İktidarın tavizsiz benimsediği, parlamentodaki ana muhalefetin de karşı çıkmadığı neoliberal düzende işlevleri tanımsız kalan KİT'lerin defteri, yoğun bir ideolojik şartlandırma kampanyasının eşliğinde dürüldü. Yüksek maliyetli iç borçlanma ile finanse edilmeye başlanan kamu açıklarının er-geç kendi vergi yüklerini de artıracığını sınıf sezgisi ile hemen kavrayan özel sektör, bu kampanyanın ön saflarında yerini aldı. 1980'lerde kamuflej için kullanılan "etkinlik amacı ile özelleştirme" söylemi ve 1990'ların başındaki DYP-SHP koalisyonu programında yer alan "özelleştirme *artı* yeniden yapılandırma" ilkesi, yerini giderek "kamu açıklarını kapatma amacı ile özelleştirme" ye bıraktı" şeklinde görüş beyan etmiştir.

Türkiye'de özelleştirme, 1994 sonrasındaki bütün Türk hükümetlerinin en önemli öncelik alanlarından biri olmasına rağmen bugüne kadar inişli çıkışlı bir seyir izlemiş, ülkedeki ekonomik krizlerden olumsuz etkilenmiştir. Nitekim kriz yılları olan 1999 ve 2001'deki özelleştirme gelirleri, oldukça düşük düzeyde kalmıştır. Türkiye ekonomisinin krizle çalkalandığı yıl olan 2001'de özelleştirme gelirleri 119.8 milyon dolar gibi çok düşük bir seviyede gerçekleşirken, 2003 yılına gelindiğinde 4 milyar

dolar olarak belirlenen özelleştirme hedefi daha sonra IMF'e sunulan Niyet Mektubu'nda 2.1 milyar dolar olarak değiştirilmiş, konulan bu yüksek hedeflere rağmen 2003 sonunda gerçekleşen özelleştirme geliri sadece 171.6 milyon dolar olmuştur. Nispeten küçük işletmelerin satışı dışında hiç büyük çaplı özelleştirme yapılamamıştır (Ocakverdi, 2004: 62).

Şekil 2: Yıllar İtibariyle Özelleştirme Gelirleri (1986-2006)

Kaynak: www.oib.gov.tr (2006c)

Ocakverdi (2004: 65), 2004 özelleştirme politikaları hakkında; “2004 yılı ekonomik programı içinde özelleştirmeye ayrı bir önem veren AKP hükümeti, özelleştirme uygulamalarında bugüne kadar süregelen yanlışları minimuma indirmeyi ve TÜPRAŞ, TEKEL, PETKİM, Milli Piyango, Türk Telekom gibi dev kamu kuruluşlarını özelleştirmeyi hedeflemiştir. Faiz ve enflasyonun düşmesi, hükümete başarılı özelleştirme uygulamaları için uygun makroekonomik zemini hazırlamıştır. Bu zeminin korunması, siyasi konjonktürdeki faktörlere de bağlı olduğundan yerel seçimler ve Kıbrıs'taki referandumun ekonomide dalgalanmaya yol açmadan atlatılmış olması sevindiricidir. Yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve özelleştirmeye etkin olarak katılması için gerekli olan yatırım ortamı iyileşmiş ve çeşitli uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin kredi notunu yükseltmişlerdir” şeklinde görüş bildirmiştir.

1985 yılından itibaren 243 kuruluşdaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 282 taşınmaz, 6 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 94 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 19 kuruluşdaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir. Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2005 yılına kadar geçen 20 yıllık sürede kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Halen özelleştirme kapsamında 3, kapsam ve programda 21 olmak üzere toplam 24 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 16 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Söz konusu 3 kuruluşun programa alınması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir (ÖİB, 2005: 8-10).

Türkiye, dünya ülkeleri arasında özelleştirme çalışmalarına başlayan ilk ülkelerden birisi olmasına rağmen , bugün özelleştirme uygulamasını yürüten ülkelerin gerisinde kalmıştır. Özelleştirme çalışmalarının istenen hızla ilerlemesine mani olan nedenlerin en önemlileri arasında; siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, yasal ve kurumsal düzenlemelerin yetersiz olması, özelleştirme amaç ve hedeflerinin iyi tespit edilememiş olması, özelleştirme verimliliğinin esas alınması yerine devlete gelir sağlama amacının önde tutulması, özelleştirme uygulamalarının yeterince şeffaflık içinde yürütülememesi, ulusal uzlaşmanın sağlanamaması ve kamuoyu desteğinin temin edilememesi gösterilmektedir (Yiğitgüden, 1999: 63).

1.6.3. Yasal Düzenlemeler

Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ve bunlara bağlı tesislere hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan **2983** sayılı kanunla getirilmiştir (Alkin ve diğ., 1996: 16).

Özelleştirmeye ilişkin ikinci yasal düzenleme 8/6/1984 tarih ve **233** sayılı KHK' nin 38'inci maddesi ile yapılmıştır. Bu madde ile daha önce Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'na verilen özelleştirme ile ilgili karar alma yetkisi Ekonomik İşler

Yüksek Koordinasyon Kurulu'na verilmiş ve yürütme görevi Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nde kalmıştır (Kilci, 1998).

Devletin tekel olarak faaliyet gösterdiği çay ve elektrik enerjisi alanlarına özel sektörün girişini engelleyen hükümler 1984 yılında kaldırılmıştır. 4/12/1984 tarih ve 3092 sayılı Çay Kanunu ile çay tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmış, aynı tarih ve 3096 sayılı Kanun ile de Türkiye Elektrik Kurumu dışında, özel kesimin elektrik üretimi, iletimi, dağıtımını yapabilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Çakal, 1996).

Anayasa Mahkemesi, 7 Temmuz 1994' de **3987** sayılı Yetki Yasası ve bu Kanun'a göre çıkarılan KHK' leri iptal etmiştir. Daha sonra özelleştirmeye yönelik tüm siyasi partilerin ve sendikaların önerileriyle hazırlanan **4046** sayılı Özelleştirme Yasası 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Ruhi, 2003: 186-187).

4046 sayılı Kanun kapsamında; Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasına, görev ve yetkilerinin belirlenmesine; Özelleştirme Fonu'nun ve Kamu Ortaklığı Fonu'nun kurulmasına ve bu fonların kaynakları ile kullanım alanlarının belirlenmesine; özelleştirme uygulamalarına; özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda hizmet akdine dayalı olarak çalışan personelden özelleştirme uygulamaları sonucu işsiz kalabilecek olanlara mali ve sosyal haklar sağlanmasına; özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda çalışan kamu personelinin özlük ve sosyal haklarına ilişkin hükümler düzenlenmektedir (Yiğitgüden, 1999: 62).

Özelleştirme çalışmalarının daha hızlandırılması amacıyla hazırlanan **4971 sayılı "Bazı Kanunlarda ve Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"** 15 Ağustos 2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4971 sayılı Kanunla, 4046 sayılı Kanun'da yapılan diğer düzenlemeler ile özelleştirme uygulamalarının hızlandırılması yolunda hükümler getirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarının idari ve hukuki yönden hızlanması için bürokratik işlemleri basitleştirici ve kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmıştır (ÖİB, 2005: 6).

5398 sayılı kanun ile **4046** sayılı kanunda yapılan değişiklikler ise; Değer tespit sonuçlarının kamuoyuna duyurulması hususuna açıklık getirilmiş, İş kaybı tazminatı ile nakle tabi personelin nakline ilişkin hükümlerde uygulamada karşılaşılan ve hukuki ihtilaflara sebep olan bazı hususlar yeniden düzenlenmek suretiyle, hukuki ihtilaflar önlenmiştir. Özelleştirme uygulamaları aleyhine açılan davaların süratle sonuçlandırılmasını temin edecek şekilde düzenleme yapılmış ve özelleştirme uygulamalarına karşı açılan davaların Danıştay'da görüleceği hüküm altına alınmıştır. Özelleştirilen kuruluşlarda çalışan ve iş akitleri özel sektör tarafından feshedilen işçilerin 657 sayılı Kanununun 4/C maddesi uyarınca geçici olarak istihdam edilmelerinde belirlenen 6 aylık süre koşulu kaldırılmıştır (ÖİB, 2006a).

BÖLÜM 2: TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ ANONİM ŞİRKETİ

2.1. Sektör İle İlgili Genel Bilgiler

Petrol, uluslararası arenada dünya ekonomilerini ve siyasal ilişkilerini etkileyen önemli bir enerji kaynağıdır. Diğer kaynaklara göre kullanım oranının yüksek olması, enerji ve sanayi hammaddesi olarak kullanılması nedeniyle petrol, ülkelerin ekonomik gelişmelerinde kuvvetli bir itici güçtür. Ayrıca petrol rezervlerinin belli bölgelerde yoğunlaşması küreselleşen dünyada uluslararası ilişkiler üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Dünya hampetrol rezervlerinin bir trilyon varil civarında olduğu tahmin edilmekte ve bu rezervin % 75'inden daha fazlası Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütüne (OPEC) üye ülkelerin elinde bulunmaktadır. OPEC üyeleri her gün yaklaşık 27-28 milyon varil petrol üretmekte, diğer bir ifade ile dünya toplam üretiminin % 40'ını sağlamaktadır. Bu veriler geçmişte yaşanan savaşların temel nedeni olan petrolün, stratejik önemini yeterince ortaya koymaktadır. Rafine edilerek işlenen petrolün kullanım alanının yaygınlığı ve Türkiye dahil bütün ülkelerin söz konusu petrol ürünlerine bağımlılığı petrolün geçmişteki ve bugünkü önemini gelecekte de sürdüreceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin enerji sağlama güvenliklerini sürdürebilme istekleri, petrolün, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, dünya ülkelerinin dış politikalarını yönlendiren önemli bir etken olacağının bir göstergesidir (Kayıkçı, 2005).

Dünyada çok uluslu şirketler şeklinde faaliyet yürüten dünya petrol şirketlerinin tamamına yakını arama, hampetrol üretimi, taşıma, rafinaj, petro-kimya, enerji ve dağıtım zinciri biçiminde dikey entegre bir yapıdadırlar. Sanayileşmenin gerçekleşmesinde önemli gücü olan petrol sektörünün geliştirilmesi amacıyla Türkiye'de de dikey bir yapı oluşturulmaya çalışılsa da; yıllar geçtikçe özelleştirme politikaları doğrultusunda Türkiye'deki bu entegre yapı parçalanmıştır.

2.1.1. Türkiye Petrol Sektörünün Gelişimi

Petrol faaliyetleri genel olarak, ham petrol arama ve üretimini kapsayan “üst faaliyet grubu”; ham petrolün rafinaj yöntemiyle ürün haline dönüştürülmesi ve petrol ürünlerinin dağıtım faaliyetlerini kapsayan “alt faaliyet grubu” şeklinde sınıflandırılmaktadır (Rekabet Kurumu, 2004).

Türkiye'nin petrol ve doğalgaz kaynaklarının aranması, üretilmesi, rafinajı, taşınması ve pazarlanması yoluyla ülke ekonomisine katkı sağlama görevi, 1954 tarihli ve 6326 sayılı Petrol Kanunu ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO A.Ş.) verilmiştir (Petrol-İş, 2004d: 30).

1983-1984 yılları arasında, 1983 yılında kurulan Türkiye Petrol Kurumu'nun (PETKUR) bağlı ortaklıkları tarafından yerine getirilmiştir. PETKUR'un bağlı ortaklıkları Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Boru Hatları İle Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ), Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. (TÜPRAŞ), Petrol Ofisi A.Ş. (POAŞ) ve Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş. (DİTAŞ) dir. Bu yapılanma, PETKUR'un mal varlığının, hak ve borçlarının 1984 yılında TPAO'ya devredilmesi ile değişmiş ve daha önce PETKUR'un bağlı ortaklıklarından biri olan TPAO, PETKUR'un yerini almıştır. Böylece kamuda TPAO, bağlı ortaklıkları olan BOTAŞ, TÜPRAŞ, POAŞ ve DİTAŞ ile 1990'lı yıllara kadar petrol faaliyetlerini yürütmüştür (Kayıkçı, 2005).

Türkiye'de petrol sektörü artık “TPAO ve Bağlı Ortaklıkları” tarafından temsil edilmemektedir. Çünkü, TÜPRAŞ ve POAŞ'ın (1990 yılında), DİTAŞ'ın (1993 yılında) İGSAŞ 1998 yılında Kamu Ortaklığı İdaresi'nin kararıyla bağlı ortaklık statüleri sona erdirilmiş ve bu kuruluşlar özelleştirme kapsamına alınmıştır. Keza, BOTAŞ'ın da Bağlı Ortaklık Statüsü 1995 yılında sona erdirilmiş Ortaklık bünyesinden ayrılarak “KİT” haline dönüştürülmüştür. Sonuçta, TPAO bütün Bağlı Ortaklıklarından arındırılarak tek başına bırakılmıştır. Bu tarihsel gelişim içerisinde gelinen en son noktadaki yapısı ile TPAO, petrol sektörünün “upstream” denilen pahalı ve yüksek risk taşıyan arama, sondaj ve üretim faaliyetleri ile sınırlanmış ve “downstream” denilen rafinaj taşıma ve pazarlama gibi riski az ve karlı alanlardan uzaklaştırılmıştır (ETKB, 2006a).

Özetle; sektörde yıllardır oluşturulmaya çalışılan bütüncül yapı, özelleştirme yolu ile parçalanarak kamu ağırlığına son verilmeye çalışılmıştır. Bu yolla bu sektördeki şirketlerin, dikey yapıdaki dünya petrol şirketleri karşısında güçsüzleştirildikleri iddia edilmektedir. Ancak bu olumsuz uygulamalara rağmen ilgili kuruluşların, sahip oldukları güçlü altyapılarıyla varlıklarını sürdürerek ürettikleri kaliteli ürünlerle sektörde rekabet etmeyi başardıkları düşünülmektedir.

2.1.2. Dünya’da Rafinaj Sektörü

I. Dünya Savaşı sonrası dünyada petrol giderek önem kazanmış; otomobil ve diğer motorlu araçların yaygınlaşmasıyla petrol ihtiyacı giderek artmıştır. Bu dönemde dünyada dev petrol şirketleri kurulmuştur. Bunlardan en önemlileri Seven Sisters adı ile bilinen yedi dev şirkettir. Bunlar günümüzde de dünya petrol piyasasında söz sahibi olan British Petroleum, Shell, Mobil, Exxon, Gulf, Texaco ve Chevron'dur. 1960 yılında Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC) kurulmuştur. Dünyanın en önemli üretici organizasyonu olan 11 üyeli OPEC, dünya petrol rezervlerinin %77'sine sahiptir ve dünya üretiminin de %40'ını gerçekleştirmektedir. Körfez krizi ile dünya yeni petrol kaynakları aramaya yönelmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Hazar çevresi petrol yatakları açık hale gelmiştir. Hazar çevresi petrol kaynakları bugün üzerinde en çok araştırma yapılan yerlerin başında gelmekte ve dev petrol şirketleri burada faaliyet göstermektedir. Petrolün 20. yüzyılda olduğu gibi 21. yüzyılda da stratejik önemini sürdürerek dünya politikasının belirlenmesinde ana etkenlerden biri olacağı düşünülmektedir (ETKB, 2006b).

Petrolün dünyadaki dağılımı incelendiğinde; özellikle bilinen üretilebilir petrol rezervlerinin büyük oranda Ortadoğu bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Dünyada hampetrol rezervi; 140.4 milyar ton'dur. Ortadoğu ülkeleri % 65.4 ile en büyük payı almaktadırlar. Bunu % 8.6 ile Güney ve Orta Amerika ülkeleri izlemektedir. OPEC üyesi ülkeler dünya petrol rezervlerinin % 77.6'sına sahiptirler. Dünyada toplam hampetrol üretimi; 3.5 milyon ton olarak gerçekleştirilmiştir. Üretimde ilk sırayı % 31 ile Orta Doğu ülkeleri, bunu % 10.3 ile ABD ve % 8.8 pay ile Rusya Federasyonu izlemektedir (Eğilmez, 2002).

Dünya petrol tüketimi ise; % 29.8'ini Kuzey Amerika, % 5.9'unu Güney Amerika, % 25.4'ünü Avrupa ve Avrasya, % 6.7'sini Ortadoğu, % 3.3'ü Afrika, % 28.9'unu da Asya Pasifik ülkeleri tüketmektedir. Türkiye'nin tek başına hampetrol tüketimi, günde 688 bin varilin üzerinde olup 2004 yılı itibariyle dünya tüketiminin %0,8'ine tekabül etmekte ve genel olarak artan bir seyir izlemektedir (British Petroleum, 2005).

2.1.3. Türkiye'de Rafinaj Sektörü

Türkiye'de 1930 yılından günümüze kadar dokuz rafineri kurulmuştur. Bu petrol rafinerileri ve mülkiyet durumları Tablo 1' deki gibi gösterilebilir.

Tablo 1: Rafinerilerin Mülkiyet Durumları ve Kuruluş/Kapanış Tarihleri

RAFİNERİLER	MÜLKİYET	KURULUŞ/KAPANIŞ TARİHİ
Boğaziçi Tasfiyehanesi	ÖZEL	1930/1934
Raman Tecrübe Tasfiyehanesi	KAMU	1940/1945
Batman Tecrübe Tasfiyehanesi	KAMU	1945 (sonradan TPAO'ya devredilmiştir)
TÜPRAŞ Batman Rafinerisi	ÖZEL	1955
Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. (ATAŞ)	ÖZEL	1958/2004
İPRAŞ İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş. (İZMİT RAFİNERİSİ)	KAMU+ÖZEL (1972'den sonra KAMU)	1961 (İPRAŞ, 1983 yılında TÜPRAŞ ana sözleşmesine dönüştürülmüştür)
TÜPRAŞ İzmir Rafinerisi	ÖZEL	1972
TÜPRAŞ Kırıkkale Rafinerisi	ÖZEL	1986
TÜPRAŞ Körfez Petrokimya ve Rafineri Tesisleri	ÖZEL	1970 (2001'de TÜPRAŞ'a devredilmiştir)

Kaynak: Kayıkçı (2005)

Türkiye'de ilk rafineri olarak 1930 yılında Beykoz yakınında kurulan Boğaziçi Tasfiyehanesi, 1934 yılında vergi meseleleri yüzünden kapanmıştır. 1942'de kurulan

Raman Tecrübe Tasfiyehanesi, Batman'da 1945 yılında kurulan pilot rafineri faaliyete geçinceye kadar hizmet görmüştür. Batman Tecrübe Tasfiyehanesi, 1945 yılında çalışmaya başlamış ve daha sonra TPAO'ya devredilmiştir (Kayıkçı, 2005)

Türkiye'nin ilk modern rafinerisi, 1955 yılında TPAO tarafından Batman'da kurulmuştur. 1972 yılında hampetrol işleme kapasitesi 1,1 milyon ton/yıl yükselmiştir. 1953 yılında, T.C. Hükümeti ile petrol ürünleri dağıtım sektöründe faaliyet gösteren yabancı şirketlerden BP, Shell ve Mobil ortaklığı arasında yapılan özel bir anlaşma ile Mersin'de, 3,2 milyon ton/yıl hampetrol kapasiteli Anadolu Tasfiyehanesi Anonim Şirketi (ATAŞ) kurulmuştur. 1962 yılında işletmeye alınan şirketin kapasitesi 4,4 milyon ton/yıla çıkarılmıştır. Daha sonra %68'i BP, %27'si Raffinadenij Shell Mersin N.V., %5'i Marmara Petrol ve Rafineri İşleri A.Ş. ortaklığına dönüşmüştür. Basit rafineri niteliğindeki ATAŞ, 2004 yılı sonlarında dönüşüm ünitesine yönelik yatırımın maliyetini yüklenmeyerek daha kârlı bir alan olan depolama faaliyetini yürütmek üzere rafineri faaliyetine son vermiştir (Petrol-İş, 2005a: 16).

İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş., TPAO ve California Texas Oil Corp. şirketi tarafından İzmit'te kurulmuş olup, % 51 hissesi TPAO'ya, geri kalan % 49'u uluslararası bir petrol şirketi olan Caltex'e ait idi. TPAO ve Caltex arasındaki ortaklık anlaşması 1972'de sona ermiş ve bu tarihte rafineri tümüyle ulusal bir kuruluş olmuştur (Kayıkçı, 2005).

1983 yılında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin daha verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla yapılan düzenlemeler kapsamında, ülkemizdeki kamuya ait rafinerilerin bir çatı altında toplanması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, 1961 yılından beri faaliyet gösteren İPRAŞ'ın (İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş.) Ana Sözleşmesi, 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan Olağanüstü Genel Kurul Toplantısı'nda TÜPRAŞ (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.) Ana Sözleşmesi'ne dönüştürülmüş ve TÜPRAŞ'ın tescil ve ilanı 16 Kasım 1983 tarihinde tamamlanmıştır. İPRAŞ'ın İzmit Körfezi'nin Tütünçiftlik bölgesinde yaptırmış olduğu İzmit rafinerisinin yanı sıra o tarihe kadar Türkiye Petrolleri A.O.'na bağlı olarak faaliyet gösteren İzmir ve Batman rafinerileri ile yapımı devam eden Kırıkkale Rafinerisi de yeni kurulan TÜPRAŞ'a devredilmiştir (ÖİB, 2006b).

Rafinaj faaliyetlerinin dışında, Petkim Petrokimya Holding A.Ş.'ye ait olan Yarımcı Kompleksi Tesisleri de Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 5.10.2001 tarih ve 2001/54 sayılı kararı ile TÜPRAŞ'a devredilmiş olup, Körfez Petrokimya ve Rafineri Müdürlüğü unvanı altında üretime devam etmektedir. TÜPRAŞ ayrıca Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş. (DİTAŞ) hisselerinin % 79.98'ine sahip bulunmaktadır (Rekabet Kurumu, 2004).

Günümüzde refinaj alanında faaliyet gösteren kuruluşlar ve mülkiyet durumları Tablo 2' de görülmektedir.

Tablo 2: Günümüzde Rafinaj Sektöründe Faaliyet Gösteren Kuruluşlar

KURULUŞU N ADI	YERİ	MÜLKİYETİ	KAPASİTE(YIL /MİLYON TON)
TÜPRAŞ- İzmit	Körfez	ÖZEL	11,500
TÜPRAŞ- İzmir	Aliağa	ÖZEL	10,000
TÜPRAŞ- Batman	Batman	ÖZEL	1,100
TÜPRAŞ- Kırıkkale	Kırıkkale	ÖZEL	5,000

Kaynak: Kayıkçı (2005)

Rafinaj alanında, Türkiye'deki toplam hampetrol işleme kapasitesi Mersin'de yer alan ATAŞ rafinerisinin 2004 yılında depolama tesisine dönüştürülmesinin ardından yıllık 32 milyon ton'dan, 27,6 milyon ton'a gerilemiş ve refinaj pazarında TÜPRAŞ tek üretici olarak kalmıştır (Rekabet Kurumu, 2005).

2.2. Türkiye Petrol Rafinerileri Anonim Şirketi

2.2.1. TÜPRAŞ'ın Kuruluşu Ve Yasal Konumundaki Gelişmeler

TÜPRAŞ, İktisadi Devlet Teşekkülü ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkındaki 19 Ekim 1983 tarih ve 2929 sayılı Kanun uyarınca 16 Kasım 1983 tarihinde kurulmuştur. Ülkemizde Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin daha verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla yapılan bu düzenlemeler kapsamında, kamuya ait rafinerilerin bir çatı altında toplanması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, 1961'den beri faaliyet gösteren İPRAŞ'ın Ana Sözleşmesi, 25 Ekim 1983 tarihinde yapılan Olağanüstü Genel Kurul Toplantısı'nda TÜPRAŞ Ana Sözleşmesi'ne dönüştürülmüş ve TÜPRAŞ'ın tescil ve ilanı 16 Kasım 1983 tarihinde yapılmıştır. İPRAŞ'ın İzmit Körfezi'nin Tütünçiftlik bölgesinde yaptırmış olduğu İzmit Rafinerisi ile birlikte o tarihe kadar TPAO'ya bağlı olarak faaliyet gösteren İzmir ve Batman rafinerileriyle yapımı devam eden Kırıkkale Rafinerisi'de yeni kurulan TÜPRAŞ'a devredilmiş, böylece dört petrol rafinerisine sahip büyük bir kuruluş meydana gelmiştir (Tüpraş, 2005a).

09.05.1989 tarih ve 89/9 Sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı ile tamamı TPAO'na ait olan sermayesinin, %49'u Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na (bugünkü adı ÖİB) tahsil edilmiştir. TKKOİ Başkanlığı'nın 13.7.1990 tarih ve 90/3 no'lu Kararı ile özelleştirmeye hazırlamak amacıyla TPAO'ndan tamamen ayrılarak özelleştirme kapsamına alınmıştır. 3.9.2001 tarihinde Petkim Petrokimya Holding A.Ş. ile Tüpraş arasında yapılan bir protokol ile Petkim Yarımca Kompleksi'nin mevcut varlıkları, arazi ve arsa, yer altı ve yer üstü düzenekleri, makine, cihazlar, taşıtlar ve demirbaşlarının 60 milyon dolar karşılığında Tüpraş'a devredilmesine karar verilmiştir. 1 Kasım 2001 tarihinde bu devir işlemi gerçekleştirilmiştir. 22.10.2002 tarih ve 2002/54 Sayılı ÖYK'ya dayalı olarak Deniz İşletmeciliği ve Tankerciliği A.Ş.'nin (DİTAŞ) kamuya ait %50,98 oranındaki hissesinin 16,5 milyon dolar bedelle Tüpraş'a devri gerçekleştirilmiştir. Böylece Tüpraş, daha önce sahip olduğu %29 oranındaki hissesiyle birlikte DİTAŞ'ın, toplam %79,98 payına sahip olmuştur (Petrol-İş, 2005a: 18).

2.2.2. Rafineri Faaliyetleri

Hampetrol Temini

2005'te Tüpraş rafinerilerinin hampetrol ihtiyacı İran, Suudi Arabistan, Libya, Suriye, Cezayir, Irak, Rusya, diğer anlaşmalı ülkeler ve yurtiçinden karşılanmıştır. TÜPRAŞ, 2005 yılında 23,5 milyon ton hampetrol ithalatı gerçekleştirmiştir. Aynı yıl yurtiçinden 2,181 milyon ton yerli hampetrol temin edilmiştir (Tüpraş, 2005b).

İşlenen Hampetrol

2004'te TÜPRAŞ rafinerilerinde 22,2 milyon tonu ithal (%91), 2,3 milyon tonu yerli (%9) olmak üzere toplam 24,5 milyon ton hampetrol işlenmiştir. Bu miktar ülkemizde işlenen 25,9 milyon ton hampetrolün %95'ine karşılık gelmektedir. TÜPRAŞ rafinerilerinde işlenen 24,5 milyon ton hampetrolün 10,9 milyon tonu İzmit, 9,3 milyon tonu İzmir, 3,3 milyon tonu Kırıkkale, 0,9 milyon tonu Batman Rafinerisi'nde işlenmiş, kapasite kullanımı %89 olarak gerçekleşmiştir (Tüpraş, 2005a).

Üretim

TÜPRAŞ'ta 2005 yılında satılabilir üretim, 23,8 milyon ton olmuştur. Petrokimya ürünlerinde ise 2005 yılı üretimi, 59,9 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Tüpraş, 2005c). Petrol ürünleri üretiminde ortalama verim % 92,5 seviyesindedir. Rafinaj aşaması sonucunda en çok üretilen nihai ürün yelpazesinde; LPG, nafta, benzin, solvent, jet yakıtı, gaz yağı, motorin, kalorifer yakıtı, fuel-oil, asfalt ve madeni yağ bulunmaktadır (Petrol-İş, 2005a).

Yatırımlar

TÜPRAŞ 1989 yılında, rafinerilerini modernize etmek, Avrupa Birliği çevre standartlarında ürün üretmek ve böylece şirketin kar potansiyelini ve rekabet gücünü artırmak için 1989-2007 dönemini kapsayan bir Master Yatırım Planı çerçevesinde kapsamlı bir yatırım programı başlatmıştır. Master Yatırım Planı'nın temel amaçları;

- Düşük değerli siyah ürünlerin yüksek değerli beyaz ürünlere dönüştürülmesi,
- Ürün kalitesinin iyileştirilmesi ve Avrupa Birliği spesifikasyonlarına ulaşılması,
- Enerji tasarrufu sağlanması,
- Çevre kirliliğinin önlenmesi ve insan sağlığının korunmasıdır.

Yatırım Master Planı kapsamında 2.0 milyar doları bulan toplam yatırımların 1.3 milyar dolarlık bölümü tamamlanmış, devam etmekte olan 700 milyon dolar tutarındaki yatırım projelerinin tamamlanmasıyla TÜPRAŞ'ın rekabet gücünün artması, en son teknolojilerin kullanılması sonucunda yüksek kalitede ürünler üretilmesi, Avrupa Birliği'nin önümüzdeki yıllar için hedeflediği ürün standartlarına ulaşılması beklenmektedir (Tüpraş, 2005d).

İstihdam Ve Ücretler

Rafinaj sektöründe yetiştirilmesi beş ile on yıl arasında bir süre gerektiren deneyimli ve eğitilmiş personel unsuru, ülke ekonomisi ve ülke güvenliği bakımından son derece önemli tesisler olan rafinerilerin kârlı, verimli ve güvenli şekilde çalıştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu personelin yetiştirilmesi ise uzun zaman almaktadır. Hukuki açıdan ise, TÜPRAŞ personeli, kapsam dışı personel ve kapsam içi personel olmak üzere iki statüye ayrılmaktadır: Toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında kalan çalışanlar, kapsam dışı personel olarak tanımlanmakta ve şirketin yönetici kadrosunu oluşturmaktadır. Kapsam içi personelden sendika üyesi olanlar, TÜRK-İŞ'e bağlı işçi sendikası PETROL-İŞ ile işveren arasında akdedilen Toplu İş Sözleşmesi hükümlerinden yararlanmaktadır. Özel Güvenlik Teşkilatı personeli ise, kanun gereği sendikaya üye olamamakta, ancak, toplu iş sözleşmesi ile belirlenen haklardan yararlandırılmaktadır (Kayıkçı; 2005). Tablo 3, TÜPRAŞ'ın personel durumunu göstermektedir.

Tablo 3: Tüpraş'ta Personel Durumu

	Kapsam	Kapsam	Geçici	TOPLAM
--	---------------	---------------	---------------	---------------

	Dışı	İçi	Personel	
GENEL MÜDÜRLÜK	98	46	37	181
İZMİT RAFİNERİSİ	148	942	204	1294
İZMİR RAFİNERİSİ	141	791	203	1135
KIRIKKALE RAFİNERİSİ	95	772	119	986
BATMAN RAFİNERİSİ	43	363	125	531
KÖRFEZ PETROKİMYA	67	580	157	804
TOPLAM	592	3494	845	4931

Kaynak: www.tupras.com.tr (2006a)

Tüpraş yönetimi, İnsan Kaynakları sürecinde amaçlarının;

- Doğru İşe Doğru İnsan
- Performansa ve Yetkinliklere Bağlı Ücret
- Başarıya Bağlı Değerlendirme
- Herkes İçin Eşit Fırsat

ilkelerine bağlı kalarak, insan gücünü sürekli geliştirmek ve global rekabet ortamında kalıcı üstünlükleri haline getirmek olduğunu belirtmiştir (Tüpraş, 2006b).

TÜPRAŞ bünyesinde yapılan Kariyer Planlama/Geliştirme sürecinin amacı, potansiyeli olanların erken teşhis edilmesi, gerekli olan mesleki bilgi, beceri ve gelişim imkanları verilmesi, daha fazla sorumluluk isteyen görevlere hazırlanmasını planlamak olarak açıklanmıştır. Koç Topluluğu'nda, her seviyede çalışana, kariyer gelişimleri doğrultusunda belirlenen ihtiyaçlara göre, gerek şirket içi gerekse şirket dışı eğitimler verildiği ve Topluluk içi rotasyon imkanları sağlanarak; kişisel gelişimin organizasyonel gelişim çerçevesinde geliştirilmesi amacına ulaşmanın hedeflendiği belirtilmiştir (Tüpraş, 2006c).

Topluluk, şirket genelinde hedeflere dayalı performans yönetimi sistemi uyguladıklarını ve buna uygun olarak hedeflerin belirlenip, belirli periyotlarla değerlendirilmelerinin yapılarak düzeltici önlemlerin alındığını belirtmiştir. Şirket, personelin gerek mesleki bilgi ve becerilerinin, gerekse kişisel yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik eğitimlere büyük önem verdiğini belirterek, TÜPRAŞ’da, iş içeriğine dayalı bir iş değerlendirme sistemi uygulanmakta olduğunu ve amacın, çalışanların toplam gelirlerini güncel ücret piyasasına göre belirlenmiş rekabetçi ve adil kurumsal politikalara göre belirlemek olduğunu açıklamıştır. Ayrıca performansı ayırıştırıp ödüllendirerek çalışanı motive edecek bir Ücret Sistemi kullanıldığını da belirtmiştir (Tüpraş, 2006c).

Mali Durum

Varlıklar toplamı yaklaşık 4 milyar dolar olan Tüpraş’ın, kısa sürede paraya çevrilebilir ve hazır değerler toplamı 2,3 milyar dolar tutarındadır. Bu rakam aynı zamanda, aktiflerinin % 79,1’ini oluşturmaktadır. 2004 yılında borçlarını öz kaynaklarıyla karşılama oranı 2003 yılına göre 7,6 puan artarak % 146,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumla şirketin, mali yeterliliğe sahip olduğunu ve dönen varlıklar ile borçlarını tamamen karşılayabileceği düşünülmektedir. Öz sermayesi, 2,4 milyar dolar net dönem karı 491 milyon dolar olan Tüpraş’ın dönem karı artışı %40,4 olmuştur. Öz kaynaklara göre faaliyet karlılığı ise, % 28,9 olmuştur. Kısaca bu verilere göre, Tüpraş’ın mali yeterliliğinin ve mali karlılığının her yıl artan bir olumluluk gösterdiği ileri sürülmektedir (Şensu, 2005a:7).

Tüpraş 2004 yılında, 15 milyar dolar değerinde yurt içinde, 1,1 milyar dolar değerinde yurt dışında olmak üzere toplam 16,1 milyar dolar ciro, 557 milyon dolar esas faaliyet karı, 200 milyon dolar vergi ödemesi ve 491 milyon dolar net dönem karı gerçekleştirmiştir. Hazineye 8,2 milyar dolar gelir (11 katrilyon TL) sağlamıştır (Petrol-İş, 2005c)

Temmuz ayı sonunda kamuoyuna açıklanan, İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından hazırlanan “Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu” araştırması sonucunda, Tüpraş’ın, üretimden satışlara Türkiye’nin en büyük sanayi kuruluşu olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya göre Tüpraş, 500 kuruluşun toplam üretiminin %7,7’sini,

karının %7,6'sını ve ihracatının %3'ünü tek başına gerçekleştirmektedir. Yine araştırmaya göre Tüpraş, tüm kuruluşların ürettiği toplam katma değerın %22,4'ünü tek başına üretebilmektedir (Şensu, 2005b: 22).

500 büyük şirket sıralamasında hep 1. sırada yer alan Tüpraş, aynı zamanda ABD'de yayımlanan finans dergisi FORBES'in A listesinde yer alarak "dünyanın en mükemmel, büyük şirketleri" arasında sayılmıştır. Dünya çapında belirlenen 400 şirketin bulunduğu bu listeye girebilmek için, firmanın yıllık cirosu veya piyasa değerinin 5 milyar doların üzerinde olması, ayrıca satış hacminin artış hızı, kazanç artışı, hisse senetlerinin kazandığı değerlerin uygun bulunması gerekmektedir (Petrol-İş, 2004d: 60).

2.2.3. TÜPRAŞ'ın Özelleştirilme Süreci

10 Temmuz 1990 tarihinde özelleştirilmesine karar verilen TÜPRAŞ'ın sermayesi T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. 1991 yılında TÜPRAŞ'ın birinci halka arzı gerçekleştirilerek sermayesinin %2.5'i oranında A grubu hisse senedi halka arz edilmiştir. 1999 yılı sonu itibariyle TÜPRAŞ hisselerinin yaklaşık %3.58'i İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmekte, hisselerin kalan %96.42'lik bölümü ise Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın elinde bulunmaktaydı. 2000 yılı Nisan ayında TÜPRAŞ hisselerinin ikinci halka arzının tamamlanmasıyla İstanbul ve Londra Menkul Kıymetler Borsalarında işlem gören A grubu hisselerin toplam sermayeye oranı %34.24'e yükselmiştir (ÖİB, 2006b).

Görüldüğü gibi, TÜPRAŞ hisseleri, 1991 ve 2000 yılında iki kez halka arz edilmiştir. Özelleştirmede halka arz modelinin amacı, KİT'lerin hisse senetlerinin geniş bir kesime satılması yoluyla, servet dağılımının küçük tasarruf sahiplerine transferinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Halka arz, gerçek anlamda bir özelleştirmeden çok, halkın özelleştirmeye hazırlanması anlamını taşımaktadır. Hisse senedi satışı yapılarak, halkın özelleştirmeye tepki göstermesini önlemek ve TÜPRAŞ'ın özelleştirilmesi fikrine halkı alıştırmaya çalışmak amaçlanmıştır (Kayıkçı, 2005).

Ayrıca, özelleştirilen işletmelerde çalışanları veya sendikalarını, hisse senedi sahibi yapma politikası, söz konusu uygulamaların sorumluluğuna sendikaları da ortak etme

ve bu konuda sendikalardan gelebilecek tepkileri azaltma amacına yönelik görünmektedir (Işıklı, 1994: 99)

Tüpraş'ın özelleştirilmesi konusunda, Tüpraş'ın özelleştirme öncesinde Genel Müdürlüğünü yapmakta olan Hüsamettin Daniş; "Tüpraş'ta 31 yıldan bu yana her kademedede çalıştım ve en çok yatırımları yapan kişiyim. Bu kadar nostaljik bağım olmasına rağmen, şirketin ayakta kalması için özelleştirmeye 'evet' diyoruz. Çünkü insanların devlet sistemi içerisinde bu kadar mücadele ederek bu şirketi yürütmesi mümkün değil. Bizim karlılığımıza bakıldığında iki yıl arasındaki farkımız bile birçok büyük bankanın karından daha fazla, öne çıkmış birçok şirketin karının iki katı. Böyle olduğu halde bu başarıyla yetinmemiz, övünmemiz doğru değil. Eğer özel bir şirket durumunda olabilseydik; yeni rafineri yatırımına başlamış olacaktık. Ben kendini personeline en yakın olan kişi olarak görüyorum, ancak elimizde personele yönelik hiçbir güç olmadığı için takdir ya da takdir sistemini uygulayamıyoruz. Yıllardır personel ihtiyacımız var, ancak tek bir personel alma imkanını bulamıyoruz. Müşterilerime karşı herhangi bir esneme yapamıyorum, kanunlar izin vermiyor. Devlet bankalarının dışında çalışma yapmam imkansız. Bütün bu sınırlarla bu şirketi işletmek gerçekten zor. Bunun için de Tüpraş'ın özelleştirilmesi lazım. Özelleştirilen Tüpraş'ın da çok iyi denetlenmesi lazım. Çünkü Tüpraş özelleştirilip başıboş bırakılacak bir şirket değil" şeklinde görüş bildirmiştir (Daniş, 2005).

ÖİB'nin elinde bulunan %65,76 oranındaki TÜPRAŞ hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi ve böylelikle TÜPRAŞ'da kamu payının sona erdirilmesi amacıyla Ekim 2003 tarihinde ihale yapılmış ve 2004 yılının Ocak ayında sonuçlanan ihale ile TÜPRAŞ'ın 1,3 milyon dolarlık bedel karşılığı Efremov-Kautschuk şirketine devredilmesi onaylanmıştır (Sol Dergisi, 2005).

TÜPRAŞ'ın yüzde 65,76 oranındaki kamu payının blok olarak satışına ilişkin 06.02.2004 gün ve 2004/10 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı'nın iptali istemiyle Petrol-İş Sendikası tarafından dava açılmış ve davanın karar metinlerinde, ihale şartnamesi hükümlerine, hukuka ve kamu yararına aykırılıklar bulunduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak, İhale Şartnamesi'nin 9. maddesine aykırı olarak ihaleye katılmak için ibrazı gereken bilgi ve belgeler eksik ve yetersiz olduğu halde

gerekli araştırma yapılmadan ihale süreci başlatılmış olduğu için bu ihale iptal edilmiştir (Akşam Gazetesi, 2005).

Efremov-Kautschuk şirketinin tedarikçisi olan Tatneft, Rusya Federasyonu'na bağlı Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nin petrol şirketidir. Tatneft, son zamanlarda uluslararası denetim kuruluşlarının verdiği kötü raporlar nedeniyle New York borsasından atılmama mücadelesi vermektedir. Tatneft'in, Tüpraş ihalesindeki miktarı karşılama gücünün olmadığını ve Tüpraş'ın rafineri kapasitesinin bile Tatneft'in ihracat hacminin çok üzerinde olduğunu bilen finans değerlendirme kuruluşu Fitch; ihaleden hemen sonra Tatneft'in kredi notunu düşürmüş ve Tüpraş'ın notunu da Tatneft'in, karanlık yan kuruluşu olduğu iddia edilen Efremov-Kautschuk şirketine satılması nedeniyle düşürmüştür (Petrol-İş, 2004b: 8).

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), elindeki TÜPRAŞ hisselerinin %14,76'lık bölümünü ise 4 Mart 2005'te , Borsa Toptan Satışlar Pazarı'nda (TSP), yurt dışında yerleşik kurumsal yatırımcılara satmıştır. TSP'deki işlemde, şirketin %14,76 oranındaki hisseleri toplam 569 milyon 333 bin 349 YTL (Yaklaşık 446 milyon dolar) karşılığında el değiştirmiştir. Satışın ardından ÖİB'nin TÜPRAŞ'ta sahip olduğu %65,76'lık hisse oranı, %51'e gerilerken, halka açıklık oranı %34,24'ten %49'a yükselmiştir. Hisselerin yurt dışında yerleşik Global Securities (USA) Inc., Nordic Pacific, Singapore Investments, Viclov Holdings Ltd., Baer Emerging Markets, Diversified Markets'a satışı, satıcı üye İş Yatırım Menkul Değerler A.Ş. ve alıcı üye Global Menkul Değerler A.Ş. aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Sabah Gazetesi, 2005). Petrol-İş Sendikası bu satışta da usulsüzlükler olduğunu iddia ederek, dava sürecini başlatmıştır. Bu süreç sonunda; Ankara 12. İdare Mahkemesi, 23.5.2006 tarihinde sendikaya tebliğ ettiği kararında, TÜPRAŞ'ın %14,76'sının İMKB Toptan Satışlar Pazarında satılmasına dair Özelleştirme İdaresi Başkanlığı işlemini iptal etmiştir.

[Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.](#) hisselerinin %51'nin ikinci kez blok olarak satışına ilişkin süreç, 29.04.2005 tarihinde ihale ilanlarının yayınlanmasıyla başlamıştır. Tüpraş'ın yüzde 51'lik bölümünün özelleştirilmesine ilişkin nihai pazarlık görüşmelerinde ihaleyi Koç-Shell ortaklığı kazanmıştır (Sendika.org, 2005).

Tüpraş'ın % 51 hissesinin Koç Holding liderliğindeki konsorsiyuma devir işlemleri 4.14 milyar dolar bedelle 26.01.2006 günü yapılmıştır. Konsorsiyumun TÜPRAŞ hissesini almak üzere kurdukları Enerji Yatırımları A.Ş.'de Koç Holding'in %75, Koç şirketlerinden Aygaz'ın %20 ve Opet'in %3 ve Shell Overseas Investment'ın da %2 ortaklığı bulunuyor. Konsorsiyum, TÜPRAŞ bedelini ödemek için yurtiçi ve yurtdışı piyasalardan 4,3 milyar dolarlık kredi temin ederek, devir bedeli olan 4 milyar 140 milyon doların özelleştirme fonuna aktarılmasıyla tek seferde fona en büyük para girişi sağlanmış oldu ([Aksam Gazetesi](#), 2006).

Koç Holding, Tüpraş'ın yüzde 51'inin satın alınması için kurulan Enerji Yatırımları A.Ş.'nin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na (ÖİB) ödediği bedelin finansmanında Arçelik'te sahip olduğu 156.55 milyon YTL ve Migros'ta sahip olduğu 70.31 milyon YTL nominal tutarlı hisselerini alacaklı bankalara rehin vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 2006a).

Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, 02.02.2006 tarihinde TÜPRAŞ'ın %51'lik hissesinin Koç-Shell ortaklığına satışı ile ilgili ihale komisyonu kararının yürütmesini, ihale şartnamesindeki bazı maddeleri Özelleştirme Yasası'na aykırı bulduğu için durdurdu. Danıştay'ın kararının ardından İMKB'de Tüpraş, Aygaz ve Koç Holding hisselerinin işlemleri de askıya alınmıştır. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, Danıştay 13. Dairesi'nin verdiği yürütmenin durdurulması isteminin reddine ilişkin karara yapılan itirazları ise yerinde görmemiştir. Kurul, böylece TÜPRAŞ'ın yüzde 51 oranındaki hissesinin özelleştirilebileceğine karar vermiş ancak ihale şartnamesindeki bazı hükümleri Özelleştirme Yasası'na aykırı bularak şartnamenin yürütmesini durdurmuştur. Kurul, ayrıca komisyonun 12 Eylül 2005 tarihinde aldığı ihaleyi sonuçlandıran kararının da yürütmesini durdurmuştur (Dünya Gazetesi, 2006).

Danıştay, Tüpraş ihalesinde yürütmeyi durdurma gerekçesini açıklarken, ihale şartnamesinde üretimin ve yatırımın sürekliliğinin sağlanmasına yönelik yeterli taahhüdün yer almamasını önemli bir eksiklik olarak görmüş ve yürütmeyi durdurma kararının gerekçesinde, satışta esas alınacak şartların belirlenmesinde kamu yararının ön planda tutulmasının gerekliliğine dikkat çekmeye çalışmıştır.

Petrol-İş Sendikası'nın Tüpraş'ın yüzde 51'lik hissesinin özelleştirilmesine olanak tanıyan dört işlemin iptali istemiyle Danıştay'da açtığı dava, esastan sonuçlanmıştır. Danıştay 13'üncü Dairesi, Tüpraş'ın yüzde 51'lik hissesinin özelleştirilmesine ilişkin Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararı, ihale ilanı, ihale şartnamesi ve satışa ilişkin ihale komisyonu kararının iptal istemini reddetmiştir. Esastan verilen bu kararlar, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun ihale şartnamesinin ve satışa ilişkin ihale komisyonu kararının yürütmesinin durdurulmasına ilişkin karar da böylece kalkmış oldu (Oğhan, 2006).

Danıştay'ın gerekçeli kararında "TÜPRAŞ'ın üretim ve yatırımlarının piyasa ekonomisi çerçevesinde gerçekleşeceği tabii olduğundan şartnamede üretimin ne şekilde sürdürüleceği ve gereken yatırımların yapılması konusunda hüküm konulmaması, özelleştirmeyi hukuken sakatlayıcı bir unsur teşkil etmemektedir" denildi. Kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesini kanuna bırakan Anayasa kuralı uyarınca 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu'nda yer alan ilkelere uygun biçimde ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlamak amacına uygun biçimde devletin sahip olacağı imtiyaz haklarını da belirleyerek tesis edilen ÖYK kararında hukuka aykırılık bulunmamaktadır. İhale şartnamesi kamuoyuna açıklanmıştır, bu nedenle ihale ilanında ilgili mevzuat hükümlerine herhangi bir aykırılık bulunmamıştır (Oğhan, 2006).

Koç Holding, Tüpraş ihalesinde yürütmenin durdurulması ile ilgili olarak, Cumhuriyet tarihinin en büyük özelleştirmelerinden birisi olan söz konusu ihale ve devir işleminin usul ve kurallarına uygun olarak yürütüldüğünü, gerekli tüm aşamalar tamamlandıktan sonra tarafların edimlerinin yerine getirilmesi ile devrin gerçekleştirildiğini ve yeni yönetimin göreve başladığını belirtmiştir (Zaman Gazetesi, 2006).

Son verilen karar sonucunda; Danıştay 13'üncü Dairesi, TÜPRAŞ'ın yüzde 51'lik hissesinin 4 milyar 140 milyon dolar bedelle Koç-Shell ortak girişim grubuna blok satışına vize vermiş oldu.

2.2.4. Özelleştirme Sürecinde Petrol-İş Sendikası'nın Faaliyetleri

2.2.4.1. Petrol-İş Sendikası

Merkezi İstanbul'da olan sendikanın adı, Türkiye Petrol, Kimya, Lastik İşçileri Sendikası'dır. Sendikanın amacı; demokratik ilkelerden sapmadan, üyelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmektir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunmasını, sendika içi demokrasinin en geniş anlamda sınırsız ve kesintisiz işlemlerini sağlamaya çalışır.

Petrol-İş, 1947'de çıkarılan Sendikalar Yasası'ndan hemen sonra, "İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası" adı ile 6 Eylül 1950'de İstanbul Valiliği'ne, İstanbul'un Beykoz ilçesinden 23 petrol işçisinin kurucu üye olarak başvurusu ile kuruldu.

14 Ocak 1951'de 1. olağan kongresini topladı. İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası (Petrol-İş) o tarihte Shell/Beykoz, BP/Kartal Mobil/Sarayburnu, Petrol Ofisi/ Çubuklu işyerlerinden 351 üyeye sahipti. İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası 28 Aralık 1952'de yaptığı 3. olağan genel kurulunda Taşıt İşçileri Federasyonuna üyelik kararı almış ve Taşıt İşçileri Federasyonunun 7 Mart 1953'te yaptığı olağanüstü kongresinde ise İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası Başkanı Ziya Hepbir federasyon başkanlığına seçilmiştir. İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası 7 Mart 1954'te yaptığı 5. olağan genel kurulunda yaptığı tüzük değişikliği ile şimdiki bilinen kısa adıyla "Petrol-İş" adını alarak ulusal düzeyde işkolu örgütü olmayı kararlaştırdı.

Petrol-İş Türkiye'de ilk kez olarak uluslararası bir sendikaya IFPW (International Federation of Petroleum Workers) Uluslararası Petrol İşçileri Federasyonuna üye olan sendikadır. Üyelik kararı 7-8 Eylül 1958'de yapılan 8. Olağan Genel Kurul'da alınmıştır. 8. Genel Kurul aynı zamanda Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş'e üyelik kararının da alındığı kongredir. Sendika, Uluslararası Kimya, Enerji, Maden ve Genel İşçi Sendikaları Federasyonu (ICEM) ve Avrupa Maden, Kimya ve Enerji İşçileri Federasyonu (EMCEF) üyesidir.

9-11 Nisan 1972 de yapılan 14. Genel Kurulda, Petrol-İş sendikacılık anlayışını tüzüğünde yapılan bir değişiklikle "Petrol-İş,..özgürlük ve demokrasi içerisinde,

Atatürk ilkelerine bağlı, sosyal demokrat düzenin gerçekleşmesi için savunur” diyerek netleştirdi.

Sendikanın Adana, Adıyaman, Aliğa, Ankara, Bandırma, Batman, Bursa, Gebze, İzmir, İstanbul, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Mersin, Samsun, Trakya ve Yarımca’da şubeleri bulunmaktadır. 16 Haziran 1958 tarihinde Petrol-İş Dergisi, [Ocak 2003](#)’te de Petrol-İş Kadın Dergisi yayınlanmaya başlanmıştır.

Sendikaya, Petrol, Kimya ve Lastik işkolundaki çalışanlar üye olabilirler. Üyeler, sendika tüzüğü ile buna bağlı yönetmeliklerde gösterilen hususlara ve genel kurul kararlarına uygun harekette bulunmayı kabul ederler. Sendikaya kayıtlı üyelerin ödeyeceği aylık üyelik aidatı tutarı, 1 günlük brüt çıplak ücretinin net % 75’idir.

TÜPRAŞ rafinerilerinde Petrol-İş’e üye 3 bin 739 işçi çalışmaktadır ve mevzuata göre bu işçilerin sendikaya ödedikleri aidatın aylık toplam miktarı 137 milyar 264 milyon 237 bin 65 lira, bunun yıllık toplam miktarı ise 1 trilyon 647 milyar 170 milyon 844 bin 780 liradır. 30 bine yaklaşan üyeye sahip olan Petrol-İş Sendikası’nın, yasaları, hukuku ve etik değerleri hiçe sayan özelleştirmelere karşı mücadelesinde, toplumun bütün kesimlerinin çıkarlarını savunduğu ileri sürülmektedir.

2.2.4.2. Petrol-İş Sendikası’nın Yapmış Olduğu Yargısal Mücadeleler

Türk-İş’e bağlı faaliyet gösteren Petrol-İş Sendikası Tüpraş’ta yetkili sendika olarak özelleştirme çalışmalarına karşı başından beri güçlü bir mücadele vermektedir. Petrol-İş Sendikası, yapılan bütün özelleştirme girişimlerine karşı gerek yargısal yolları kullanarak gerek eylemler yaparak Tüpraş’ın özelleştirme sürecinde, karşı aktör olarak rol almaya devam etmektedir.

Petrol-İş Sendikası, Tüpraş’ın %65,76 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla Ekim 2003 tarihinde yapılan ihalenin Ocak 2004 tarihinde sonuçlanıp Tüpraş’ın 1,3 milyon dolarlık bedel karşılığı Efremov-Kautschuk şirketine devredilmesi kararından sonra yargısal yollara ve sendikal eylemlere hız kazandırarak bu ihalenin iptali için mücadeleye başlamıştır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı İhale Komisyonu’nun 13.01.2004 tarihli kararına karşı sendikanın açmış olduğu iptal davasını esastan görüşen Ankara 10. İdare Mahkemesi,

Tüpraş'taki %65,76 oranındaki kamu hissesinin, blok olarak Zorlu Holding-Efremov ortak girişimine satış kararını iptal etti. Ankara 10. İdare Mahkemesi, Petrol-İş'in açtığı davada 21 Mayıs 2004 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı vermiş ancak Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın (ÖİB) itirazı üzerine Ankara Bölge İdare Mahkemesi, 31.05.2004 tarihinde yürütmeyi durdurma kararını kaldırmıştı. Son kararlar Ankara 10. İdare Mahkemesi, yürütmeyi durdurma kararını kaldıran Bölge İdare Mahkemesi kararına karşı ilk kararında direnerek, ihalenin iptali kararıyla Tüpraş'ın bu aşamada satış sözleşmesinin imzalanamayacağına karar verdi (Petrol-İş, 2004c: 8).

Tüpraş'ta mevcut %14,76 oranındaki kamu payının İMKB Toptan Satışlar Pazarı'ndan Global Menkul Değerler A.Ş. isimli aracı kuruluşun talebi üzerine, birtakım şirketlere satılmasına dair işlemin iptali istemiyle sendika tarafından açılan dava dosyasına; davalı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) tarafından, işlemin dayanağı olarak 07.01.2005 tarih ve 2005/2 sayılı ÖYK kararı sunulmuştur. Resmi gazetede yayımlanmayan ve borsaya bildirilmeyen bu ÖYK kararı ile İMKB'de işlem gören kamu şirketlerinin hisselerinin satılması ile ilgili 1 katrilyon liraya kadar yetki verilmektedir. Bu kararın zamanında açıklanmamasının SPK tarafından yürürlüğe konulan "Özel Durumların Kamuya Açıklanmasına İlişkin Esaslar Tebliği"ne aykırılık teşkil etmesi nedeniyle sendika tarafından 07.04.2005 tarihinde SPK'ya başvurulup, ÖİB yetkilileri hakkında soruşturma açılması isteminde bulunulmuştur. İstemi değerlendiren SPK, ÖYK kararının bu tebliğe aykırı olduğunu belirterek, mevzuata uyum konusunda gerekli dikkat ve özeni göstermesi konusunda ÖİB'nin bilgilendirilmesine ve anılan ÖYK kararının İMKB bülteninde ilan edilmesine karar vermiştir (Petrol-İş, 2005b: 6).

Sendikanın hukuksal mücadelesi sonucunda Ankara 12. İdare Mahkemesi, 23.5.2006 tarihinde sendikaya tebliğ ettiği kararında, TÜPRAŞ'ın %14,76'sının İMKB Toptan Satışlar Pazarında satılmasına dair Özelleştirme İdaresi Başkanlığı işlemini iptal etti. Kararın gerekçesinde; ÖYK kararının kamuoyuna duyurulmaması nedeniyle **aleniyet ilkesinin ihlal edildiği**, aleniyetin ihlali ve başka aracı kurumlardan teklif alınmaksızın gerçekleştirilen **satışın rekabetin sağlanmasına engel olduğu**, rekabet ortamı sağlanmadan **oluşan fiyata dayalı yapılan satış işleminin kamu yararına aykırılık**

doğurduğu hüküm altına alınmıştır. Bundan sonra; kararın İdare'ye tebliği ile birlikte 30 günlük temyiz süresi başlayacak olup, İdare'nin kararı temyizi üzerine dosya Danıştay 13. Dairesi Başkanlığı'na gönderilecektir. Danıştay 13. Dairesi, kararı hukuka uygun bulduğu takdirde, iptal kararı onanmış olacak ve uygulanma zorunluluğu söz konusu olacaktır. 13. Daire'nin kararı bozması halinde ise dosya tekrar 12. İdare Mahkemesi'ne gönderilecektir (Öztaşkın, 2006c).

Tüpraş'ın % 51 oranındaki kamu hissesinin blok olarak satışına karşı da Petrol-İş Sendikası yargısal mücadelesine devam etme çabasıdır. Sendika, TÜPRAŞ'ın yüzde 51'lik hissesinin özelleştirilmesine olanak tanıyan ÖYK kararının, ihale şartnamesinin (29 Nisan 2005 tarihli) ve satışa ilişkin ihale komisyonu kararının (12 Eylül 2005 tarihli) iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle Danıştay'da, ihale ilanının iptali istemiyle de Ankara İdare Mahkemesi'nde dava açmıştır. Ankara İdare Mahkemesi'ndeki dava Danıştay'daki ile birleştirilmiştir. Danıştay 13. Dairesi, ÖYK kararı, ihale şartnamesi ve ihale komisyonunun satış kararının yürütmesinin durdurulması istemini reddetmiştir. Sendika, bu kararlara itiraz edince dosya Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'na gelmiş ve Kurul, ihale şartnamesi ve satışa ilişkin ihale komisyonu kararının yürütmesini 2 Şubat 2006 tarihinde durdurmuştur. Bu kararın ardından Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, kararı uygulamamıştır (Öztaşkın, 2006a).

TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, TÜPRAŞ özelleştirilmesiyle ilgili olarak, Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 2 Şubat 2006 günü verdiği yürütmenin durdurulması kararına rağmen, bu kararın uygulanmaması üzerine yaptığı açıklamada; "Bu kararın tebliği ile TÜPRAŞ'ın yüzde 51 payının blok olarak satılmasına dair ihale süreci, hukuka aykırı bulunmuş ve yasallık niteliğini kaybetmiştir. Anayasa'nın 138. maddesine göre yürütmenin durdurulması kararları "aynen ve geciktirilmeksizin" yerine getirilmek durumundadır. Bu hukuk dışı tavırla ülkemiz, yargı kararlarının hiçe sayıldığı tehlikeli bir konuma doğru gitmekte, hukuk devletine olan inancımız zedelenmektedir. Bu durumdan idari ve cezai açıdan birinci derecede sorumlu olanlar, uygulamama kararını alan ve yargı kararlarına karşı açıkça meydan okuyan, bugüne kadarki bütün işlemleri yargıya takılan kamu görevlileri ve siyasilere. TÜPRAŞ ile ilgili Danıştay kararı derhal uygulanmalı, Türkiye yaşanan bu ayıptan ve hukuk skandalından kurtulmalıdır" şeklinde görüş beyan etmiştir (Türk-İş, 2006).

Sendikanın itirazı üzerine, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun yürütmesini durdurduğu Tüpraş İhale Şartnamesi'nin ve İhale Komisyonu kararının esasa ilişkin duruşması 25 Nisan tarihinde Danıştay 13. Dairesi'nde yapıldı. Danıştay 13. Dairesi, yine Tüpraş'ın yüzde 51'inin blok olarak satışına ilişkin ÖİB'nin ihale ilanı ile ÖYK'nın kararına ilişkin olarak açılan davaları da esastan görüştü. Mahkemenin bu davalarda esasa ilişkin kararı açıklanmadan önce Sendika Genel Başkanı Öztaşkın; Danıştay 13. Dairesi'nin kararı aleyhlerine sonuçlansa dahi bu karara, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nda itiraz edeceklerini ve bu davalara ilişkin en son kararın idari davalarla ilgili en yüksek yargı organı olan Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nda verileceğini söyleyerek, ayrıca Danıştay 13. Dairesi'nin esasa ilişkin kararlarını beklemeden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuracaklarını belirtmiştir (Öztaşkın, 2006a)

Ancak, Petrol-İş Sendikasının Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşı yürüttüğü eylemler ve yargısal süreçler sonunda; Danıştay verdiği kararlarla Tüpraş'ın özelleştirilmesi ile ilgili yargı sürecini Mayıs 2006 tarihinde sonuçlandırmıştır. Sendika'nın Tüpraş'ın yüzde 51'lik hissesinin özelleştirilmesine olanak tanıyan dört işlemin iptali için açmış olduğu davalar Danıştay tarafından reddedilerek Tüpraş'ın Koç Holding'e blok satışına izin verilmiş oldu.

Petrol-İş Sendikası, Tüpraş'ın yüzde 51'lik hissesinin satışının iptaline ilişkin açtığı davaları esastan sonuçlandıran Danıştay 13. Dairesi'nin "red" kararları için, kararların temyiz incelemesi üzerine bozulması ve temyiz incelemesi sonucuna kadar yürütmenin durdurulması istemiyle Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nda dava açmıştır (Öztaşkın, 2006b).

2.2.4.3. Petrol-İş Sendikası'nın Yapmış Olduğu Eylemler

Petrol-İş Sendikası'nın yargısal mücadele yanında işçileriyle birlikte gösteriler yapıp, bildirimler yayımlayarak yaptığı eylemlerle de özelleştirme sürecine karşı çıktıklarını görmekteyiz. Sendikanın ve sendikalı işçilerin, Tüpraş'ın %65,76 oranındaki

hissenin, %14,76 oranındaki hissesinin satışına ve son olarak %51 oranındaki hissenin satışına ilişkin eylemleri Tablo 4’de belirtilmiştir.

Tablo 4: Tüpraş’ın Özelleştirilmesi Sürecinde Petrol-İş Sendikası Eylemleri

TARİH	EYLEM ŞEKLİ
22 Ekim 2003	İş Yavaşlatma
24 Ekim 2003	İş Yavaşlatma
13 Ocak 2004	ÖİB önünde protesto
16 Mart 2004	AKP mitinginde protesto
13 Nisan 2004	İş başı yapmama
02 Eylül 2005	Tam gün iş bırakma
07 Eylül 2005	Eylem çadırı
12 Eylül 2005	Tam gün iş bırakma, protesto
16 Eylül 2005	Yürüyüş
26 Eylül 2005	İş bırakma
11 Ekim 2005	Yarım gün iş bırakma
23 Kasım 2005	Tam gün iş bırakma
19 Aralık 2005	İş bırakma
26 Ocak 2006	İş bırakma
27 Ocak 2006	2 saat iş başı yapmama
28 Ocak 2006	İşe geç başlama
20 Şubat 2006	1 saat iş başı yapmama
28 Şubat 2006	İşe geç başlama
07 Mart 2006	ÖİB önünde protesto
27 Mart 2006	Tam gün iş bırakma

Sendika, Tüpraş’ın %65,76’sının satış ihalesi için 22.10.2003 tarihinden 24 Ekim 2003 tarihine kadar Aliğa, Batman, Kırıkkale, Kocaeli ve Körfez rafinerilerinde iş yavaşlatma eylemi yapmış ve 24 Ekim günü ise; başta Tüpraş olmak üzere özelleştirme programında olan, Petkim, Tügsaş, İgsaş, Esgaz, Bursagaz işyerlerinde eylemler artarak sürdürülmüştür. Bu ihalenin sonuçlarının açıklanacağı (13 Ocak 2004 Salı) günü ise sendika üyesi Tüpraş çalışanları, Ankara’da Özelleştirme İdaresi’nin önünde hazır bulunmuşlardır.

16.03.2004 günü ise, Petrol-İş üyesi işçiler özellikle Tüpraş çalışanları Kırıkkale’de, Aliğa’da, İzmit’te AKP’nin düzenlediği mitinglere katılarak “Tüpraş halkındır, satılamaz”, “Tüpraş’ı Satanı Biz de Satarız” sloganlarını atarak tepkilerini dile getirmişlerdir. Aynı gün Tüpraş İzmit rafinerisi çalışanları saat 13 itibariyle işi bırakarak, akaryakıt dolumunu durdurmuşlardır.

Tüpraş'da devrin durdurulması için 13.04.2004 günü, çalışanlar Tüpraş'ın Aliağa, Batman, Kırıkkale, Kocaeli ve Yarımca Rafinerilerinde işbaşı yapmayarak akaryakıt dolun faaliyetlerini durdurma eylemi yapmışlardır.

Tüpraş'ın % 51 oranındaki kamu hissesinin blok olarak satışına karşı da Petrol-İş Sendikası mücadelesine devam etme çabasıdır. Tüpraş'ın İzmir Aliağa, Kırıkkale, Kocaeli ve Batman rafinerileri ile Yarımca petro-kimya tesislerinde çalışan Petrol-İş üyesi işçiler, ihaleye son teklif verme günü olan 2 Eylül'de tam gün iş bırakmışlardır. Bu eylemle birlikte ertesi gün de akaryakıt ve akaryakıt ürünlerinin sevkiyatı yapılmamıştır.

İhale öncesinde, sendika merkez yöneticileri ile uzmanlarının katıldığı ve gazetecilerin bilgilendirildiği bir toplantı yapılmış; ayrıca, sendika yöneticileri ve işyeri temsilcileriyle de görüşülerek ihale sürecinde izlenecek politikalar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Tüpraş'ın bütün rafinerileri ile Yarımca petro-kimya tesislerinde çalışan sendika üyesi işçiler de ihale süreci boyunca gerek iş bırakarak gerekse basın açıklamaları yaparak Tüpraş'ın satışına karşı eylemlerini yapmışlardır. Bu işçilere Petkim işçileri, Telekom işçileri, CHP ve EMEP yöneticileri de destek vermiştir (Petrol-İş, 2005d).

Petrol-İş Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın ise bu konuda (Petrol-İş, 2005d); "... Genel olarak özelleştirmelere, özelde Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşı örgütlü bir duruşu ve sendika içi dayanışmayı en üst seviyeye çıkarmalıyız. Özelleştirmeye karşı toplumsal direniş cephesinin oluşumu için çaba sarf etmeliyiz. Daha ziyade işkollarında, işyerlerinde ve bölgelerde verilmekte olan özelleştirme karşıtı mücadeleyi mutlaka özelden genele taşımamız." şeklinde görüş belirtmiştir.

Öztaşkın, bu süreçte Türk-İş'e yaptığı çağrıda; eylemlerin ülke genelinde yayılması gerektiğini vurgulayarak, Türk-İş'in eylemlere önderlik yaparak, bütün eylemlerin koordinasyonunu üstlenmesini istemiştir (Petrol-İş, 2005d).

07.09.2005 tarihinde, Tüpraş Rafinerilerinin yer aldığı İzmir-Aliaga, Kırıkkale, Batman ve İzmit Rafinerisi ile Yarımca Petro-Kimya Tesislerinin bulunduğu

Kocaeli’de sendika eylem çadırları kurmuştur. Kırıkkale, Batman ve Aliğa’da “Memleket Nöbeti” çadırları ise 8 Eylül 2005 tarihinde kurulmuştur.

12 Eylül Pazartesi günü Ankara’da gerçekleştirilen Tüpraş’ın satış ihalesi, Tüpraş’ın Aliğa, Kırıkkale, Kocaeli ve Batman’da kurulu 4 rafinerisi ile Yarımca petro-kimya tesislerinde çalışan Petrol-İş üyesi işçilerin tam gün iş bırakma eylemleriyle protesto edilmiştir.

Aynı gün Ankara’da, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın önünde, Türk-İş yöneticileri, siyasi partiler, sendikalar ve demokratik kitle örgütleri yöneticileriyle üyelerin katılacağı, kitlesel basın açıklaması yapılmıştır. Petrol-İş üyesi Tüpraş işçilerinin tam gün iş bırakmasıyla dört rafineriden, kara ve deniz tankerlerine akaryakıt ile LPG dolumu ve satışı yapılmamış, aynı gün ayrıca Tüpraş’tan petro-kimya ürünlerinin satış ve sevkiyatı da durmuştur.

Tüpraş’ın özelleştirilmesine karşı eylemlerini tüm hızıyla sürdüren işçiler 16.09.2005 akşamı fabrika çıkışı Merkez Bankası önünde toplanarak yürüyüş yolu boyunca "Tüpraş vatandır satılamaz", "Tüpraş'a uzanan eller kırılısın" gibi sloganlar atarak, eylem yapmışlardır. Yürüyüşe Sendika yöneticileri, İşçi Partililer ve Saadet Partisi üst düzey yöneticileriyle katılarak, Petrol-İş Sendikası'na destek verdiler.

Tüpraş’ın özelleştirilmesine karşı eylemlerini sürdüren Tüpraş işçileri 11.10.2005 tarihinde Tüpraş’ın Aliğa, Kırıkkale, Kocaeli ve Batman’da kurulu dört rafinerisi ile Yarımca Petro-Kimya Tesisleri’nde yarım gün iş bırakma eylemiyle Tüpraş’ın satışını protesto etmişlerdir.

23.11.2005 günü Tüpraş İzmit Rafinerisi ve Tüpraş Genel Müdürlüğü’ndeki işçiler özelleştirmeleri protesto etmek için tam gün iş bırakma eylemi yapmışlardır. Sabah mesai saatinde servislerden inip fabrika önünde beklemeye başlayan üyeler, Kocaeli Şube Başkanı Ali Ufuk Yaşar’ ın yaptığı konuşma ve okunan bildiri sonrasında bekleme için belirlenen yerlere giderek eylemlerine devam etmişlerdir.

14.76’lık hissesinin İsraili işadamı Sami Ofer’e satışına karşı Petrol-İş Sendikası’nın Ankara 12. İdare Mahkemesi’nde açtığı davanın görüleceği, 19.12.2005 tarihinde

Tüpraş Genel Müdürlüğünde ve İzmit Rafineri Müdürlüğünde 08:00-10:00 saatleri arasında iş bırakma eylemi yapılmıştır.

Tüpraş'ın devir işlemlerinin 26 Ocak 2006 Perşembe günü tamamlanması ve Koç-Shell ortaklığına devrin yapılmasıyla, sendika üyesi Tüpraş işçileri iş bırakma eylemleri yapmışlar ve bu eylemlere de örgütlü olunan diğer işyerlerindeki sendika üyesi çalışanlardan destek gelmiştir (Petrol-İş, 2006: 27).

26 Ocak 2006 tarihinde, sabah saat 8.00'den itibaren tüm rafinerilerde iş bırakan Tüpraş işçileri akaryakıt dolumu, satış ve sevkiyatı yapmamışlardır. Devri protesto ederek, rafinerilerde iş bırakacak olan Petrol-İş üyesi Tüpraş işçileri, rafinerileri terk etmeyerek Perşembe gecesini de işyerlerinde geçirmiş ve eylemlerini sürdürmüşlerdir. Tüpraş'ın Aliağa, Kırıkkale, Kocaeli, Batman ve Yarımca 'da kurulu 5 rafinerisinde çalışan Petrol-İş üyesi işçiler iş bırakma eylemiyle Tüpraş'ın özelleştirilmesini bir kez daha protesto etmişlerdir. Bu eylemlere destek ve Tüpraş'ın devrine karşı örgütsel tavır, örgütlü olunan bütün işyerlerinde 27 Ocak, Cuma günü sabah 2 saat işbaşı yapılmayarak ortaya konulmuştur.

Tüpraş İzmit Rafinerisinde ve Tüpraş Genel Müdürlüğünde çalışan Petrol-iş üyeleri 20 Şubat 2006 Pazartesi günü bir saat gecikmeli işbaşı yapmışlardır. Fabrika kapısı önünde toplanan işçilere yürütmeyi durdurma kararı hakkında bilgi verilmiş ve bildiri okunmuştur. Okunan bildiride "Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, Türk Milleti adına hüküm vermiştir. Tüpraş'ın satışında kamu yararı olmadığı gerçeği mahkeme kararında da vurgulanmıştır. Petrol-iş hukuk mücadelesini 2004 yılında da kazanmıştı bu defa da kazanmıştır. Vatanımızın yarınlara Tüpraş'ımıza, ekmeğimize sahip çıkıyoruz. Danıştay kararının yerine getirilmesini istiyoruz" denilmiştir. İşçiler alkışlı protestonun ardından saat 09.00' da işbaşı yapmışlardır.

TÜPRAŞ'ın satışının mahkeme tarafından durdurulmasına rağmen kararın halen uygulanmamasına tepki gösteren işçiler, 28.02.2006'ı sabahı bir kez daha işe geç başlama eylemi yapmışlardır. Eylemde bir konuşma yapan Petrol-İş Kocaeli Şube Başkanı Ali Ufuk Yaşar, mahkemenin verdiği kararın hemen uygulanması ve bir hukuk ülkesinde yaşandığına göre bu karara herkesin saygı göstermesi gerektiğini söylemiştir.

Tüpraş özelleştirilmesinde Danıştay kararının uygulanması istemiyle Tüpraş işçileri fabrika önünde yaptıkları eylemlerin ardından 03 Mart 2006 Cuma günü Cumhurbaşkanına, Başbakanına ve Özelleştirme İdaresi Başkanına yolladıkları mektup ve faks ile eylemlerine devam etmişlerdir. Tüpraş'lılar alkış ve sloganlarla taleplerini dile getirdiler. "Burası Türkiye Hukuk Devleti", "Tüpraş Halkındır Halkın kalacak", "Yargı kararı uygulansın" sloganlarıyla şehir içinde yürüyen Tüpraş'lılar geldikleri İzmit Postanesi önünde de sloganlarına devam etmişlerdir. Mektup ve faksların yollanmasından sonra eylem sona ermiştir.

Tüpraş Genel Müdürlüğü ve İzmit Rafineri Müdürlüğü'nde gündüz vardiyası çalışanları vardiya değişim saatinde fabrika önünde toplanarak, Tüpraş'ta yürütmeyi durdurma kararını uygulamayan ÖİB yetkililerini bir kez daha protesto etmiştir. Özelleştirme karşıtı slogan atan işçiler 2 saat sonra işbaşı yapmıştır.

Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşı çıkan Petrol-İş Sendikası üyesi Kocaeli Tüpraş rafineri işçileri, diğer rafineri işçileriyle birlikte 7 Mart tarihinde Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun verdiği yürütmeyi durdurma kararını uygulamayan ÖİB önünde toplanmışlardır. Kocaeli Şubesi, 7 Mart Salı günü, Petrol-İş genel merkezinin organize ettiği ve Ankara'da Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın önünde yapılan eyleme, 8 otobüsle destek vermiştir. Tüpraş rafineri işçileri, "Türkiye hukuk devleti ise yargı kararları uygulansın," "Tüpraş halkındır, halkın kalacak" sloganlarıyla ÖİB yöneticilerini uyarmışlardır.

Tüpraş'ta yargı kararının uygulanması için İdare'ye tanınan 30 günlük sürenin dolmasına 3 gün kalmasına rağmen kararın hala uygulanmaması nedeniyle Tüpraş rafineri işçileri, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), siyasi iktidar ve ortada yargı kararı yokmuş gibi davranıp işlemlerin devamı niteliğinde kararlar alan Koç-Shell Konsorsiyumu'nu bir kez daha uyarmak için 27 Mart 2006 günü tam gün iş bırakma eylemi yapmışlardır.

BÖLÜM 3: ÖZELLEŞTİRMENİN TÜPRAŞ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Kamuya ait kuruluşların özelleştirilmesi yıllardır ülke gündeminde olmasına rağmen özelleştirme uygulamalarında istenilen sonuçlar bir türlü alınamamıştır. Gerek yasal ve yönetsel yapının oluşturulması çalışmalarının uzun sürmesi, gerekse uygulamalar konusunda ortaya çıkan sorunlar, özelleştirmede önemli aşamalar kaydedilmesini

engellemiştir. Ülkemizi temsil eden bütün hükümetler programlarına özelleştirmeyi almış, fakat uygulamada başarılı olamamıştır. 2004 yılından sonra ise görevdeki hükümet dev kamu kuruluşlarını özelleştirmeyi hedeflemiştir. Bu özelleştirme girişimlerinden bazıları yargısal engellere takılarak iptal edilmiş, bazılarının ise devir işlemleri gerçekleşmiştir.

1990 yılında özelleştirme kapsamına alınan Tüpraş, Türkiye'nin en büyük kuruluşlarından biridir. 1991 yılında birinci halka arz ile sermayesinin % 2,5'i halka arz edilmiş ve 2000 yılında ikinci halka arzı gerçekleştirilerek, işlem gören hisselerinin oranı % 34,24'e yükselmiştir. Tüpraş'ın % 65,76'lık hissesinin blok satış yoluyla özelleştirilmesi 2004 yılı Ocak ayında yapılmış ancak, bu satışa Petrol-İş Sendikası tarafından dava açılmış ve davanın karar metinlerinde, ihale şartnamesi hükümlerine, hukuka ve kamu yararına aykırılıklar bulunduğu sonucuna varılarak ihale iptal edilmiştir. Daha sonra ÖİB, elinde bulunan hisselerin %14,76'sını Mart 2005'te Borsa Toptan Satışlar Pazarında (TSP) satmıştır. Böylece ÖİB'nin TÜPRAŞ'ta sahip olduğu %65.76'lık hisse oranı %51'e gerilerken, halka açıklık oranı %34.24'ten %49'a yükselmiştir. ÖİB, elinde kalan % 51'lik hisse için Nisan 2005'te ihaleye çıkmış, KOÇ-Shell ortaklığı ihaleyi kazanmış ve devir işlemleri 26 Ocak 2006'da yapılarak Tüpraş, KOÇ Holding'e devredilmiştir. Bu ihale sürecinde de taraf Petrol-İş Sendikası iptal istemiyle davalar açmış, fakat; Danıştay, Koç Holding lehine karar vermiştir.

Bu çalışma, kamu kuruluşlarına yönelik özelleştirme girişimlerine karşı, çalışanların özelleştirmeye bakış açılarını, özelleştirme sonrası beklentilerini ve mücadele anlayışlarını tespit edebilmek için, özelleştirilme işlemleri henüz tamamlanan bir kuruluştaki çalışanların görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Anket yöntemi ile yapılan bu çalışmada, KİT'lerin genel değerlendirmesi, KİT'lere uygulanan hükümet politikalarının etkileri, Tüpraş'ın genel değerlendirmesi, Tüpraş özelleştirmesi sonrasında çalışanların yapılacak uygulamalar hakkındaki beklenti ve endişeleri ve özelleştirme sürecinde sendikal mücadele yolları hakkında çeşitli öneri ve tanımlamalar yoluyla hazırlanmış sorulara, Tüpraş çalışanlarının tepkisi alınmıştır. Özetle diyebiliriz ki, bu araştırmada Tüpraş çalışanlarının, Tüpraş özelleştirmesine karşı olmalarına rağmen büyük bir kısmının verimsiz kamu kuruluşlarının özelleştirilebileceğine dair görüş bildirdikleri, KİT'lerin başarısızlık nedeni olarak

hükümet politikalarının gösterildiği, konfederasyonun özelleştirme politikalarının yetersiz görüldüğü ve mücadele yolu olarak kamuoyunu aydınlatmayı tercih ettikleri konusunda fikir birliği içinde oldukları tespit edilmiştir. Anketten çıkan sonuçların özelleştirme konusunda çalışanların sınıf bilinci ile hareket etmemesinin nedenlerinin araştırılması için yol gösterici bir ön çalışma olduğu inancını taşımaktayız.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde, araştırmanın tipi, ankete katılanlar ve veri toplama tekniği hakkında bilgi verilecektir. Yapılan çalışma, içinde bulunduğumuz zamanın kaçınılmazı olarak görülen özelleştirme girişimlerine karşı, özelleştirilme sürecine dahil olmuş ve sonunda özelleştirilme işlemleri tamamlanmış bir kuruluştaki çalışanların, özelleştirmeye bakış açılarını, kuruluşlarının özelleştirilmesi sürecindeki mücadelelerini ve bu mücadelede üyesi oldukları sendika ile olan ilişkilerini inceleyen bir araştırmadır.

Bu bağlamda, çalışanlara öncelikle; genel olarak özelleştirme konusundaki görüşlerini almaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu aşamada KİT'lerinin başarı durumları, KİT'lerin başarısızlık nedenleri, KİT'lere uygulanan hükümet politikaları, KİT'lerin özelleştirilmesi, özelleştirme uygulama sonuçları ve siyasi partilerin özelleştirme politikalarının değerlendirilmesine yönelik tanımlamalar ortaya atılmış ve katılımcılardan bunları değerlendirmeleri istenmiştir. Anket çalışmasının ikinci kısmında ise; katılımcılardan Tüpraş'ın başarı durumunu, Tüpraş'ta görev yapmış yönetimlerin faaliyetlerini, Danıştay kararından beklentilerini ve kuruluşlarının özelleştirilmesi halinde ortaya çıkacak sonuçları değerlendirmeleri istenmiştir. Anketin son kısmında da; özelleştirme girişimlerine karşı kendilerinin, bağlı oldukları sendikanın ve konfederasyonun faaliyetlerini, özelleştirmenin önlenmesi için mücadele yollarını ve özelleştirme karşıtı kampanyaların nasıl yürütülmesi gerektiğinin değerlendirilmesi istenmiştir.

Çalışanların konuya ilişkin görüşlerini saptamaya yönelik anket hazırlanarak 22 Mart 2006 tarihi itibarı ile 100 Tüpraş çalışanına ulaştırılmıştır. Anketler, çalışmanın amacını anlatan bir yazı ile cevap verenin kimliğinin istenmediği açık olarak

belirtilerek, Petrol-İş Sendikası Kocaeli Şubesi aracılığıyla, Tüpraş çalışanlarına ulaştırılmıştır. Cevapların geri dönmesi ise 15 Nisan 2006 günü gerçekleşmiştir.

Tüpraş çalışanlarına gönderilen 100 anketin tamamı geri gelmiştir. Genel olarak anketlerdeki bütün sorulara cevap verilmiştir. Ancak bazı katılımcılar ise anketteki belli grup sorulara cevap vermekten kaçınmıştır. Katılımcıların biri, sadece anketteki demografik bilgileri doldurmuş ve diğer sorulara cevap vermemiştir. Bir diğer katılımcı ise demografik bilgiler yanında siyasi partilerin hepsini özelleştirme taraftarı olarak görmüş ve diğer sorulara cevap vermemiştir. İki katılımcı ise Tüpraş konusundaki sorulara cevap vermekten kaçınmıştır. Yine iki katılımcı bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamalarının sonuçlarını değerlendirmemiştir. Bir katılımcı ise partilerle ilgili sorulara cevap vermemiştir. İki katılımcı KİT'lerle ilgili sorulara cevap vermekten kaçınırken; bir diğer iki katılımcı ise sendika faaliyetleri ve mücadele yolları konusundaki sorulara cevap vermemiştir. Anket sonuçları bu eksik cevaplar dikkate alınmadan yorumlanmıştır.

Ayrıca katılımcılardan bazıları anketteki sorulara cevap verirken anketin bir köşesine yazdıkları notlarla tepkilerini ve düşüncelerini daha belirgin şekilde göstermek istemişlerdir. Örneğin bir katılımcı, Danıştay kararının sonucundan beklentisi sorulduğunda; kamuya iade edilmesi seçeneğini seçtikten sonra, "Hukuk devleti kağıt üzerinde kalırsa; hukuk devleti değil guguk devleti olur" ve yine aynı çalışan KİT'lerin başarısızlık nedenlerini seçmesi istendiğinde; "Başarısız bulmuyorum, çünkü dünyada Tüpraş 200. şirket, Avrupa'da 7. şirkettir." gibi açıklamalarla görüşlerini belirginleştirmeye çalışmıştır. Yine bazı çalışanlar "sendika üyeliğinizden ayrılmayı düşünüyor musunuz" sorusuna "kesinlikle hayır" notunu düşerek tepkisini dile getirmek istemişlerdir. Birkaç çalışanda "sendika üyeliğinize müdahale oldu mu" sorusuna "şimdilik hayır" diyerek böyle bir endişelerinin olduğunu hissettirmiştir.

Çalışmada soruları yanıtlayanın düşüncesinin net saptanması için; bazı sorularda tanımlamalara yer verilip, 3'lü ölçek kullanılarak katılımcılardan katılma düzeyleri istenmiş, bazı sorularda ise birden çok neden ve tanımlama verilerek, bunları tercihlerine göre sıralandırmaları istenmiştir.

Ankete katılanların demografik özellikleri Tablo 5'de verilmektedir.

Tablo 5: Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

YAŞ	FREKANS	YÜZDE
25 ve altı	3	3,0
26-35	13	13,0
36-45	44	44,0
46-55	38	38,0
55 ve üstü	2	2,0
CİNSİYET		
	FREKANS	YÜZDE
Erkek	78	78,0
Kadın	22	22,0
MEDENİ DURUM		
	FREKANS	YÜZDE
Evli	85	85,0
Bekar	15	15,0
EĞİTİM DURUMU		
	FREKANS	YÜZDE
İlkokul	1	1,0
Ortaokul	9	9,0
Lise	75	75,0
Üniversite	15	15,0

Ankete cevap veren 100 çalışanın, yaş dağılımına baktığımızda %13'ü 26-35 yaş aralığında, %44'ü 36-45 aralığında, %38'i 46-55 yaş arasında iken 25 yaş ve altı 3 kişi 55 yaş ve üstü ise 2 kişi bulunmaktadır. Çalışanların 78'i erkek, 22'si kadın çalışandır. Çalışanların medeni durumlarına baktığımızda ise %85'inin evli, %15'inin bekar olduğunu görmekteyiz. Eğitim düzeyi açısından, katılımcıların yaklaşık yüzde 75'i lise mezunudur. Üniversite eğitimi almış 15 kişi, ortaokul mezunu 9, ilkokul mezunu 1 kişi bulunmaktadır.

Katılımcıların gelir durumları ve hizmet süreleri ise; Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Gelir Durumları ve Hizmet Süresi

GELİR DURUMU (YTL)	FREKANS	YÜZDE
---------------------------	----------------	--------------

..... –1 500	60	60,6
1 501 – 2 000	30	30,3
2 001 – 2 500	7	7,1
2 501 – 3 000	2	2,0
3 001 – 3 501		
3 501 +		
HİZMET SÜRESİ (YIL)		
	FREKANS	YÜZDE
5'ten az	3	3,0
6 – 10	18	18,0
11 – 15	20	20,0
16 – 20	33	33,0
21 – 25	16	16,0
26 ve daha fazla	10	10,0

Gelir durumları açısından çalışanları incelediğimizde, %60,6'sı 1 500 YTL den az, %30,3'ü 1 500-2 000 YTL arasında, %7,1'i 2 000-2 500 YTL arasında ve %2'si 2 500-3 000 YTL gelir aralığında bulunmaktadır. Çalışanlardan biri ise gelir durumu ile ilgili soruya cevap vermemiştir. Katılımcıların 33'ü 16-20 yıllık kıdeme sahipken, 11-15 yıllık kıdeme sahip olanların sayısı 20, 6-10 yıllık kıdeme sahip olanların sayısı 18 dir. 21-25 yıllık kıdeme sahip olanlar 16, 26 ve daha fazla kıdemi olanlar 10 kişi ve 5 yıldan az kıdeme sahip olan 3 kişi vardır.

3.3. Genel Bulgular

3.3.1. KİT'lerinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Çalışmanın hedeflerinden biri kamu iktisadi teşebbüslerinin genel değerlendirmesinin özelleştirme kapsamında olan bir kamu kuruluşu çalışanları tarafından yapılmasıdır. Bu katılımcıların değerlendirmelerinde genel olarak KİT'leri ekonomik, toplumsal ve stratejik alanda başarılı görmeleri beklenmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda Tüpraş çalışanlarının KİT'lerin başarısını değerlendirme sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: KİT'lerin Başarı Değerlendirmesi İle İlgili Genel Bulgular

	Başarılı		Kısmen Başarılı		Başarısız	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Toplumsal alanda	30	31,6	44	46,3	21	22,1
Ekonomik alanda	31	32,3	53	55,2	12	12,5
Stratejik alanda	57	59,4	31	32,3	8	8,3

Tüpraş çalışanlarının, KİT'leri toplumsal alanda başarılı bulma konusunda; katılımcılardan %46,3'ünün KİT'leri kısmen başarılı bulduğu, %30'unun başarılı ve %21'inin başarısız bulduğunu görmekteyiz. Ekonomik alanda ise, %55,2 yüzdesi ile 53 kişi kısmen başarılı bulurken, %32,3 başarılı ve %12'lik bir kısımda başarısız bulunmaktadır. Stratejik alanda ise %59,4'ü başarılı görürken, %31'i kısmen başarılı, %8'i başarısız görmüştür.

Bu noktada Tüpraş çalışanlarının, KİT'leri sadece stratejik alanda pek de yüksek sayılamayacak bir oranda başarılı bulduklarını görmekteyiz. Özelleştirme taraftarlarının özelleştirmenin nedenlerinden biri olarak gördükleri KİT'lerin ekonomik alanda başarısızlığı, bu sonuçlarla bu araştırma kapsamında bir kez daha yinelenmiştir.

Ayrıca, katılımcıların KİT'leri değerlendirirken başarı ölçütü olarak verilen bazı kavramlara göre, KİT'lerin başarısını değerlendirmeleri Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: KİT'lerin Başarı Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

	Başarılı		Kısmen Başarılı		Başarısız	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Karlılık	23	24,5	65	69,1	6	6,4
Verimlilik	23	24,5	57	60,6	14	14,9
İstihdam	55	57,9	29	30,5	11	11,6
Milli gelire katkı	54	56,8	33	34,7	8	8,4
Sendikalaşma ve örgütlü topluma örnek olma	67	70,5	24	25,3	4	4,2

Katılımcılar, kamu kuruluşlarını karlılık, verimlilik açısından, %24,5 gibi düşük bir oranda başarılı bulurken, istihdam ölçütüne göre %56,8 oranında başarılı

bulmaktadırlar. Katılımcılar KİT'leri istihdam kapısı olma noktasında başarılı görmektedir.

Katılımcılar, KİT'leri sendikalaşma ve örgütlü topluma örnek olma konusunda ise %70,5 oranında başarılı bulmaktadır. Bu durumda örgütlenmenin kamu kuruluşlarında daha fazla olduğu anlayışına katılmak mümkün gözükmemektedir.

Bütün bu verilere göre; katılımcıların KİT'leri genel olarak kısmen başarılı gördüklerini söyleyebiliriz.

Katılımcılardan, KİT'lerin ekonomi içindeki önemini değerlendirmelerini istediğimizde; Tüpraş çalışanlarının KİT'leri başarısız bulmalarına rağmen, ekonomideki önem derecelerinin yüksek olduğunu düşündüklerini görmekteyiz. Tablo 9'da KİT'lerin ekonomideki önem derecesine göre katılımcıların değerlendirmelerine yer verilmektedir.

Tablo 9: KİT'lerin Ekonomideki Önem Derecesine Göre Değerlendirmeler

Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
59	60,8	34	35,1	4	4,1

Tablo 9'a göre katılımcılar, %60,8 oranında kamu kuruluşlarının ekonomi içindeki yerini önemli ve %35,1 oranında da kısmen önemli görmektedirler.

Katılımcılardan kamu kuruluşlarının başarılarını değerlendirmeleri istendikten sonra bu kuruluşların başarısızlık nedeni olarak belirli tanım cümlelerine yer verilmiş ve bu başarısızlık nedenlerini tercihlerine göre sıralandırmaları istenmiştir. Bu sorunun cevapları 1.neden, 2. neden ve 3. neden olarak analiz edilmiştir.

Tablo 10: KİT'lerin Başarısız Olma Nedenleri

	1. NEDEN		2. NEDEN		3. NEDEN	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Devletin işletmecilik yapamaması	9	9,4	13	14,6	16	18,6

KİT'lerin yatırımlarının engellenmesi	37	38,5	22	24,7	9	10,5
KİT'lerin düşük fiyat politikası uygulamaya zorlanmaları	1	1,0	17	19,1	10	11,6
KİT'lerde hükümet etkilerinden uzak, özerk yönetimlerin oluşturulamaması	46	47,9	19	21,3	13	15,1
KİT'lerin insan kaynaklarına gerekli önemi vermemesine bağlı olarak çalışan verimsizliği	3	3,1	18	20,2	38	44,2

KİT'lerde hükümet etkilerinden uzak, özerk yönetim yapılarının oluşturulamaması yargı cümlesi, katılımcıların %47,9'u tarafından KİT'lerin başarısızlığının 1. nedeni olarak görülmüştür. Katılımcıların %38,5'i ise 1. neden olarak KİT'lerin yatırımlarının engellenmesi yargı cümlesini tercih etmiştir. İkinci neden olarak ise, %24,7'lik oran KİT'lerin yatırımlarının engellenmesini göstermiş, bunu %21,3'le KİT'lerde hükümet etkilerinden uzak, özerk yönetim yapılarının oluşturulamaması izlemiş ve %20,2'si de KİT'lerin personel yönetimine ve insan kaynaklarına gerekli önemi vermemesine bağlı olarak çalışanların verimsizliğini göstermiştir. Ayrıca 2. neden olarak %14,6 oranına sahip 13 kişi devletin işletmecilik yapamadığı için başarısız olduğunu söylemiştir. 3. neden olarak ise, 38 kişi yani bu soruya cevap verenlerin %44,2'si KİT'lerin personel yönetimine ve insan kaynaklarına gerekli önemi vermemesine bağlı olarak çalışanların verimsizliğini göstermiştir. %18,6 oranında katılımcı ise devletin işletmecilik yapamamasını 3. neden olarak göstermiştir. 3. neden olarak %15,1 oranında katılımcı KİT'lerde hükümet etkilerinden uzak, özerk yönetim yapılarının oluşturulamaması seçeneğini göstermiştir.

Bu verilere dayanarak; Tüpraş çalışanları, hükümet etkilerinin kamu kuruluşlarının başarısı üzerinde çok daha fazla olumsuz etkisi olduğunu düşünmüştür.

Katılımcılar, KİT'lere uygulanan hükümet politikalarını başarısızlık nedeni olarak gördükleri için bu hükümet politikalarını belli yargı cümleleri verilerek ve bunları tercihlerine göre sıralandırarak değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo 11: KİT'lere Uygulanan Hükümet Politikalarının Değerlendirilmesi

	1. TERCİH		2. TERCİH		3. TERCİH	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İyi niyetli ve yeterli	2	2,1	1	1,1		
İstihdam sağlayıcı	13	13,4	7	7,6	2	2,3
Yönetimin özerk çalışmasını engelleyici	62	63,9	7	7,6	4	4,6
Aşırı ve yanlış istihdama neden olarak verimsizliğe itici	11	11,3	13	14,1	23	26,4
Üst düzey yöneticilerin parti yandaşlarından seçilmesinden sorumlu	8	8,2	59	64,1	15	17,2
Yatırımları ve teknolojik gelişmeyi engelleyici	1	1,0	5	5,4	43	49,4

Katılımcıların %63,9'u hükümet politikalarının yönetimin özerk çalışmasını engelleyici olduğunu, %13,4'ü politikaları istihdam sağlayıcı, %11,3'ü ise aşırı ve yanlış istihdama neden olarak verimsizliğe itici olarak ilk tercihlerini belirtmiştir.

2. tercih olarak, %64,1'i hükümetin, üst düzey yöneticilerin parti yandaşlarından seçilmesinden sorumlu, %14,1'i aşırı ve yanlış istihdama neden olarak verimsizliğe itici politikalar ürettiğini söylemiştir.

%49,4 oranında büyük bir kısım ise yatırımları ve teknolojik gelişmeyi engelleyici ve aşırı ve yanlış istihdama neden olarak verimsizliğe itici yargısını 3. tercih olarak gösterenler ise %26,4 oranındadır.

Uygulanan hükümet politikalarını başarısızlık nedeni olarak gören katılımcılar, KİT'lere uygulanan hükümet politikalarının da kamu kuruluşlarındaki yönetimlerin özerk çalışmasını engelleyici yönde bir tutum sergiledikleri görüşü çalışanlar tarafından kabul görmüştür.

KİT'lerinin genel değerlendirmesinin yapılmasındaki amaç, Tüpraş çalışanlarının iddia ettiği ölçüde başarılı olan Tüpraş kuruluşunun çalışanları tarafından diğer kamu kuruluşlarının başarısının incelenmek istenmesidir. Özelleştirme girişimlerinin yoğunlaştığı ortamlarda özelleştirmenin kabul görmesi için ortaya atılan en büyük nedenlerden biri karsız ve verimsiz çalışan kamu kuruluşlarının el değiştirmesi gerektiğidir. Devlet işletmecilik yapamıyorsa, çekilmeyi bilmelidir anlayışının geniş kitleler tarafından kabul edildiği düşünülmektedir. Katılımcılar ise, KİT'leri büyük oranda başarısız bulmuş ve hükümet etkilerinden uzak yönetim yapılarının oluşturulamamasını KİT'lerin başarısızlıklarında etken olarak görmüşlerdir.

3.3.2. KİT'lerin Özelleştirilmesinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Bu çalışmanın amaçlarından biri de; Tüpraş çalışanının sadece kendi kuruluşunun özelleştirilmesine mi yoksa bütün kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi girişimlerine mi karşı olduklarını tespit etmektir. Bu katılımcıların, değerlendirmelerinde hiçbir kamu kuruluşunun özelleştirilmesine taraf olmamaları beklenmektedir.

Katılımcıların KİT'lerin özelleştirmesine karşı bakış açılarını anlamak için 4 tanım cümlesi verilmiştir.

Tablo 12: KİT'lerin Özelleştirilmesinin Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde
Her türlü kamu işletmesi özelleştirilmelidir	2	2,1
Sadece verimsiz çalışan kamu işletmeleri özelleştirilmelidir	41	42,7
Stratejik önemde olmayan kamu işletmeleri özelleştirilmelidir	20	20,8
Hiçbir kamu işletmesi özelleştirilmemelidir	33	34,4

Katılımcıların % 42,7'si gibi büyük bir oranı sadece verimsiz çalışan kamu işletmeleri özelleştirilmelidir derken, %34,4'ü hiçbir kamu işletmesi özelleştirilmemelidir ve

%20,8'i de stratejik önemde olmayan kamu işletmeleri özelleştirilmelidir demiştir. Ayrıca %2,1 oranındaki katılımcı ise her türlü kamu işletmesi özelleştirilmelidir demiştir.

Bu verilere göre, Tüpraş çalışanlarının verimsiz çalışan KİT'lerin özelleştirilebileceğini düşünmeleri, işçi sınıfı bilincinin belki de hala işçiler arasında yerleşmemiş olduğunun bir göstergesi olarak görüldüğünü düşünmekteyiz.

Bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamalarının sonuçları hakkında birçok yorum yapılmaktadır. Ekonomi içindeki sorunları ve işçilerin sendikal haklarını yorumlayan yargı cümleleri verilerek; katılımcılardan, bunlara katılıyorum ve katılmıyorum şeklinde görüş bildirmeleri istenmiştir. Ayrıca fikrim yok seçeneği ile katılımcılar bir kalıba sokulmamaya çalışılmıştır.

Tablo 13: Özelleştirme Uygulamaları Sonuçlarının Değerlendirilmesi

	Katılıyorum	Katılmıyorum	Fikrim yok
Özel tekeller oluşmuş veya güçlenmiştir	91,7	5,2	3,1
Yağma ekonomisi yaratılmıştır	87,5	8,3	4,2
Mal ve hizmet fiyatları artmıştır	49,0	33,3	17,7
Gelir dağılımı bozulmuştur	91,7	3,1	5,2
Bölgesel dengesizlikler artmıştır	78,1	5,2	16,7

İş güvencesi sarsılmış, işsiz ordusu büyümüştür	95,8	3,1	1,0
Sendikasızlaştırma yaygınlaşmıştır	94,8	2,1	3,1
İşçiler emekliliğe zorlanmıştır	90,6	5,2	4,2
Kalite ve verimlilik artmamıştır	66,7	13,5	19,8
Özelleştirme gelirleri bütçe açıkları için kullanılmıştır	93,8	4,2	2,1
Kamu müdahaleleri son bulmuştur	20,8	55,2	24,0
Yeni sermaye katkısı getirilmiştir	10,4	70,8	18,8
İş güvencesi korunmuştur	4,2	92,7	3,1
Sendikal örgütlenmeye dokunulmamıştır	4,2	91,7	4,2
Örgütlenme gerilemesine rağmen hak kaybı olmamıştır	7,3	82,3	10,4
İşçi tepkisi az olmuştur	32,3	61,5	6,3
İşyeri daha karlı çalışmıştır	8,3	77,1	14,6

Katılımcılardan özelleştirme uygulamalarının sonuçlarını değerlendirmeleri istendiğinde; özel tekellerin oluştuğu veya güçlendiği yargısına katılanların oranı %91,7 gibi yüksek bir orandır. Çalışanlar açısından, iş güvencesinin sarsıldığını ve işsizliğin arttığını düşünenlerde yüksek bir orana sahiptir. Yüksek oranda katılımın sağlandığı yargı cümlelerinden bazıları ise; sendikasızlaştırmanın yaygınlaştığı, işçilerin emekliliğe zorlandığı ve özelleştirme gelirlerinin bütçe açıkları için kullanıldığı düşünülmektedir.

Çalışanların, KİT'lerin başarısızlık nedeni olarak gördükleri hükümetin müdahalelerinin özelleştirme uygulamaları sonucunda son bulduğuna katılanların oranı ise %20,8'dir. Yine katılımcılardan, özelleştirme uygulamaları sonucunda çalışanların tepkisinin az olduğunu kabul edenler %32,3 gibi yüksek bir orandır.

Veriler sonrasında yorum yapacak olursak çalışanlara göre; zelleştirme sonrası, iş güvencesi sarsılmış, işsiz ordusu büyümüştür, sendikasıızlaştırma yaygınlaşmıştır, işçiler emekliliğe zorlanmıştır, zelleştirme gelirleri bte açıkları için kullanılmıştır. Çalışanlar, zelleştirme sonrasında, kamu müdahalelerinin son bulduğunu, sendikal örgütlenme gerilemesine rağmen, hak kaybı olmadığını ve işçi tepkisinin az olduğunu ise kabul etmemiştir.

KİT'lere uygulanan hükümet politikalarının değerlendirilmesinden sonra, zelleştirme karşısında parlamentodaki partilerin politikalarının katılımcılar tarafından değerlendirilmesi istenmiştir.

Tablo 14: Parlamentodaki Partilerin zelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi

	zelleştirme Taraftarı	zelleştirme Karşıtı	Fikrim Yok
AKP - Adalet ve Kalkınma Partisi	96,9		3,1
ANAP - Anavatan Partisi	87,8	6,1	6,1
CHP - Cumhuriyet Halk Partisi	71,4	22,4	6,1
DYP - Doğru	85,7	7,1	7,1

Yol Partisi			
SHP - Sosyal Demokrat Halk Partisi	42,9	33,7	23,5

Katılımcılar, parlamentoda temsil edilen partilerin özelleştirme politikalarını değerlendirdiğinde, bütün partileri “özelleştirme taraftarı” olarak görmektedirler. Adalet ve Kalkınma Partisi %96,9 oranında en çok özelleştirme taraftarı görülen partidir. Bu partiyi %87,8 oranıyla Anavatan Partisi, %85,7 ile Doğru Yol Partisi ve %71,4 oranında da Cumhuriyet Halk Partisi izlemektedir. Mecliste temsil edilen diğer bir parti olan Sosyal Demokrat Halk Partisi %42,9 oranında en az özelleştirme taraftarı olan parti olarak görülmektedir. Verilerdeki sonuçlara göre; katılımcılar yüksek bir oranda parlamentodaki partilerin özelleştirme taraftarı olduğunu düşünmektedir.

Katılımcılardan, parlamento dışı partileri değerlendirmelerinin istenmesinin nedeni; işçi yandaşı partilere ve diğer partilere bakış açılarının da belirlenmeye çalışılmasıdır. Bu noktada katılımcıların işçi partilerini yüksek oranlarda özelleştirme karşıtı olarak görmeleri beklenmektedir.

Tablo 15: Parlamento Dışı Partilerin Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi

	Özelleştirme Taraftarı	Özelleştirme Karşıtı	Fikrim Yok
BBP - Büyük Birlik Partisi	42,9	30,6	26,5
BTP - Bağımsız Türkiye Partisi	37,8	22,4	39,8
DEHAP - Demokratik Halk Partisi	31,6	14,3	54,1
DSP - Demokratik Sol Parti	63,3	23,5	13,3
EMEP – Emek Partisi	11,2	50,0	38,8

İP - İşçi Partisi	6,1	70,4	23,5
LDP - Liberal Demokrat Parti	31,6	24,5	43,9
MHP - Milliyetçi Hareket Partisi	69,4	16,3	14,3
ÖDP - Özgürlük Dayanışma Partisi	15,3	51,0	33,7
SP - Saadet Partisi	32,7	49,0	18,4
TKP - Türkiye Komünist Partisi	14,3	44,9	40,8

Parlamento dışı partilerin özelleştirme politikalarının değerlendirilmesi sonuçlarında; katılımcılardan, siyasal partilerle ilgili değerlendirme yapılması istenmiş ve incelenmeye değer olan partilerden Milliyetçi Hareket Partisi %69,4, Demokratik Sol Partisi %63,3 oranında özelleştirme taraftarı görünmüştür.

İşçi sınıfını temsil eden partilerden Emek Partisi'ni %11,2 oranında özelleştirme taraftarı görmüşler ve %38,8 oranındaki katılımcı ise fikir belirtmemiştir. Katılımcıların yarısı ise %50 oranında partiyi özelleştirme karşıtı olarak görmüştür. İşçi Partisini ise, %70,4 oranında özelleştirme karşıtı olarak görmüşler, %23,5 oranındaki katılımcı fikir belirtmemiştir. İşçi sınıfını temsil eden partiler hakkında, örnek kütledeki çalışanların bihaber olması dikkate değer bir husustur.

Katılımcıların, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi hakkındaki düşüncelerinde; hiçbir kamu kuruluşu özelleştirilmesin seçeneğini işaretlemeleri beklenirken; özelleştirmeye çeşitli durumlarda (stratejik olmayan kuruluşlar, verimsiz çalışan kuruluşlar ve her türlü kuruluş) olabilir gözüyle bakmış olmaları beklenmeyen bir sonuçtur. Özelleştirme uygulamalarına en çok karşı çıkması beklenen işçi sınıfının bu yönde bir tercih yapmış olması şaşırtıcı bulunmuştur.

KİT'lerin özelleştirilebileceğini düşünen çoğu katılımcının, özelleştirme uygulamalarının sonuçları hakkında sendikasızlaştırmanın yaygınlaştığı, iş güvencesinin yok olduğu, işsizliğin arttığı, hak kayıplarının yaşandığı %90'lar gibi yüksek bir oranda kabul görmüştür. Bütün katılımcıların bu düşüncesine göre; işçileri neyin beklediğini bilmelerine rağmen özelleştirmeye olur gözüyle bakmaları ilginç bulunmuştur.

3.3.3. TÜPRAŞ'ın Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Çalışmada; Tüpraş çalışanlarının KİT'leri değerlendirmeleri sonrasında kendi kuruluşlarını da ekonomi içindeki önem ve ülkenin ekonomik bağımsızlığı yönünden değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Katılımcıların, büyük oranda Tüpraş'ı ekonomide önemli göreceği beklenmektedir.

Tablo 16: Tüpraş'ın Ekonomideki Önem Derecesine Göre Değerlendirmeler

Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
93	96,9	3	3,0		

Tablo 17: Tüpraş'ın, Ülkenin Ekonomik Bağımsızlığına Göre Değerlendirmeler

Önemli		Kısmen Önemli		Önemsiz	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
88	91,7	8	8,3		

Tüpraş'ın ekonomideki önemini ve ülkenin ekonomik bağımsızlığındaki önemini değerlendirirken hiçbir katılımcı “önemsiz” değerlendirmesini yapmamıştır. Ayrıca, Tüpraş'ı ekonomide önemli görenlerin oranı %96,9, ekonomik bağımsızlıkta önemli görenlerin oranı ise %91,7 gibi çok yüksek bir orandır.

Tüpraş'ın belli alanlara ve başarı kriterlerine göre değerlendirilmesi de önemli sonuçlar vermektedir. KİT'leri büyük oranda başarısız bulan katılımcıların, Tüpraş'ı çok yüksek oranlarda başarılı bulmaları beklenmektedir.

Tablo 18: Tüpraş'ın, Başarı Değerlendirmesi İle İlgili Genel Bulgular

	Başarılı		Kısmen Başarılı		Başarısız	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Toplumsal alanda	72	75,8	18	18,9	5	5,3
Ekonomik alanda	94	97,9	2	2,1		
Stratejik alanda	90	94,7	4	4,2	1	1,1

Tüpraş'ın başarı değerlendirmesi ile ilgili genel bulgulara bakacak olursak; katılımcıların büyük bir bölümü Tüpraş'ı ekonomik ve stratejik alanda başarılı bulmuştur. Toplumsal alanda ise katılımcıların %75,8'i başarılı bulurken, %18,9'u kısmen başarılı görmüş ve 5 kişide başarısız olarak değerlendirmiştir.

Tablo 19: Tüpraş'ın, Başarı Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

	Başarılı		Kısmen Başarılı		Başarısız	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Karlılık	94	98,9	1	1,1		
Verimlilik	91	95,8	4	4,2		
İstihdam	85	89,5	8	8,4	2	2,1
Milli gelire katkı	94	98,9	1	1,1		

Başarı ölçütlerine göre Tüpraş'ı değerlendirenler yine yüksek oranlarda kuruluşu başarılı bulmuşlardır. Karlılık ölçütü %98,9, verimlilik ölçütü %95,8, istihdam ölçütü %89,5 ve milli gelire katkı ölçütünde %98,9 oranında başarılı bulmuşlardır.

Katılımcıların, başarı değerlendirmelerine genel olarak bakarsak; büyük bir kısmının Tüpraş'ı önemli ve başarılı bir kuruluş olarak değerlendirmişlerdir.

Tüpraş'ın başarı değerlendirmelerinin yüksek olmasında yönetimin katkısını araştırmak için kurulan belli yargı cümlelerine verilmiş ve yönetimlerin başarılarının değerlendirilmesi istenmiştir. Yönetimin siyasal baskılara ve özelleştirme politikalarına karşı tavırlarını anlamaya yönelik olarak sorular neticesinde elde ettiğimiz sonuçlar Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20: Tüpraş'ta, Bugüne Kadar Görev Yapan Yönetimlerin Faaliyetleri Ve Tavırları Konusundaki Görüşler

	BAŞARILI		BAŞARISIZ	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Siyasal baskılara direnme	17	18,1	77	81,9
Kuruluşun geleceğini düşünen bir yönetim politikası izleme	76	80,9	18	19,1
Özelleştirme politikalarına direnme	11	11,7	83	88,3
Yatırıma ve teknoloji geliştirmeye önem verme	91	95,8	4	4,2
Personel yönetimine ve insan kaynaklarına önem verme	62	66,0	32	34,0
Meslek içi eğitime gerekli önemi verme	54	57,4	40	42,6
Üretimi arttırma, verimli ve karlı bir dönem oluşturma	86	91,5	8	8,5

Katılımcıların, bu konudaki değerlendirmeleri incelendiğinde; siyasal baskılara ve özelleştirme politikalarına direnme konusunda yönetimleri başarılı bulmadıkları açıktır. Çok düşük bir oran yönetimlerin bu direnci gösterdiklerini düşünmektedir.

Sorudaki diğer yargı cümlelerinde yönetimlerin, ekonomik başarıdaki faaliyetlerinin başarısı kadar, insan kaynakları yönündeki faaliyetlerinde başarı derecesi incelenmek istenmiştir.

Değerlendirmeler sonucunda; yönetimlerin, kuruluşun geleceğini düşünen bir yönetim politikasını başarılı bir şekilde izlediğini düşünenlerin oranı %80,9 dur. Bunu yönetimin yatırıma ve teknoloji geliştirmeye verdiği önemdeki başarı oranının %95,8 olması doğrudur niteliktedir. Yine yönetimin üretimi arttırma, verimli ve karlı bir dönem oluşturmadaki başarısı da %91,5 olmaktadır.

Yönetimin personel yönetimine ve insan kaynaklarına verdikleri önem, çalışanlar tarafından %66,0 oranında başarılı bulunmuştur. %34'lük katılımcıda başarısız bulunmuştur. Meslek içi eğitime önem verme konusunda da, katılımcıların %57,4'ü yönetimi başarılı bulurken, %42,6'sı başarısız görmektedir.

Bu verileri şöyle yorumlayacak olursak; katılımcılar, yönetimin üretimi arttırma, verimlilik gibi ekonomikliğe yönelik faaliyetlerini %90'lar gibi yüksek bir oranda başarılı bulurken, insan kaynaklarına gerekli önemi verdiklerini düşünenlerin oranı %60'lara düşmektedir. Her iki alanda da yönetimin faaliyetleri başarılı bulunsada aynı derecede başarı oranları yakalanamamıştır.

Özelleştirilme sürecindeki Tüpraş'ın faaliyetlerinin değerlendirilmesinin istenmesindeki amaç; katılımcıların, kuruluşlarının başarısı ve yönetimin faaliyetleri hakkında ne düşündüklerini anlamaktır. Bu konuda çalışanların büyük bir fikir birliği içinde olduklarını görmekteyiz. Diğer sorulara verilen cevaplar düşünüldüğünde kuruluşlarının özelleştirilmesine karşı çıkmalarının en büyük nedeni olarak; kuruluşun kendi kendine yetebilen, başarılı bir kuruluş olması yatmaktadır diye düşünülmektedir. Ayrıca yönetimin faaliyetleri ile ilgili cevaplara dikkat edilirse; yönetimin insan kaynağından çok, kuruluşun karlılığı ve verimliliği ile ilgilendiği görülmektedir.

3.3.4. TÜPRAŞ'ın Özelleştirilmesinin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Tüpraş'ın özelleştirilme sürecinde, özelleştirme karşıtı politikalar sürdürülürken çalışanların bu konudaki düşünceleri incelenmeye değer görülmüştür. Çalışanların da kuruluşlarının özelleştirilmesine karşı olmaları beklenmektedir.

Tablo 21: Tüpraş'ın Özelleştirilmesine Bakış

EVET		HAYIR		FİKRİM YOK	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
2	2,1	93	96,9	1	1,0

Katılımcıların Tüpraş'ın özelleştirilmesine taraftar olup olmadıkları sorusuna verdikleri cevapta %96,9'unun özelleştirmeye karşı olduklarını, %2,1'inin özelleştirme taraftarı olduğunu görmekteyiz. 1 kişi ise fikir belirtmemiştir. Bu verilere göre katılımcıların yüksek oranda özelleştirmeye karşı olduklarını görüyoruz.

Tüpraş'ın özelleştirme sürecinde Petrol-İş Sendikası tarafından açılan iptal davaları sürekli gündemdeydi. Anket çalışmasının yapıldığı dönemde ise Danıştay kararının sonuçları beklenmekteydi. Danıştay, esastan görüştüğü kararında Tüpraş'ın ya kamuya iadesine ya da Koç Holding'te kalması yönünde hüküm vermesi gerekiyordu.

Tablo 22: Danıştay'ın Yürütmeyi Durdurma Kararı

Tüpraş kamuya iade edilir		Tüpraş, KOÇ Holding'te kalır	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
77	80,2	19	19,8

Tüpraş'ın özelleştirilme sürecinde Danıştay'ın verdiği yürütmeyi durdurma kararı neticesinde çalışanlara beklentileri sorulmuş ve Tüpraş'ın kamuya iade edilmesi beklentisi içinde olanlar katılımcıların %80,2'sidir. Tüpraş'ın KOÇ Holding'te kalacağını düşünenler ise %19,8 oranındadır.

Kamu kuruluşlarının özelleştirilmesinden sonra göreve yeni başlayan yönetimin gerek sosyal haklar gerekse sendikal haklar karşısındaki davranışları merak konusudur. Bu nedenle katılımcılara, Tüpraş'ın özelleştirilmesinden sonraki dönemde belli durumlar hakkındaki beklentilerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur.

Tablo 23: Özelleştirme Sonrasında İşsiz Kalma Konusunda Beklentiler

EVET		HAYIR		FİKRİM YOK	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde

71	74,0	21	21,9	4	4,2
----	------	----	------	---	-----

Tüpraş çalışanlarının özelleştirilme sonrasında beklentilerini anlamaya yönelik olan sorulardan “işsiz kalma korkusu” yaşıyor musunuz sorusuna %74,0 oranında katılımcının evet, %21,9 oranındaki katılımcının da hayır cevabı verdiği görülmüştür. 4 kişi ise fikir belirtmemiştir.

Tablo 24: Özelleştirme Sonrasında Ücret Konusunda Beklentiler

Ücretler Düşürülür		Ücretler Yükselir		Ücretler aynı Kalır		Fikrim Yok	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
51	53,1	6	6,3	30	31,3	9	9,4

Özelleştirme sonrasında “ücret” konusundaki düşünceleri ise %53,1’i ücretlerin düşürüleceğini, %6,3 ücretlerin yükseleceğini, %31,3’ü aynı kalacağını belirtmiş ve 9 kişi fikir belirtmemiştir.

Tablo 25: Özelleştirme Sonrasında Ayni, Maddi Kazanç

EVET		HAYIR	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
5	5,2	91	94,8

Özelleştirme sonrasında herhangi bir kazanç elde edilip edilmediğinin sorulduğu soruya 5 kişi evet, 91 kişi hayır cevabını vermiştir.

Tablo 26: Özelleştirme Sonrasında Sendika Üyeliğine Müdahale

EVET		HAYIR	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
4	4,2	91	95,8

Özelleştirme sonrasında sendika üyeliğine müdahale edilip edilmediğinin araştırılmasında ise, 4 kişi müdahaleyle karşılaştıklarını 91 kişi ise müdahale olmadığını söylemiştir.

Bu sonuçlara göre genel olarak; Tüpraş çalışanı, işsiz kalma korkusu yaşamakta, ücretlerin düşürüleceği endişesi taşımaktadırlar. Ayrıca; Tüpraş çalışanı, özelleştirme sonrasında herhangi bir kazanç elde etmemiştir. Tüpraş çalışanının, özelleştirme sonrasında sendika üyeliğine de müdahale edilmemiştir.

Bu çalışmanın esas amacı; Tüpraş özelleştirilmesi sürecinde sürekli özelleştirme karşıtı eylemler, gösteriler yapılırken; çalışanların gerçekten Tüpraş özelleştirmesine karşı olup olmadıklarının ve özelleştirme sonrası beklentilerinin araştırılmasıdır. Bu konuya açıklık getirilmek için sorulan sorulara çalışanların verdikleri yanıtlara bakacak olursak; Tüpraş çalışanları kuruluşlarının özelleştirilmesine büyük oranda karşı çıkmaktadırlar. Özelleştirme sonrasında; işsizlik korkusu yaşadıklarını ve ücretlerin düşürüleceği endişesinde olduklarını görmekteyiz. Ayrıca çalışanlar, Danıştay'ın esastan görüşüp Mayıs ayında verdiği red kararı öncesinde, ihalenin iptali istemiyle açılan davanın neticesinde kamuya iade edilmesi beklentisi içinde olduklarını belirtmişlerdir. Yine araştırmadan çıkan ilginç bir sonuçta; özelleştirme sonrasında aynı ya da maddi kazanç elde eden 5 kişiden 4'ünün, aynı zamanda sendika üyeliğine müdahale olduğunu söyleyen 4 kişi ile aynı kişiler olmasıdır.

3.3.5. TÜPRAŞ'ın Özelleştirilmesi Sürecinde Sendikal Faaliyetlerin Genel Değerlendirilmesi ile İlgili Bulgular

Özelleştirme süreçlerinde çalışanların, bağlı oldukları sendikaların ve konfederasyonların gerçek bir sınıf bilinci ile hareket edip etmedikleri, sendikal faaliyetlerle özelleştirme karşıtı politikalarının yeterli olduğunun araştırılması amacıyla üç soru sorulmuştur. Çalışanlara, öncelikle kendilerinin özelleştirme sonrasında sendika üyeliğinden ayrılma isteği içinde olup olmadığı, kuruluşlarının özelleştirme karşıtı eylemlerinde bulunup bulunmadıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise bağlı oldukları sendikaların ve konfederasyonun özelleştirme girişimlerine karşı yürüttükleri politikaları değerlendirmeleri istenmiştir.

Tablo 27: Özelleştirme Sonrasında Sendika Üyeliğinden Ayrılma İsteği

EVET		HAYIR	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
3	3,1	93	96,9

Çalışanlara özelleştirme sürecinden sonra sendika üyeliğinden ayrılma istekleri sorulduğunda 3 kişinin evet, 93 kişinin hayır dediği görülmüştür.

Tablo 28: Özelleştirme Sürecinde Mücadele

EVET		HAYIR	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde

89	93,7	6	6,3
----	------	---	-----

Katılımcıların özelleştirme sürecinde özelleştirme girişimlerine karşı mücadele edip etmedikleri sorulduğunda %93,7'sinin mücadele ettiği, %6,3'ünün ise etmediği anlaşılmıştır.

Tablo 29: Sendikanın Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde
Yeterli	70	72,9
Yetersiz, daha etkin şekilde özelleştirmeye karşı çıkılmalıdır	21	21,9
Yetersiz, özelleştirme kaçınılmaz bir süreç olarak kabul edilmeli, iş güvencesi ve sendikal haklar korunmalıdır	4	4,2
Fikrim yok	1	1,0

Sendikanın özelleştirme politikalarının değerlendirilmesi istendiğinde %72,9'unun politikaları yeterli gördüğü, %21,9'unun yetersiz görüp daha etkin olması gerektiğini düşündüğü ve %4,2'sinin de yetersiz görüp, özelleştirmenin kaçınılmaz bir süreç olduğu kabul edilip, sendikal hakların korunması gerektiği düşünülmüştür.

Tablo 30: Konfederasyonun Özelleştirme Politikalarının Değerlendirilmesi

	Frekans	Yüzde
Yeterli	16	16,8
Yetersiz, daha etkin şekilde özelleştirmeye karşı çıkılmalıdır	73	76,8
Yetersiz, özelleştirme kaçınılmaz bir süreç olarak kabul edilmeli, iş güvencesi ve sendikal haklar korunmalıdır	5	5,3
Fikrim yok	1	1,1

Konfederasyonun politikaları değerlendirildiğinde ise katılımcıların %76,8'inin yetersiz, daha etkin şekilde özelleştirmeye karşı çıkmaları gerektiğini düşünmektedir. %16,8'i yeterli görürken, %5,3'ü ise yetersiz görüp özelleştirme karşısında sendikal hakların korunması gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcıların özelleştirme karşısında sendikal faaliyetlerle ilgili sorulara verdikleri yanıtları neticesinde, Tüpraş çalışanı, sendika üyeliğinden ayrılmayı

istememektedir. Çalışanlar, kuruluşlarının özelleştirme girişimlerine karşı mücadele etmiştir. Çalışanlar, bağlı oldukları sendikanın, özelleştirme politikalarından memnunken; bağlı oldukları konfederasyonun, özelleştirme politikalarından memnun değildir.

Sendika tarafından örgütlenecek yapılan eylemlere baktığımız zaman, bu eylemlerin zamanlarının hep ihalelerin yapıldığı gün ya da yargı kararların çıkacağı günlerde olduklarını görmekteyiz. Hergün eyleme çıkmaları beklenmese de, elde edilen bilgilere göre Mart ayının sonundan bu yana hiçbir eylem yapılmamış olması, sadece yargı sürecinin devam ettirileceğine ilişkin basın açıklamaları yapılması anlaşılabilir bir tutumdur.

TÜPRAŞ rafinerilerinde Petrol-İş'e üye 3 bin 739 işçi çalışmaktadır. Eylemlere katılan işçi sayılarına baktığımızda ise 350-400 arasında değişmektedir. Bu bize çalışanların gerçekten kuruluşlarının satışı için mücadele edip etmediklerini sorgulatmaktadır.

3.3.6. Özelleştirmeye Karşı Mücadele Yolları ile İlgili Bulgular

Özelleştirme girişimleri karşısında çalışanların sınıf mücadelelerini anlamaya yönelik sorular sorularak; genel olarak özelleştirilme çalışmalarını önlemek için tercihlerinin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışanlara, başka kuruluşların özelleştirme girişimlerine karşı da mücadele edip etmedikleri sorulduğunda, büyük bir kısmının mücadelede bulunduğunu görmekteyiz.

Tablo 31: Başka Kuruluşların Özelleştirme Girişimlerine Katılım

EVET		HAYIR	
Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
82	85,4	14	14,6

Özelleştirme girişimlerine karşı, sendika tarafından yapılan eylemler dikkate alınarak; katılımcıların mücadele yolu olarak kitlesel gösteriler ve eylemlerin ya da üretimden

gelen gücün kullanılmasının tercih edilmesi beklenmektedir. Ancak bu beklentiler dışındaki bir seçenek çalışanlar tarafından daha fazla tercih edilmiştir.

Tablo 32: Özelleştirme Karşıtı Mücadele Yolları

	1.TERCİH		2. TERCİH		3. TERCİH	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Yargısal yollar	21	21,9	12	12,5	35	36,5
Parlamentonun kullanılması	2	2,1	14	14,6	17	17,7
Kamuoyunu aydınlatma	45	46,9	26	27,1	18	18,8
Kitlesele gösteriler ve eylemler	23	24,0	37	38,5	14	14,6
Üretimden gelen gücün kullanılması	5	5,2	7	7,3	12	12,5

Ankete verilen cevaplara göre; mücadele yolu olarak kamuoyunu aydınlatmayı %46,9'luk katılımcı ilk tercih olarak belirtmiştir. Kitlesele gösteriler ve eylemlere ise ikinci tercih olarak en yüksek oran verilmiştir. Üçüncü tercih olarak seçilen yol ise; yargısal yollardır.

Son olarak çalışanların özelleştirme karşıtı kampanyaların nasıl yürütülmesi gerektiği sorusuna ise çok yüksek bir oran kampanyaların yerel, merkezi, diğere sendikalar, diğere işçi konfederasyonları ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket edilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Tablo 33: Özelleştirme Karşıtı Kampanyalar

	Frekans	Yüzde

Sadece yerel düzeyde		
Sadece merkezi düzeyde		
Hem yerel hem merkezi düzeyde	1	1,1
Yerel , merkezi, konfederasyon içi diğer sendikalarla birlikte	3	3,2
Yerel, merkezi, diğer sendikalarla ve diğer işçi konfederasyonlarıyla birlikte	3	3,2
Yerel, merkezi, diğer sendikalar, diğer işçi konfederasyonları ve sivil toplum örgütleriyle birlikte	88	92,6

Özelleştirilme sürecinde ve sonrasında; sendikal mücadelenin nasıl yürütüldüğü ve mücadele yollarının ne olduğu konularında elde edilen sonuçlarda; katılımcıların, kendi kuruluşlarının ve başka kuruluşların özelleştirme sürecinde mücadelede bulduklarını görüyoruz. Türk-İş'in özelleştirme politikalarını ise yüksek oranda katılımcı, yetersiz görmektedir. Bu da ülkemizin en büyük işçi konfederasyonu olarak özelleştirmeye karşı çıkması beklenen Türk-İş'in özelleştirme karşıtı politikalarda ne kadar yetersiz faaliyetler yürüttüğünün görülmesi açısından önemlidir. Bunun yanında katılımcılar, ilgili sendikanın faaliyetlerini yeterli görmektedirler. Ayrıca 10 kişinin özelleştirilme kaçınılmaz olarak kabul edilip, sendikal haklar korunmalıdır demesi, işçi sınıfı açısından ilginç bir sonuç olarak görülmektedir. Yine sendikanın düzenlediği eylemlerle meydanlara inen işçiler; mücadele yolu olarak ilk tercihlerini kamuoyunu aydınlatma yönünde yapmıştır. Eylem ve gösterileri ise ikinci tercih olarak göstermişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı günümüzde hala devletin ticaret ve ekonomi içinde varlık göstermesi büyük bir sorun olarak görülmektedir. Kamu kuruluşları ekonomik kalkınma aracı olarak kurulmuş ve yaygınlaşmıştır. Bu kuruluşlar kurulurken, özel teşebbüsün yeterli gücü olmadığı düşünülmüş ve yeterli sermaye birikimi sağlanıp yasal ve yönetsel sorunlar aşıldıktan sonra yerlerini özel teşebbüslere bırakmak niyetiyle kurulmuşlardır. Ancak kamu kuruluşlarının kuruldukları günden itibaren her geçen gün sorunları artmış, çeşitli ekonomik ve siyasal nedenlerle, giderek kamu kaynaklarını tüketen kuruluşlar haline gelmişlerdir. Bu noktada KİT'lerin merkezîyetçi yapıları, yetersiz denetimi, aşırı ve niteliksiz istihdam politikaları, düşük kapasite gibi nedenler KİT'lere eleştirileri yoğunlaştırmıştır.

Ticaret ve sanayi, serbest piyasa koşullarında kar etme amacı olan, teknolojisini yenileyebilen, değişimleri yakalayıp ayak uydurabilen, karar alma mekanizmaları güçlü ve hızlı olan özel sektöre bırakılmalıdır. Devlet bu saydığımız faaliyetleri özel girişimcilere bırakırken, piyasada denetleyici ve düzenleyici olarak yer almalıdır. Bu denetim ve düzen için kurumlar kurulmalıdır. Uzman kişilerle, rekabeti engelleyen, tüketici haklarına zarar veren faaliyetler tespit edilip, müdahale edilebilecek güce sahip olunmalıdır.

“Özelleştirme ve Çalışanlar – Tüpraş Örneği” adı verilen bu araştırmayla, özelleştirilme kapsamına alınan ve özelleştirilen bir kuruluştaki çalışanların, kamu iktisadi teşebbüsleri ve özelleştirme sorunu karşısındaki düşünceleri, özelleştirme sonrası beklentileri ve sendikal mücadele anlayışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamızda, özelleştirme karşısında çalışanların tutum ve davranışlarını anlamak amacıyla uyguladığımız anket çalışmasına, Tüpraş'ta çalışan 100 işçi katılmıştır. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde, anket araştırmasından elde edilen bulgular ayrıntıları ile incelenmiştir.

Ortaya çıkan bu sonuçlar neticesinde, çalışanların kamu iktisadi teşebbüslerinin başarısı, önemi, uygulanan hükümet politikaları ve bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamalarının sonuçları hakkındaki düşünceleri şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcılar, KİT'leri en çok stratejik alanda başarılı bulmuşlardır. Ekonomik ve toplumsal alanda ise kısmen başarılı bulunmuştur. Bu başarı yüzdeleri ise %50'lerde kalmaktadır.
- Sendikalaşma ve örgütlü topluma örnek olma ve istihdam KİT'lerin en çok başarılı görüldüğü ölçütlerdir. Karlılık ve verimlilik gibi ekonomik ölçütlere göre ise KİT'ler kısmen başarılı bulunmuştur. Katılımcılar, KİT'leri kısmen başarılı görürken; ekonomideki önem derecelerini yüksek bulmaktadır.
- Katılımcılar, kamu kuruluşlarındaki başarısızlık nedeni olarak; hükümet etkileri nedeniyle yönetimlerin özerk yapılarının oluşturulamamasını en fazla tercih etmişlerdir. Başarısızlık nedenlerini sıralarken; insan kaynaklarına gerekli önemin

verilmemesine bağlı olarak çalışanların verimsiz olduğu yargısını ise üçüncü neden olarak en fazla tercih etmişlerdir.

- Kamu kuruluşlarına uygulanan hükümet politikalarını değerlendirmede ise; en fazla tercih edilen, yönetimin özerk çalışmasını engelleyen hükümet politikalarıdır.
- Araştırmada elde edilen en ilginç sonuçlardan biri, KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda verimsiz ve stratejik önemi olmayan kuruluşların özelleştirilebileceği düşüncesinin %62'ler gibi yüksek bir oranda kabul görmesidir. Hiçbir kamu kuruluşunun özelleştirilmesini istemeyenler ise %34 oranındadır.
- Özelleştirme uygulamaları sonucunda, özel tekellerin oluştuğu, bölgesel dengesizliklerin arttığı, iş güvencesinin sarsıldığı, sendikasıızlaştırmanın yaygınlaştığı, işçilerin emekliliğe zorlandığı yargıları katılımcılar tarafından yüksek oranlarda kabul görmüştür. Katılımcılar özelleştirme gelirlerinin bütçe açıkları için kullanıldığını ve kamu müdahalelerinin azalmadığını düşünmektedir.
- İlginç bir sonuç olarak, katılımcıların belki de öz eleştiri yapıp cevap verdiği bir konuda işçi tepkisinin az olduğu yargısıdır. Bu yargı, %32,3 gibi yüksek bir oranda katılımcı tarafından kabul görmüştür.
- Katılımcılar tarafından parlamentoda yer alan partilerin, sağ ve sol ayrımı yapmadan her partiyi özelleştirme taraftarı olarak nitelendirdiğini görmekteyiz.
- Parlamento dışı partilerden işçi sınıfını temsil eden partilerin, katılımcılar tarafından özelleştirme karşıtı olarak tanımlandıkları görülmektedir. Ayrıca, büyük oranlarda katılımcının işçi partileri hakkında fikirlerinin olmayışı, bu partilerden çalışanların bihaber olduğunu düşündürmektedir.
- Yine partilerle ilgili ilginç bir sonuçta, sendikanın yapmış olduğu eylemlere katılan partilerin daha fazla özelleştirme karşıtı olarak görülmüş olunmasıdır.

Araştırma sonuçlarına göre; katılımcıların Tüpraş'ın başarısını ve önemini değerlendirmeleri, yönetimlerin faaliyetleri konusundaki düşünceleri şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcılar, Tüpraş'ı çok büyük oranlarda ekonomide önemli, ülkenin ekonomik bağımsızlığında etkili ve her alanda başarılı bulmuşlardır. Karlılık, verimlilik, istihdam ve mili gelire katkı ölçütlerinde, KİT'leri başarılı bulmalarından çok daha fazla başarılı bulmuşlardır.
- Tüpraş'ta görev yapan yönetimlerin faaliyetleri; yatırıma önem verme, üretimi ve verimi artırma, kuruluşun geleceğini düşünme gibi ekonomik amaçlı faaliyetlerde çok başarılı bulunmuştur. Yönetim, ekonomik amaçlı faaliyetlerde başarılı bulunduğu kadar, insan kaynaklarına yönelik faaliyetlerde başarılı bulunmamıştır. Ayrıca yönetimin siyasal baskılara direnme ve özelleştirme karşıtı politikalar üretmede başarısız oldukları düşünülmektedir.

Katılımcıların, araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; Tüpraş'ın özelleştirilmesine bakış açıları ve özelleştirme sonrası beklentileri şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcı Tüpraş çalışanları, Tüpraş'ın özelleştirilmesine karşıdır. Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı neticesinde, Tüpraş'ın kamuya devredilmesi beklentisi içindedirler.
- Katılımcılar, özelleştirme sonrasında; işsiz kalma korkusu yaşamakta ve ücretlerin düşürüleceği endişesi içindedirler.
- Özelleştirme sonrasında aynı ya da maddi kazanç elde edilmediği yüksek oranda katılımcı tarafından kabul edilmiştir. Ancak, kazanç elde ettiğini söyleyen sadece 5 kişi vardır. Bu kişilerle sendika üyeliğine müdahale olduğunu söyleyen 4 kişinin aynı kişiler olması merak uyandıran bir konudur.
- Katılımcıların çoğu özelleştirme sonrasında, sendika üyeliklerine müdahale olmadığını belirtmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre; özelleştirme sürecinde katılımcıların sendikal faaliyetlerde nasıl bir tutum içinde oldukları, nasıl mücadele ettikleri şu şekilde özetlenebilir;

- Özelleştirme sürecinde mücadele eden katılımcıların yüksek olduğu ve özelleştirme sonrasında sendika üyeliğinden ayrılmayı düşünmedikleri görülmüştür.

- Katılımcılar, sendikanın özelleştirme politikalarını yeterli görürken; konfederasyonun politikalarını yetersiz görmektedir.
- Katılımcıların, başka kuruluşlar için de mücadelede bulduklarını ve zaten mücadelede yürütülen kampanyaların tüm işçi sendikaları, konfederasyonları ve sivil toplum örgütleri ile birlikte yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.
- Özelleştirme girişimlerine karşı mücadele yolu olarak; çalışanlar kamuoyunu aydınlatmayı ilk sırada tercih etmiştir. Kitlese gösteriler ve eylemler ile yargısal yolların kullanılması ise daha sonraki tercihler olmuştur.

Sonuç olarak; katılımcılar kamu iktisadi teşebbüslerini kendi kuruluşları kadar başarılı bulmamakta, kendi kuruluşlarının özelleştirilmesine yüksek oranlarda karşı çıkarken; KİT'lerin özelleştirilmesine belli koşullarda "evet" diyebildikleri görülmüştür. KİT'lerin başarısızlıklarında en büyük neden olarak, hükümet etkilerini gören ve Tüpraş'ın yönetimlerinin faaliyetlerinde de siyasal baskıların etkisinde olduğunu düşünen katılımcıların, aslında kamu kuruluşlarının kaçınılması imkansız olan hükümet etkilerinden çok yüksek oranda şikayetçi oldukları görülmektedir. Bu aslında, araştırmanın başında da söylediğimiz gibi devletin işletmecilik yapamamasının nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Yani aslında, katılımcıların kamu müdahalesini belki de farkında olmadan kendi kendilerine kuruluşların özelleştirilmesi gerekliliğinin bir nedeni olarak gösterdiklerini düşündürmektedir.

Katılımcıların, uygulamalar sonucunda işçileri bekleyen gerçeklerin neler olduğunun bilinmesine rağmen verimsiz ve stratejik önemi olmayan kamu kuruluşlarının özelleştirilmesine "evet" demiş olması, bu konuda katılımcıların sınıf bilinci içinde davranış sergilemediklerini düşündürmektedir.

Araştırmadan elde edilen bir sonuçta, katılımcıların işçi partileri hakkında bilgilerinin olmayışdır. Bu konudaki görüşümüz; işçi sınıfını temsil eden partilerin politikalarını yeterince tanıtamadıkları için katılımcıların bu partilerden habersiz olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca yapılan eylemlere baktığımızda, sendika üyesi işçilerin yüksek oranlarda katılımının olmadığını görmekteyiz. Zaten katılımcılar, mücadele yolu olarak

kamuoyunu aydınlatmayı ilk sırada tercih etmişlerdir. Bu noktada çalışanların özelleştirme karşısında gerçek ve güçlü bir mücadele isteğinde olmadığını, mücadelede daha pasif yolların seçildiğini ya da sendikayı eylem yapma konusunda kendince görevlendirdiği düşünülmektedir. Ülkemizin en güçlü konfederasyonu olan Türk-İş'in politikalarının yetersiz görülmesi ise yine işçi sınıfı için düşündürücü bir sonuçtur.

Anketten çıkan sonuçların, özelleştirme konusunda çalışanların sınıf bilinci ile hareket etmemesinin nedenlerinin araştırılması için yol gösterici bir ön çalışma olduğu inancını taşımaktayız.

Özelleştirmenin önündeki engeller hukuksal ve kurumsal alanda yoğunlaşmıştır. Özelleştirme hakkında çok sayıda kanun çıkarılması, kanun tasarılarının eksik hazırlanması, özelleştirmeyi sağlayacak idari işlem ve sözleşmelerin hatalı hazırlanması gibi nedenler sonucu dava süreçleri sonunda çok sayıda iptal kararları verilmektedir.

Özelleştirme önündeki diğer bir engel de işçi sendikalarıdır. Sendikalar açısından özelleştirmenin ortaya çıkaracağı en önemli sonuç, istihdamdaki muhtemel daralma nedeni ile önemli bir güç kaybına uğrayacak olmalarıdır. Çünkü kamu kesiminde sendikalaşma oranı, özel kesime göre daha yüksektir ve örgütlenmenin önünde engeller yoktur. Bu noktada işçi sendikaları sadece sendikalaşma oranını düşürme yönünde değil sendikalar arasındaki güç dengesini de değiştirebilecek sonuçlara neden olacağı için de özelleştirmeye karşı dururlar. Çalışanlar haklarında ortaya çıkan kayıplar nedeni ile özelleştirme uygulamalarından en çok etkilenen kesimdir.

Özelleştirme uygulamalarının doğru yapılamamasını ve sendikaları özelleştirme önündeki engeller olarak göstermekle yetinmeyip bu konuda neler yapılabileceğinin de düşünülmesi gereklidir.

Özelleştirme, her ülkenin ekonomik ve siyasal koşullarına bağlı olarak yasal ve kurumsal yapılar gerektirmektedir. Özelleştirme ile ilgili çıkarılan yasalar ülke koşulları dikkate alınarak hazırlanmalı, yapılan uygulamalar mahkemelerin ret kararı vermesine imkan verilmeyecek şekilde hatasız ve eksiksiz olarak yapılmaya çalışılmalıdır.

Özelleştirmede şeffaflığı sağlayabilmek için, ÖYK ve ÖİB'nin bağımsız kuruluşlar haline getirilmesi gerekmektedir. Böylece toplumun ve ilgili kesimlerin kafasında soru işareti oluşmaması sağlanmış olacaktır. Özelleştirme yapılırken amaç en yüksek geliri elde etmek olmamalı ve özelleştirilecek kuruluşun iç ve dış faktör analizleri göz önüne alınarak özelleştirme uygulamaları yapılmalıdır.

Ayrıca özelleştirmenin tanıtımı iyi yapılmalı ve toplum bu konuda bilgilendirilmelidir. Ülkemizde büyük sermaye elinde bulunan medya kuruluşlarının özelleştirme uygulamaları lehine yayımlar yapıyor olması, toplumun büyük bir kesiminin zaten özelleştirme karşısında daha ılımlı düşünceler içinde olmasına neden olduğunu düşündürmektedir.

Özelleştirmenin sosyal boyutu da geri plana atılmamalı ve çalışanların her türlü sosyal hakları karşısında uğrayabilecekleri olumsuzlukların giderilmesi için imkanlar yaratılmalıdır. Bunun için 4046 sayılı Özelleştirme Yasası'na; hizmet akitlerinin feshi konusunda iş kaybı tazminatı, meslek geliştirme ve edindirme hizmetleri, yeni iş bulma, sakatların korunması ve gönüllü emeklilik gibi özelleştirme sonrasında sosyal kayıpların azaltılması ve telafi edilmesi için hükümler koyulmuştur. Önemli olan bu hükümlerin çalışanları ne ölçüde koruyacağı ve ne ölçüde uygulanabilir olacağı merak konusudur.

Özelleştirme sürecinde sendikalara da görevler düşmektedir. Özelleştirme girişimlerine karşı yıllardır özelleştirmeye karşı olduklarını belirtip sadece eylemler yaparak bu süreci atlatabileceklerini düşünen sendikalar yanlıgı içerisinde. Çünkü yapılan uygulamalarda da gördüğümüz gibi sendikaların açmış olduğu davalar neticesinde bazen iptal kararları verilse de yeni bir ihale süreci başlatılıp kapsamdaki kuruluşların özelleştirme çalışmaları tamamlanmaktadır. Bu durumda sendika sadece "karşımız" demekle yetinmiş olmaktadır. Artık sendikalar bu sürece bu şekilde ayak uyduramayacaklarını anlayıp yeni politikalar üretmek durumundadırlar.

Özelleştirme girişimlerine karşı sendikalar üyelerinin bilgi ve becerilerini geliştirme yönünde eğitim almalarını sağlamaya çalışmalıdır. Böylece özelleştirme uygulamaları sırasında işten çıkartılmalar yerine yeniden eğitilerek daha verimli alanlara kaydırılması sağlanmalı; özelleştirme sonrasında işsiz kalanların ise yeni işlere

yerleştirilebilmesi için eğitim çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Çünkü amaç çalışanların sosyal ve ekonomik hak ve çıkarlarını korumaya çalışmaktır. Sendika bu görevi alırken her koşulda işçinin yanında olduğunu hissettirmelidir. Böylece sendika zelleştirme girişimleri sonrasında ye kaybı yaşamamasına bağlı olarak gelir ve güç kaybı da yaşamamış olacaktır. Yani aslında sendika kendi varlığının devamı için de artık yeni politikalar üreterek zelleştirme girişimlerine karşı ayakta durmaya çalışmalıdır.

Başarılı bir zelleştirme için uygun ortam oluşturulmalı ve çeşitli kesimlerin destekleri sağlanmalıdır. Özelleştirmeye katkıda bulunabilecek kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin etkin bir Şekilde yürütülmesini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Özelleştirme ile ilgili konularda kamuoyunun, çalışanların ve sendikaların da desteği mümkün olduğu lde sağlanmalıdır.

Devlet zelleştirmenin her safhasında Őeffaflıđını korumalı ve ilgili kesimleri bilgilendirmelidir. Özelleştirme sonrasında geleceği belirsiz olan çalışanların sosyal uyum, tazminat, yeni iş bulma ve eğitim ihtiyaçları karşılanmalıdır. Ayrıca zelleştirilen bölgelerde yatırım teşvikleri ile yeni iş sahalarının açılması da istihdam açısından sağlanabilir.

Sonuç olarak; ülkemizde özelleştirmenin kaçınılmaz bir süreç olduğu kabul edilip özelleştirmenin sosyal boyutu ihmal edilmeden, ilgili kesimlerin desteği alınarak, işbirliği içinde ve zelleştirme süreçlerinde Şeffaflık sağlanarak, hukuka aykırılıklar ve eksiklikler yapılmadan, zamanı doğru belirlenerek ve özelleştirilecek kuruluşların ekonomik etkinliği ve stratejik önemi göz önünde bulundurularak yapılmaya çalışmalıdır.

KAYNAKLAR

AFŞAR, Muharrem (1999), *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nde Özelleştirme Ve Verimlilik İlişkisi: (Çimento Sektörüne İlişkin Bir Uygulama)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları-1161, Eskişehir.

AKŞAM Gazetesi (06.04.2005), “Tüpraş İçin Devler Yarışıyor”
<http://www.tupras.com.tr/basindadetay.asp?ID=183>, 05.03.2006.

AKŞAM Gazetesi (26.01.2006), “ Tüpraş’ın Koç’a Devri Bugün Gerçekleşecek”,
<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=24971,6>, 05.03.2006.

- ALKİN, Erdoğan (1996), “Özelleştirme”, Editör: İMREN, Arzu, *Türkiye’de Özelleştirme*, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul.
- ALTINTAŞ, Berra (1988), *Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları-8, Ankara.
- ATASOY, Veysel (1993), *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*, Nurol Matbaacılık, Ankara.
- BRİTİSH PETROLEUM (2005), “Table of World Oil Consumption 2005”, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/publications/energy_reviews_2005/STAGING/local_assets/downloads/pdf/table_of_world_oil_consumption_2005.pdf, 26.02.2006.
- BYDK (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu) (2000), *1998 KİT Genel Raporu*, Ankara.
- CEVİZOĞLU, Hulki (1989), *Özelleştirme*, İlgı Yayıncılık, İstanbul.
- ÇANKAYA, Fikret ve Mehmet Öz (2001), *Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi: Kamu Ve Özel Sermayeli Ticaret Bankalarında Etkinlik Ve Verimlilik Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını-221, İstanbul.
- ÇAKAL, Recep (1996), “Türkiye’de Özelleştirme Çalışmaları Ve Doğal Tekeller”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kit/cakalr/tekel.html>, 03.10.2005.
- ÇETİNKAYA, Özhan (2001), *Türkiye’de Devlet İşletmeciliği Ve Özelleştirme*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- DANIŞ, Hüsamettin (2005), “Tüpraş Özelleştirilip Başıboş Bırakılacak Bir Şirket Değil”, *Referans Gazetesi* (01.11.2005), <http://www.tupras.com.tr/basindadetay.asp?ID=156>, 01.01.2006.
- DÜNYA Gazetesi (02.02.2006), “Danıştay, Tüpraş’ın Satışında İhale Komisyonu Kararını Durdurdu”,

http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display.asp?upsale_id=249620,
20.02.2006.

EĞİLMEZ, Ayfer (2002), “Dünya Enerji Politikaları Ve Türkiye’nin Konumu”,

http://www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma/Sektor_ARASTIRMA/ARASTIRMALAR/Enerji_Politikalar%C4%B1.htm, 21.02.2006.

EKER, Aytaç (1995), *Türkiye Ekonomisi Gerçeği Gümrük Birliği Ve Özelleştirme*, Doğu Matbaacılık, Ankara.

ETKB (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı) (2006a), “Petrol Hukuku”,
<http://www.enerji.gov.tr/petrolmevzuat.htm>, 20.02.2006.

ETKB (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı) (2006b), “Petrolün Tarihçesi”,
<http://www.enerji.gov.tr/petroltarihce.htm>, 20.02.2006.

GÜLERMAN, Adnan (1994), *Özelleştirme Sempozyumu*, DEÜİİBF ve CBÜİİBF, Manisa.

HÜRRİYET Gazetesi (31.01.2006), “Koç Holding: Tüpraş kredisi için Arçelik’in yüzde 39’u, Migros’un yüzde 51’i rehinli”,

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/3866053.asp?gid=52>, 05.03.2006.

İŞIKLI, Alparslan (1994), “Özelleştirme ve Sendikalar”, Editör: POLATOĞLU, Aykut, *Özelleştirme Tartışmaları*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

KARATAŞ, Cevat ve Ziya Öniş (t.y.), *Türkiye’de Özelleştirme*, Türkiye Sorunları Dizisi -16, Yenyüzyıl Kitaplığı.

KARDEŞ, Ramazan ve Hülya Güzel (1995), *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme*, Vakıfbank Araştırma Dizisi-2, İstanbul.

KARLUK, Rıdvan (1994), *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*, Erler Matbaacılık, İstanbul.

KAYIKÇI, Sabrina (2005), “Rafinaj Sektöründe Özelleştirme Politikası”,
<http://www.yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/tupras.pdf>, 05.02.2006.

- KİLCİ, Metin (1998), “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kit/kilcim/ozelles.html>, 06.10.2005.
- OCAKVERDİ, Eren (2004), “Türkiye’de Özelleştirme Süreci”, *Görüş Dergisi* (Ekim), <http://www.tusiad.org/yayin/gorus/60/11.pdf>, 23.10.2005.
- OĞHAN, Şehriban ve Oya Armutçu (2006), “Danıştay’dan Tüpraş satışına vize”, *Hürriyet Gazetesi* (09.05.2006), <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/4382411.asp?gid=52>, 10.05.2006.
- ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2005), “Türkiye’de Özelleştirme”, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, 10.10.2005.
- ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2006a), “Yasal Çerçeve”, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.htm, 10.10.2005.
- ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2006b), “TÜRKİYE PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş”, http://www.oib.gov.tr/portfoy/tupras/tupras_index.htm, 24.02.2006.
- ÖİB (Özelleştirme İdaresi Başkanlığı) (2006c), “Yıllar İtibariyle Özelleştirme İşlemleri”, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, 01.05.2006.
- ÖZTAŞKIN, Mustafa (2006a), “Sendikamız, Tüpraş’ta Esasa İlişkin Kararı Beklemeden AİHM’ye Başvuracak”, http://www.petrol-is.org.tr/gobek_haber/aihm_tprs.htm, 16.05.2006.
- ÖZTAŞKIN, Mustafa (2006b), “Sendikamız Tüpraş Davasını Sonuna Kadar Takip Etmekte Kararlıdır”, http://www.petrol-is.org.tr/duyuru/duyuru2006/mayis_06/mrkz_100506.htm, 16.05.2006.
- ÖZTAŞKIN, Mustafa (2006c), “Yargı Tüpraş’ın %14,76’sının Şaibeli Satışını İptal Etti”,

http://www.petrol-is.org.tr/duyuru/duyuru2006/mayis_06/mrkz_230506.htm,
24.05.2006.

ÖZTÜRK, Nursel (2002), “Özelleştirme Ders Notları”,
http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.htm, 03.10.2005.

PETROL-İŞ (1997), *Özelleştirme Kimin İçin*, Petrol-iş Yayın-45, İstanbul.

PETROL-İŞ (2004a), “Özelleştirme ve Türkiye”, http://www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm
, 05.11.2005.

PETROL-İŞ (2004b), *Tüpraş Özelleştirilmesi, Kuşular ve İhale Usulsüzlükleri*,
Petrol- İş Yayın, İstanbul.

PETROL-İŞ (2004c), “Tüpraş’ta Satış Sözleşmesi İmzalanamaz”, *Petrol-İş Dergisi*
(Haziran), Tüpraş Özel Sayısı, İstanbul.

PETROL-İŞ (2004d), *Tüpraş Gerçeği*, Petrol-İş Yayın, İstanbul.

PETROL-İŞ (2005a), *Ülkemizin En Büyük Sanayi Kuruluşu Tüpraş*, Petrol-İş Yayın
No:98, İstanbul.

PETROL-İŞ (2005b), “Global Menkul Değerler A.Ş’ye Yetkiyi Kim Verdi?”, *Petrol-İş Dergisi* (Temmuz), İstanbul.

PETROL-İŞ (2005c), “Ülkemizin En Büyük Sanayi Kuruluşu Tüpraş”,
http://www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma/Sunumlar/Tupras_Basin.zip,
02.12.2005.

PETROL-İŞ (2005d), “İhale Sürecinde İzlenecek Politikalar Belirlendi”, *Petrol-İş Dergisi* (Ekim-Kasım), İstanbul.

PETROL-İŞ (2006), “TÜPRAŞ’ın Devrine Tüpraş İşçisinden Eylemle Yanıt”, *Petrol-İş Dergisi* (Şubat), İstanbul.

- REKABET KURUMU (2004), “Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. (TÜPRAŞ)’ın %65.76 hissesinin özelleştirme yoluyla devredilmesi işlemine izin verilmesi talebi ”, http://www.rekabet.gov.tr/pdf/04_09_77_19.pdf, 20.02.2006.
- REKABET KURUMU (2005), “TÜPRAŞ’da %51 oranındaki Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na ait hissenin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi işlemine izin verilmesi talebi ”, http://www.rekabet.gov.tr/pdf/05_71_981_270.pdf, 20.02.2006.
- RUHİ, Emin (2003), *1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet Ve Özelleştirme*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- SABAH Gazetesi (04.03.2005), “Tüpraş’ın hisseleri satıldı”, www.tupras.com.tr/basindadetay.asp?ID=171, 05.03.2006.
- SARISU, Ayhan (2003), “Dünyada Ve Türkiye’de Özelleştirme-Genel Bir Değerlendirme”, www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/a_sarisu.doc, 11.05.2006.
- SENDİKA.ORG (2005), “Tüpraş Satıldı, İşçiler Mücadeleyi Sürdürüyor”, www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3349, 05.03.2006.
- SERİM, Bülent (1996), *Anayasa ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Özelleştirme*, İzgi Yayınları, Ankara.
- SOL DERGİSİ (2005), “Emperyalizmin TÜPRAŞ Hesapları”, Sol Dergisi (Ağustos), Sayı 238, <http://www.soldergisi.com/yazi.php?yazigoster=2281>, 04.04.2006.
- SUIÇMEZ, Halit ve Şevket Yıldırım (1993), *Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, MPM Araştırma Bölümü Yayınları:508, Ankara.
- ŞENSU, Haluk (2005a), “Türkiye”, *Sendikal Notlar* (Mayıs), Sayı 26, İstanbul.
- ŞENSU, Haluk (2005b), “Türkiye”, *Sendikal Notlar* (Ağustos), Sayı 27, İstanbul.
- TÜPRAŞ (2005a), “2004 Yıllık Rapor”, <http://www.tupras.com.tr/rapor2004.htm>, 21.12.2005.

- TÜPRAŞ (2005b), “Hampetrol Temini”, http://www.tupras.com.tr/faaliyet_1_1.asp, 21.02.2006.
- TÜPRAŞ (2005c), “Üretim”, http://www.tupras.com.tr/faaliyet_2_1.asp, 21.02.2006.
- TÜPRAŞ (2005d), “Yatırım Master Planı (1989-2007)” http://www.tupras.com.tr/yatirim_master.htm, 21.02.2006.
- TÜPRAŞ (2006a), “Çalışan Profilimiz”, <http://www.tupras.com.tr/personel2.asp>, 11.04.2006.
- TÜPRAŞ (2006b), “İnsan Kaynakları Vizyonumuz”, <http://www.tupras.com.tr/ikvizyon2.asp>, 11.04.2006.
- TÜPRAŞ (2006c), “İnsan Kaynakları Uygulamalarımız”, <http://www.tupras.com.tr/ikuygulama.asp>, 11.04.2006.
- TÜREL, Oktar (2003), “Özelleştirme Üzerine Notlar”, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/bsbtoplum.html>, 03.10.2005.
- TÜRK-İŞ (1998), *KİT’ler ve Özelleştirme: İddialar ve Gerçekler*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara.
- TÜRK-İŞ (2006), “TÜPRAŞ ile ilgili Danıştay kararı derhal uygulanmalı, Türkiye yaşanan bu ayıptan ve hukuk skandalından kurtulmalıdır”, http://www.petrol-is.org.tr/gobek_haber/turkis_aciklama.htm , 16.05.2006.
- TÜSİAD (1992), *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları*, Tüsiad Yayın No:T/92.1.148, İstanbul.
- YAZICI, Kuddusi (1997), *Özelleştirmede Değerleme Yöntemleri ve Değerleme Kriterleri*, DPT Yayın No:2478, Uzmanlık Tezi.
- YİĞİTGÜDEN, Yurdakul (1999), *Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları*, İstanbul Ticaret Odası:57, Midas Basım Yayın, İstanbul.

ZAMAN Gazetesi (03.02.2006), “Mustafa Koç: İhale ve devir kurallara uygun”,
<http://www.zaman.com.tr/?bl=ekonomi&alt=&trh=20060203&hn=252873>,
05.03.2006.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İstanbul’da doğdu. 1998 yılında Kadıköy Kız Lisesi’nden mezun olmuştur. Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Bölümü’ne 1999 yılında girmiş ve 2003 yılında mezun olmuştur. Yüksek Lisans öğrenimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi Anabilimdalı İnsan Kaynakları Bilimdalı'nda 2004 yılında başlamış ve öğrenimine halen devam etmektedir.